

Heinämaan pitsin kulttuuriset ulottuvuudet Fornäsin kulttuuriteoriaa mukaillen

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Kasvatustieteiden osasto
Käsityön opintosuunta
Pro gradu -tutkielma
Käsityötiede
Syyskuu 2019
Heli Lehtelä

Ohjaaja: Erja Syrjäläinen



Tiedekunta - Fakultet - Faculty Käyttätymistieteellinen		Laitos - Institution - Department Opettajankoulutuslaitos	
Tekijä - Författare - Author Heli Lehtelä			
Työn nimi - Arbetets titel Heinämaan pitsin kulttuuriset ulottuvuudet - Fornäsin kulttuuriteoriaa mukaillen			
Title The Cultural Dimensions of Heinämaa Lace - The Fornäs Cultural Theory			
Oppiaine - Läroämne - Subject Kasvatustiede			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Erja Syrjäläinen		Aika - Datum - Month and year 10.9.2019	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 83 s + 2 liites.
Tiivistelmä - Referat – Abstract <p>Orimattilassa Heinämaan alueella on ollut havaittavissa nyplätyyn pitsiin liittyvä yhteisöllinen ilmiö, jota ei kulttuurintutkimuksen näkökulmasta ole aiemmin tutkittu. Tutkimuksen tavoitteena oli todentaa Heinämaan pitsikulttuuri Johan Fornäsin kulttuuriteorian avulla. Lisäksi tutkimuksen tehtävänä oli tarkastella pitsikulttuuria alueellisen identiteetin käsitteen avulla. Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää: Mitä on heinämaalainen pitsikulttuuri? Toisena tutkimustehtävänä oli vastata kysymykseen: Kuinka alueellinen identiteetti ilmenee Heinämaan pitsikulttuurin vaikutusalueella?</p> <p>Tutkimuksen aineistona käytettiin kahdeksan Heinämaan pitsinkutojat ry:n jäsenen laatimaa miellekarttaa, kymmentä Heinämaan pitsistä kertovaa kirjaa tai kirjan osaa, neljän teemahaastattelun (N=7) antia, sekä heinämaalaisille (N=45) ja orimattilalaisille (N=39) suunnattuja kyselylomakkeita. Miellekartat, kirjallinen aineisto, haastattelut, sekä kyselyjen avointen kysymysten vastaukset ja Heinämaan pitsiin liittyvä kuvallinen aineisto (37 kpl) käsiteltiin teoriaohjaavan sisällön analyysin keinoin, käyttäen aineiston koodauksen ja analysoinnin apuna ATLAS.ti-ohjelmaa. Kyselylomakkeiden kvantitatiiviset osat analysoitiin SPSS-ohjelmalla, käyttäen Mann-Whitneyn testiä, Kruskal-Wallis H-testiä ja Fisherin tarkkaa testiä. Monimenetelmällisen tutkimuksen tulokset yhdistettiin analyysien jälkeen kulttuurin todentamisen suhteen Fornäsin kulttuuriteorian neljän tason mukaisesti ja tarkasteltiin alueellista identiteettiä peilaten sitä teoriaan.</p> <p>Tutkimus osoitti, että Heinämaan pitsinnypläyksen ympärille on muodostunut ainutlaatuinen paikallinen kulttuuri, joka ilmenee kaikilla Fornäsin kulttuuriteorian tasoilla. Heinämaan pitsinnypläykseen liittyvän alueellisen identiteetin kokemus heijastuu tutkimustuloksista. Alueellinen identiteetti ilmeni tutkimuksen perusteella yli Heinämaan kylän rajojen, mutta tällöin identiteettitunteen kokija oli asunut itse Heinämaalla tai hänellä oli siteitä alueelle suvun kautta. Heinämaan pitsikulttuuria pidetään tärkeänä ja säilyttämisen arvoisena niin Heinämaalla kuin Orimattilan alueella.</p>			
Avainsanat - Nyckelord Heinämaan pitsinnypläys – Kulttuuri – Alueellinen identiteetti			
Keywords Bobbin lace of Heinämaa – Culture – Local identity			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, keskustakampuksen kirjasto			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			



Tiedekunta - Fakultet - Faculty Behavioural Sciences		Laitos - Institution - Department Teacher Education	
Tekijä - Författare - Author Heli Lehtelä			
Työn nimi - Arbetets titel Heinämaan pitsin kulttuuriset ulottuvuudet - Fornäsins kulttuuriteoriaa mukaillen			
Title The Cultural Dimensions of Heinämaa Lace - The Fornäs Cultural Theory			
Oppiaine - Läroämne - Subject Education			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Erja Syrjäläinen		Aika - Datum - Month and year 10.09.2019	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 83 pp. + 2 appendices
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p>A communal phenomenon related to bobbin lace making can be observed in Heinämaa region of Orimattila. This phenomenon has not been previously researched from the point of view of cultural studies. The purpose of this research was to authenticate the bobbin lace culture in Heinämaa via the cultural theory of Johan Fornäs. An additional purpose of this research was to examine lace making culture by utilizing the concept of regional identity. The assignment of the research was to examine what the lace making culture of Heinämaa is. The secondary assignment of this research was to answer the question: How does regional identity manifest itself in the areas affected by the Heinämaa lace making culture?</p> <p>The material used in this research consists of the mind maps composed by eight members of Heinämaan pitsinkutojat ry [the Heinämaa lace makers association]; ten books or certain parts of the books about Heinämaa lace; the yield of four thematic interviews (N=7) and questionnaires directed at the residents of Heinämaa (N=45) and Orimattila (N=39). The mind maps, literary material, interviews, the answers to the open questions of the surveys and the visual material relating to the Heinämaa lace (37p) were processed using theory-based content analysis method. ATLAS.ti program was used to code and analyze the material. The quantitative parts of the questionnaires were analyzed with SPSS program, using the Mann-Whitney test, the Kruskal-Wallis H-test and the Fisher's exact test. After the analyses the results of the multimethodical research relating to the cultural authentication were combined in accordance with the four levels of the Fornäs cultural theory and the (concept of) regional identity was examined in relation to the theory.</p> <p>The research established that a unique local culture has formed around bobbin lace making in Heinämaa, manifesting itself on all levels of the Fornäs cultural theory. The results of the research reflect an experience of a regional identity relating to the bobbin lace making in Heinämaa. The research established that this regional identity could be seen manifesting itself also beyond the borders of the Heinämaa village, but in these cases the person experiencing the sense of identity had herself lived in Heinämaa or had familial ties in the region. The lace making culture of Heinämaa is considered important and worth preserving in Heinämaa as well as in Orimattila region.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Heinämaan pitsinnypläys – Kulttuuri – Alueellinen identiteetti			
Keywords Bobbin lace of Heinämaa - Culture - Regional identity			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited City Centre Campus Library/Behavioural Sciences/Minerva			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Suomalaisen pitsinnypläyksen historia.....	3
3 Heinämaan käsityöläisalue	9
4 Heinämaan pitsinkutojat ry	11
5 Kulttuuri.....	13
5.1 Laaja ja moniselitteinen kulttuurin käsite	13
5.2 Fornäsin kulttuuriteoria.....	14
5.2.1 Symbolit.....	15
5.2.2 Subjektit.....	20
5.2.3 Moderniteetti	24
5.2.4 Sfäärit.....	28
6 Identiteetti.....	33
6.1 Yksilöllinen identiteetti.....	33
6.2 Muuttuva identiteetti.....	34
6.3 Alueellinen identiteetti.....	35
7 Tutkimustehtävä.....	38
8 Tutkimuksen toteutus.....	40
8.1 Monimenetelmällinen tutkimus.....	40
8.2 Tutkimuksessa käytetyn aineiston esittely ja hankinta	41
8.2.1 Aineistona kirjallisuus	42
8.2.2 Kyselylomake ja kyselyn toteuttaminen.....	44
8.2.3 Miellekartat haastattelujen esiyymmärrystä lisäämässä.....	46
8.2.4 Haastattelut ryhmäkeskusteluna muistellen ja kokemuksia tarkastellen.....	47
8.2.5 Heinämaalaisen pitsinnypläyksen kuvallinen aineisto	49
9 Tutkimusaineiston analyysi	49
9.1 Kvalitatiivisen aineiston analysointi	50
9.1.1 Kirjallisuuden analysointi.....	50
9.1.2 Miellekarttojen tarkastelu.....	51
9.1.3 Muistitietoon ja kokemuksiin perustuvat ryhmäkeskustelut.....	51
9.1.4 Kuvien kertoma kulttuuri.....	52
9.2 Kvantitatiivisen aineiston analyysi.....	52
10 Tutkimustulokset ja tulkinta	54
10.1 Heinämaalaisen pitsikulttuurin elementit.....	54

10.1.1 Heinämaan pitsiin liitettävät symbolit kulttuurin ilmentäjinä	54
10.1.2 Subjektit Heinämaan pitsikulttuurin alueella	59
10.1.3 Pitsikulttuuri moderniteettin muutoksissa.....	60
10.1.4 Kulttuuriset sfäärit erottamassa Heinämaan pitsikulttuuria muista kulttuureista	62
10.2 Kvantitatiivisen tutkimuksen tulokset alueellisen identiteetin etsinnässä	67
10.3 Alueellisen identiteetin ilmeneminen Heinämaalla	74
11 Tutkimuksen luotettavuus ja pohdinta	79
12 Pohdinta	81
Lähteet.....	84
Liitteet.....	87
Liite 1 Kyselylomake heinämaalaisille	87
Liite 2 Kyselylomake orimattilalaisille	89

1 Johdanto

1990-luvun puolivälissä eräässä käsityölehdessä esiteltiin kolme nyplättyä joulukoristetta. Lumoutuneena katselin kuvia ja totesin lopulta tekniikan olevan liian vaikea kokeiltavaksi yksin. Lähes kahdenkymmenen vuoden kuluttua koristeiden ihailusta muutin Orimattilaan. Huomasin pitsinnypläyksen esiintyvän paikkakunnalla useissa erilaisissa yhteyksissä ja olin aistivinani jonkin käsittämättömän ylpeyden ja erityisyyden tunteen pitsin ympärillä. Hakeuduin pian opettelemaan ikiaikaiselta vaikuttanutta käsityötaitoa, jonka vahvan osaamisen olin ymmärtänyt keskittyvän alueelle. Heinämaan koululla kokoontui viikoittain Heinämaan Pitsinkutojat ry:n järjestämä nypläyskurssi. Ryhmän kutojat – kuten he itseään nimittävät – olivat monen tasoisia nypläystaidoltaan, mutta ulkopuolisen silmin nähtynä luokahuoneessa huokui paikallinen historia käsityön uusintaessa sitä, niin konkarinyplääjien kuin aloittelijoiden nyplästyynillä.

Heinämaalaisesta pitsinkutomisesta on kirjoitettu muutamassa nidotussa julkaisussa ja aiheetta on käsitelty useassa suomalaisia pitsejä käsittelevässä teoksessa. Heinämaalainen pitsinnypläys mainitaan useissa suomalaista kulttuuria käsittelevissä teoksissa aikaisempina elinkeinoja ja edelleen aktiivisena harrastuksena (ks. esim. Talve, 1980, 143). Heinämaan pitsiä koskevaa tutkimusta on tehty suhteellisen vähän. Kulttuurillisesta näkökulmasta alueen nypläystä ei suoranaisesti ole tutkittu lainkaan. Aino Linnove käsittelee väitöskirjassaan vuonna 1946, muiden suomalaisten nypläysalueiden ohessa heinämaalaisista pitsiä. Lahden museolautakunnan julkaisemana on Raija Heikkonen tutkinut alueen pitsinnypläystä (1978), sekä Nevanlinna, Antikainen ja Polso (1982) esittelevät Heinämaata käsityöläiskylänä ja sen omaleimaista rakennuskantaa. Pro gradu -tutkielmassaan Heikkilä (1968) keskittyy Heinämaan pitsinnypläykseen kotiteollisuusammattina, sosiaalipolitiikan näkökulmasta. Aiheetta on käsitelty myös yhdessä pro gradu -tutkielmassa, sekä muutamassa kandidaatin tutkielmassa. Olen etuoikeutettu päästessäni tutkimaan ja todentamaan käsityötieteen puitteissa heinämaalaisen pitsinkutomisen ympärille syntynyttä ainutlaatuista kulttuuria.

Pitsinnypläys mielletään valitettavan usein vanhahtavaksi näpertelyksi, jota tekevät vain iäkkäät naiset. Ensimmäistä kertaa järjestetyillä Pitsipäivien 2017 suurnypläystapahtumassa nyplääjien ikäjakauma oli kuitenkin varsin laaja, alakouluikäisistä eläkeläisiin. Nyplääjien joukossa oli niin naisia kuin miehiäkin. Nyplääjien kanssa keskustellessa on usein huomattavaa sekä käsityötekniikan että valmiin pitsin arvostaminen. Tampereen hiippakunnan piispa Matti Repo oppi vuoden 2018 alussa piispantarkastuksen yhteydessä heinämaalaisen pitsin omaleimaisuudesta todeten haastattelussa: ”Täällä pitsiä kudotaan, ei nyplätä. Ja se ei ole Orimattilan pitsiä, vaan Heinämaan pitsiä.” (Orimattilan Sanomat, 2018, 3). Harrastajista uhkuvan ylpeyden innoittamana sekä oman, paikallista pitsiä kohtaan tuntemani arvostuksen saattamana, päädyin tutkimaan heinämaalaisen pitsinkutomisen kulttuuria.

Nyplätyn pitsin on ajoitettu levinneen Euroopasta Suomeen 1500-luvulla, tai jopa edellisen vuosisadan aikana (Linnove, 1946, 26???). Selkeästi toisistaan eroaviksi ja omaleimaisiksi nypläysalueiksi Suomessa on voitu erotella Rauman, Orimattilan, Kymenlaakson, Karjalan sekä Suomenlahden saarten seudut, joista nykyään tunnetuimmat alueet ovat Rauma ja Orimattilan Heinämaa (Honka-Hallila, 2016, 9). Heinämaalaisen pitsin näkyvin ero raumalaiseen pitsiin on paksummassa ja valkaisemattomassa langassa. Pitsiä on nyplätty maassamme laajalti 1700-luvulta lähtien, mutta elinkeinona nypläys keskittyi 1900-luvun puoleen väliin saakka Rauman ja Orimattilan alueille. Teollistumisen myötä tehdastekoiset pitsit syrjäyttivät käsityönä nyplätyt ja nyplääjien ammattikunta hiipui. Käsityön harrastajien keskuudessakin pitsinnypläys koetaan vaikeana ja aikaa vievänä tekniikkana, jonka vain harvat taitavat. Raumalaiset ovat onnistuneesti valjastaneet nypläysperinteensä kaupungin markkinointiin. Orimattilassa ei paikallista pitsiperinnettä ole osattu tai nähty tarpeelliseksi hyödyntää samoin kuin Raumalla.

Kulttuurin tarkka määrittäminen on hankalaa termin monimerkityksellisen ja kerroksellisen luonteensa vuoksi. Kulttuurin määritelmiä on arvioitu olevan lähteestä riippuen lähes kaksisataa. Tutkimukseni pohjaksi olen valinnut Johan Fornäsin kulttuuriteorian, jossa kulttuurista erotellaan neljä aluetta: symbolit, subjektit, moderniteetti ja sfäärit. Tulen sijoittamaan löytämäni Heinämaan

pitsikulttuurin osat Fornäsin teoriaan, jolla todennan paikallisen kulttuurin olemassaoloa.

Pitsinnypläyksestä on muodostunut käsitykseni mukaan ajan myötä oma kulttuurinsa. Tutkimukseni selvittää, millaisista elementeistä heinämaalainen pitsikulttuuri muodostuu ja kuinka sen koetaan ilmenevän Heinämaalla, sekä yleisesti Orimattilassa. Todennan myös pitsikulttuurin ympärille rakentuneen alueellisen identiteetin olemassaoloa ja sen kokemista. Kirjallisen ja kuvallisen aineiston lisäksi käytän tutkimuksessani haastatteluja, kyselylomakkeita sekä nyplääjien kokoamia miellekarttoja. Haastatteluaineisto kerätään ryhmähaastatteluin, sekä yksittäisin teemahaastatteluin heinämaalaisilta pitsinkutojilta ja Heinämaan pitsiin liittyviltä henkilöiltä. Haastatteluaineistosta etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä nypläykseen liittyvistä muistoista, nypläyksen merkityksestä ja kokemuksesta. Haastattelut, kirjallisen ja kuvallisen aineiston, sekä miellekartat analysoidaan teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoja käyttäen. Heinämaalla ja Orimattilassa jaettavan kyselylomakkeen tavoitteena on saada tietoa alueen asukkaiden mietteistä alueensa pitsikulttuuriin liittyen. Kyselyjen aineistot käsitellään kvantitatiivisin osin Excelin ja SPSS:n sekä kvalitatiivisin osin ATLAS.ti-ohjelman avulla. Heinämaalaisen pitsikulttuurin elementit kootaan Johan Fornäsin (1998) kulttuuriteorian tasojen mukaisesti todentamaan paikallista kulttuuria. Heinämaan pitsin ympärille muodostuneen, vahvasti havaittavan paikallisen tunteen sanoittamiseksi peilataan tutkimusaineistoa alueellisen identiteetin käsitteeseen.

2 Suomalaisen pitsinnypläyksen historia

Linnove tutki vuonna 1947 julkaistua väitöskirjaansa varten suomalaista pitsinnypläyksen perinnettä. Hän keskittyi erityisesti Rauman pitseihin, koska 1700-luvulta lähtien Rauman seutu on ollut maamme merkittävintä pitsialuetta. Karjalaiset pitsit ja nytyingit ovat osana suomalaista nypläysperinnettä Linnoven tutkimuksessa, koska Linnoven aloittaessa tutkimustaan Karjala on kuulunut Suomelle, mutta ennen tutkimuksen saattamista päätökseen, on alue luovutettu Venäjälle. Linnove on halunnut tallentaa alueen nypläysperinnettä suomalaisena

kulttuurina. Etelä-Suomen pitsit jäävät hänen omien sanojensa mukaan vähemmälle tarkastelulle edellä mainittujen seikkojen vuoksi, mutta hän toivoo esipuheessaan voivan palata aiheeseen tarkemmin myöhemmässä kirjallisuudessaan. Linnove mainitsee karjalaisten nyytinkien yhteydessä Etelä-Savon, mutta muu Suomi jää tutkimuksen ulkopuolelle. Läntisen Suomen esinemateriaalia ei ollut saatavilla 1700-lukua aikaisemmalta ajalta, Itä-Suomessa sen sijaan oli kerätty pukukokoelma, josta ilmenevät pitsinnypläyksen varhaiset vaiheet.

Vanhimmat pitsit ovat 3000 vuotta vanhoja, Perusta löydettyjä nyhdännäispitsejä, sekä neulalla tai kävyllä tehtyjä verkkopitsejä. Tanskasta on löydetty pitsimäisiä sprangning-verkkoja, joita valmistettiin poimimalla puukehyksessä tai seinällä puutappien välissä. (Linnove, 1946, 19.) Islannissa on merkintöjä sprangning-nimisestä palmikoimistekniikasta jo varhaiselta keskiajalta (Sirelius, 1928, 23). Nypläys on Sireliuksen otaksuman mukaan voinut kehittyä sprangningista samoihin aikoihin usealla eri seudulla. Esimerkiksi keskiaikaisessa Sigtunasta löydetyssä stoolassa on nyplätyn pitsin näköinen reunakoriste, mutta Ruotsissa ei ole tiettävästi ole esiintynyt sanaa knyppling ennen 1500-lukua. (Sirelius, 1928, 24.) Vanhin suomalainen sprangning-löytö on vuodelta 1483 Viipurin linnasta, jonka jälkeen vastaavia mainintoja esiintyy 1700-luvulle saakka perukirjoissa paljon. (Linnove, 1946, 21). Näöltään sprangning ja puolilyönnein nyplätty pitsi ovat samankaltaisia ja käyttökohteet samoja, mutta nyplätty pitsi myöhemmin korvasi sprangning.

Pohjoismaissa on vuosisatoja kudotun kankaan päihin tehty loimilangoista pitsimäistä kudosta, joiden päät on jätetty irtonaisiksi ripsuksi. (Linnove, 1946, 22.) Suomessa näitä tiedetään tehneen jo myöhemmältä rautakaudelta lähtien. Loimilankapitsien jälkeen ryhdyttiin tekemään passementeja, jotka ovat kankaasta irrallisia, kulta-, hopea tai silkkilangasta solmeiltuja, palmikoituja tai nyplättyjä koristenuhoja. Suomessa on maininta vuodelta 1563. Passementit olivat ylhäisön koristuksia, eikä vuoden 1641 jälkeen saanut valmistaa kuin yli 12 luotia hopea- tai kultapitoisuudeltaan olevia passementeja. 1500-luvulla ryhdyttiin käyttämään pellavalankoja yleisemmin, mutta nypläystaidon alkuperää ei ole maassamme voitu määrittää tarkasti. (Linnove, 1946, 20.) Vanhin suomalainen pitsilöytö on tehty Hollolassa. Rintakorussa on jäämiä ja painaumuksia pitsimäisestä

kudelmasta, joka muistuttaa nyplättyä pitsiä. Löydön ikää on ollut vaikeaa määrittää. On arveltu, että se voisi olla jo 1200-luvulta, mutta kirjallisuudessa on viittauksia nyplätystä pitsistä vasta 1400-luvulta. (Linnove, 1946, 25.)

Pitsinnypläyksen syntyvaiheet ovat jääneet maailman historian hämärään. Venäjällä on merkintöjä pitsistä jo vuosilta 1258 ja 1288, mutta pitsin laatu ei merkinnöistä käy ilmi. Vanhin venäläinen merkintä nypläystä pitsistä on vuodelta 1424, jolloin haudasta on löydetty kultalangasta nyplättyä pitsiä. (Linnove, 1946, 12.) Italialaisten prinsessojen perinnönjakosopimuksessa, vuodelta 1493, mainitaan pitsit ja sitä pidetään varhaisimpana virallisena merkintänä nyplätyistä pitseistä. Italiaa pidetäänkin pitsien kotikaupunkina. 1500-luvulla eurooppalainen pitsintuotanto oli voimistumassa ja se levisi uusille alueille. (Linnove, 1946, 12.) Venetsiassa julkaistiin vuonna 1557 mallikirja, joka keskittyi nyplättyyn pitsiin (Sirelius, 1928, 25.) Nypläys levisi Euroopan maissa laajalle, jolloin Ranskasta, Belgiasta, Alankomaista ja Saksasta tuli Italian lisäksi nypläyksen vahvoja tuottajamaita. Euroopan muotivirtaukset ja uutuudet tulivat maahamme usein Ruotsin kautta. Pitsinnypläyksen taidon saapumisesta Ruotsiin ei ole luotettavaa käsitystä, mutta Ruotsin hovissa tiedetään pukeutumisessa käytetyn ulkomailta tuotuja pitsejä 1570-luvulla. (Linnove, 1946, 12.) Linnoven näkemyksen mukaan nypläyksen taidon alkupiste on vaikeaa paikantaa, koska harrastus levisi nopeasti ylhäisön naisten keskuudessa maasta toiseen. (Linnove, 1946, 48.)

Katolinen kirkko oli ensimmäinen ja merkittävä pitsien käyttäjä ja se vaikutti suuresti pitsin leviämiseen, sen kehittymiseen ja suosioon. (Linnove, 1946, 31.) Eurooppalaisessa säätyläispitsissä on erotettavissa selkeitä tyylikausia ja muotivirtauksia. Kansanomaiset pitsit sen sijaan ovat pysytelleet samankaltaisina jopa vuosisatoja, vaikka ne ovat seuranneet ylhäisön tyylikausia ja kuvioaiheet vaihdelleet. (Linnove, 1946, 14.) Ennen 1530-lukua on Euroopassa nyplätty lähinnä värillisin silkki- ja kultalangoin, jonka jälkeen on siirrytty valkoiseen pellavalankaan. (Linnove, 1946, 13.)

Nypläystaito levisi Suomessa vilkkaimpien kauppareittien alueille, jotka olivat Viipuri – Laatokka – Neva, Vehkalahti – Virolahti – Saimaa ja Porvoo – Hollola – Loviisa – Heinola. Raumalta purjehdittiin Viroon ja Saksaan tuoden ylellisyystarvikkeita. Suomalaisten säätyläisnaisten muotikäsityöksi nousi 1700-

luvulla pitsinnypläys, joka oli jo 1500-1600-luvuilta lähtien ollut muodissa useissa Euroopan maissa. (Linnove, 1946, 48.) Tykkimyssy oli suosittu talonpoikaisnaisen päähine 1600-luvulta 1800-luvulle. Myssyn reunassa oli lähes aina nyplätty pitsi. (Linnove, 1946, 71.) Karjalassa nyplättiin pääasiassa esiliinapitsejä (Sirelius, 1928, 33). Karjalaiset pitsit olivat harmaita, useimmissa paikoissa 1870-luvulle saakka, jolloin pitsien tekeminen väheni merkittävästi (Sirelius, 1928, 30). Muualla Suomessa nyplättiin pitsejä tanujen ja tykkimyssyjen koristeeksi, pyyheliinoihin, nenäliinoihin ja lakanoihin. Vain yläluokaiset naiset saivat käyttää pitsiä päähineen koristeena ennen 1700-luvun alkua. (Sirelius, 1928, 33.) 1700-luvulla pitsi oli suosittua niin säätyläispiireissä kuin sen ulkopuolella. Pitsin kysyntä oli suurta ja nypläystaitoa opettelivat myös talonpoikaisväestön naiset. (Linnove, 1946, 75.)

Pitsiä ja muita ylellisyystuotteita ryhdyttiin säätelemään valtiovallan taholta tuhlailua estäen, vaikka tosiasiasa sakkojen tarkoitus oli parantaa valtiontaloutta. Ensimmäinen Ruotsin vallan aikainen asetus annettiin 1644, jonka jälkeen asetuksia annettiin useita, päättyen viimeisimpään vuonna 1794. Säätely koski kaikkia yhteiskuntaluokkia. Aatelisten sakot menivät Ritarihuoneelle ja aatelittomien Hospitaalille. Pitsit eivät saaneet olla liian leveitä, eivätkä ylellisestä langasta valmistettuja. (Linnove, 1946, 80.) Viimeisessä asetuksessa kiellettiin pitsien käyttö muissa vaatekappaleissa kuin päähineistä, kaulaliinoista ja kalvosimista. Miehet eivät saaneet käyttää pitsisiä röyhelöitä tai kalvosimia. Säännöstely esti pitsin kehittymisen Suomessa pitsien tuontikiellon myötä ja pitsin leveyden rajoittamisen vuoksi nyplääjien omat suunnitelmat olivat hyvin rajallisia. (Linnove, 1946, 76.)

Virallista pitsinnypläyksen opetusta Suomessa ei ennen kansalaisopistojen kurssitarjontaa ole juuri ollut. Suomen ainoa varsinainen nypläykseen keskittynyt koulu toimi Raumalla muutaman vuoden ajan 1800-luvun alussa (Sirelius, 1928, 39). Nypläystä on toki opetettu tekniikan hallinneiden käsityöopettajien toimesta koulun käsityötunneilla, mutta esimerkiksi opetussuunnitelmaan merkittynä opetettavana tekniikkana nypläystä ei mainita.

Linnoven tutkimuksen mukaan maassamme on nyplätty kansanomaisesti Karjalassa, Suomenlahden saarilla, Etelä- ja Keski-Savossa, Itä- ja Keski-

Uudellamaalla, Kaakkois-Hämeessä, Satakunnassa, sekä Varsinais-Suomessa. Lisäksi joillakin satunnaisilla paikkakunnilla on esiintynyt nypläyksen taitajia, mutta ei voida puhua varsinaisesta nypläysalueesta. Säätyläisnaisten on tiedetty nyplänneen Oulussa, Turussa, Raumalla, sekä Loviisassa. (Linnove, 1946, 15.) Nypläystä on harjoitettu ammattina vain Raumalla ja Heinämaalla, muualla se on ollut kansanomaista käsityötä (Honka-Hallila, 2016, 11). Linnove on jakanut suomalaiset nypläysalueet neljäksi keskuksesi käytettyyn nypläysalustaan perustuen.

Taulukko 1. Suomalaiset pitsinnypläysalueet jaoteltuna nypläysalustan mukaan. (Linnove, 1946, s. 15)

Nypläysalusta	Esiintymisalue
Nypläystyyny	Kymijoen länsipuolen alueet: Satakunta ja Varsinais-Suomi (Rauma ja Turku), Uudenmaan pitäjät, Kaakkois-Häme
Nyytinkipussi	Karjalankannas, Vuoksenlaakso, Laatokan rantapitäjät, Joutseno
Nyytinki- eli pitsipatja	Suomenlahden saaristo
Kötsikkä, pitsityyny eli pitsipylysy	Etelä-Savo, Länsi-Karjala, Kymijoen itäpuolella olevat Uudenmaan ja Hämeen pitäjät

Suomessa käytetään kolmea erilaista nypläystyynyn muotoa: karjalaista riippuvaa nyytinkipussia; Länsi-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Uudenmaan koillisseutujen rajamailla sylinterimäistä, nypläyspussista kehittyntä pallomaista tyynyä, sekä Kymijoen länsipuoleisen seudun laatikkomaista pehmustettua tyynyä. Nypläystaidon Linnove päättelee tulleen Suomeen sekä idästä että lännestä. Karjalan nypläysalueilla olivat 1940-luvulla edelleen vahvana itäiset vaikutteet, mutta läntiset piirteet näkyivät niissä myös. Kymijoen länsipuolella merkkejä itäisestä nypläysperinteestä taas ei ollut. (Linnove, 1946, 340.)

Suomalaisen nypläyksen kulta-aikaa kesti 1600-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Pitsin suosion laskua selittää muodin muuttuminen, kansanpukujen käytön väheneminen. (Linnove, 1946, 341.) Kun tykkimyssyjen käyttäminen loppui, myös pitsinnypläys loppui useilta alueilta, joiden nypläys oli keskittynyt lähes täysin tykkimyssyn pitsien valmistukseen. (Linnove, 1946, 71.) Toisen

maailmansodan seurauksena loppui ammattimainen pitsinnypläys Tytärsaarella, joka luovutettiin Neuvostoliitolle 1940. Jäljelle jäivät merkittävinä suomalaisina pitsinnypläysalueina vain Rauman ja Heinämaan nypläysalueet. (Linnove, 1946, 341.)

3 Heinämaan käsityöläisalue

Heinämaa sijaitsee Päijät-Hämeessä, Orimattilan kaupungissa, noin kymmenen kilometriä Orimattilan keskustasta pohjoiseen. Heinämaan eli Hyyttärin kylän ensimmäiset asukkaat ovat asettuneet alueelle 1546-51. Hämeessä on noina aikoina käytetty kylän nimeä sukunimenä. Ensimmäisen kerran Hytar esiintyy sukunimenä kärjäkirjoissa vuonna 1577. Vuonna 1726 tuomiokirjaan on merkitty Hytyrä. Hyyttärin nimen alkuperä on jäljitettävissä muinaisskandinaaviseen, hattua tai lakkia tarkoittavaan sanaan, höttr. Hyyttäri sijaitsee pienellä mäellä, joka muistuttaa patalakkia. (Hardén, 1923, 92.)

Orimattila sijaitsi hyvien matkustusyhteyksien varrella. Silloisen Orimattilan kunnan kautta kulki 1740-luvulta lähtien tärkeitä teitä Loviisasta Itä-Suomeen. Orimattilan länsipuolelta kulki tie Porvoosta Hollolaan ja pohjoisessa Hämeenlinnasta Viipuriin. Tie Orimattilasta Heinämaalle sen sijaan oli kapea ja huono. 1864-68 levennettiin polusta tie kirkonkylän ja Heinämaan välille hätäaputyönä, jonka ansiosta tietä pitkin saattoi kulkea hevosrattailla. Heinämaan tie parannettiin yleiseksi maantiekseksi vuonna 1919. (Hardén, 1923, 170.) Uusien teiden myötä matkustusmahdollisuudet paranivat ja mahdollistivat entistä paremmin liikkumisen ja työssäkäynnin kylän ulkopuolella.

Heinämaa ja viereinen Leitsamaan alue ovat olleet kuuluja moninaisten puutuotteiden valmistuksesta satoja vuosia. Vuonna 1654 on merkitty miehellä nimeltään Leitsamaa olleen pyttyjä, vakkoja ja ämpäreitä myynnissä. Alueella on sanottu valmistetun myös suuria puutuotteita, kuten rekiä, joita myytiin myös kylän ulkopuolelle, koska lähitienoilla ei puuesineistöä valmistettu myyntiin. (Hardén, 1923, 149.) Heinämaa on tunnettu käsityöläiskylänä, jonka erityisalaa oli puutuotteiden lisäksi nyplätty pitsi. Lahden museolautakunta on tutkinut vuonna 1982 Päijät-Hämeen alueen kulttuurihistoriallisesti tärkeää rakennuskantaa (Nevanlinna, Antikainen & Polso, 1982). Heinämaan kylän käsityöläisten asumukset ja asumismuotojen tuottama elämäntapa liittyvät tutkimukseni kulttuurisiin sfääreihin, joista kerrotaan myöhemmissä luvuissa tarkemmin.

Heinämaan kylän erityinen käsityöläisten asutus on keskittynyt mäkitupa-alueelle. Nevanlinnan, Antikaisen ja Polson tutkimuksessa kerrotaan Mahalanmäen taloista, jossa asui enimmillään kuusi perhettä. Mahalanmäen Kivistön paikan kerrotaan olevan ”Harvinainen nyplääjämökki, joita samalla mäellä useampia ja joita ei tavata muualta Orimattilasta eikä lähipitäjistä”. (Nevanlinna ym., 1982, liite: Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelokaavake CI.) Ristonmäen asukkailla oli yhteinen sauna, kaivo ja leivinuuni, joten käsityöläisammattilaisten asukkaiden kanssakäyminen oli hyvin tiivistä (Nevanlinna, ym., 1982, 48). Mäkituvissa asuivat tiiviisti jo mainittujen käsityöläisten lisäksi villatyöntekijöitä, räätäleitä, kankureita, suutareita, räätäleitä, seppiä, maalareita ja muurareita. Mäkituvan alue oli vuokrattu maanomistajilta ja niin tiivis, että sille mahtuivat vain tarvittavat rakennukset. (Nevanlinna ym., 1982, 2.) Alueen omaleimaiset asumukset ovat saaneet vaikutteita muualta Suomesta. Miehet kävivät kesäisin töissä kaukana kotoa ja toivat mukanaan uusia ajatuksia mökkimäisten asumusten rakentamiseen. Rakennusratkaisut ovat erikoisia ja tonttien pienen koon huomioiden kekseliäitä. (Nevanlinna ym., 1982, 2.)

Vaikka käsityöläiset eivät olleet varakkaita, heidän ammattinsa olivat arvostettuja (Nevanlinna ym. 13). Syntyperäiset heinämaalaiset ovat arvottaneet nyplääjän ammatin korkeammalle, kuin muut. Heinämaalaiset ovat sijoittaneet nyplääjän ammatin muiden yleisten ammattien kanssa samanarvoiseksi, ei vain käsityöläisammattiksi. (Heikkilä, 1968, 92.) Talolliset ja käsityöläiset ovat olleet hyvissä väleissä, vaikka ovatkin olleet omissa joukoissaan. 1915 vuoteen asti palveluja ja tuotteita vaihdettiin, jonka jälkeen jouduttiin siirtymään rahalliseen palkkaan. (Heikkonen, 1978, 17.)

1920-luvulla asukasluku korkeimmillaan noin 800 henkilöä. 1977 asukasluku oli laskenut 310 henkilöön ja vuoteen 1998 mennessä Heinämaalla asui noin 200 henkilöä. Samana vuonna jäseniä Heinämaan Pitsinkutojat ry:ssä oli 133. Vuonna 2017 Heinämaan asukasluku oli kääntynyt kasvuun ja kylässä asui 348 henkilöä.

4 Heinämaan pitsinkutojat ry

1900-luvun alun vuosikymmeninä heräsi huoli Heinämaan pitsin säilymisen puolesta, perustettiin pitsiperinteen suojelemiseksi ja edistämiseksi Heinämaan Pitsinkutojat ry vuonna 1959. Yhdistykseen liittyi heti perustamisen jälkeen 117 jäsentä, joista 30-40 nyplääjää valmisti pitsejä sivutöinään. (Heikkonen, 1978, 31.) Pitsinnypläys päätyönä oli yhdistyksen perustamisen aikaan jo lähes loppunut. Kun aiemmin oli nypläyksen opettamista vieraspaikkakuntalaisille pidetty uhkana ansiotuloille, yhdistyksen tavoitteena oli nypläämisen taidon tunnetuksi tekeminen, jolloin arvostus pitsejä kohtaan toivottiin nousevan ja myynnin kasvavan. (Heikkonen, 1978, 25.) Heikkosen (1978, 29) tutkimuksen mukaan yhdistys oli onnistunut nostamaan pitsien menekkiä ja nyplääjien ansiotasot olivat nousseet.

Tehdastekoiset pitsit olivat valtaamassa pitsimarkkinoita ja joissakin tehdaspitseissä oli valheellisesti ilmoitettu niiden olevan Heinämaan pitsiä. Tästä virisi ajatus laatumerkistä, joka todistaisi tuotteen olevan aitoa heinämaalaisista pitsiä. Laatumerkkiä saa käyttää vain laadukkaisiin heinämaalaisiin pitseihin (Heikkonen, 1978, 86).

Vaikka aiemminkin olivat nyplääjät kiertäneet tapahtumia, yhdistyksen myötä osallistuttiin enemmän messuille ja näyttelyihin. Niihin haluttiin keksiä uusia malleja ja käyttökohteita, jolloin keskinäinen kilpailu kiritti nyplääjiä kehittelemään kekseliäämpiä tuotteita, kuten kynttilämansetteja tai morsiuskruunuja. (Heikkonen, 1978, 68.) Yhdistys valitsi näyttelyihin menevät pitsit ja yhdenmukaisti hintoja, koska aiemmin hinnoittelu oli kirjavaa ja jokaisen itsensä päättämä. Tuotteiden hintoja myös nostettiin kulujen kattamiseksi. Yhdistys ryhtyi järjestämään matkoja pitsikohteisiin, joita tehtiin myös ulkomaille. Lisäksi yhdistys järjesti joulu- ja kesäjuhlia. (Heikkonen, 1978, 34.)

Heinämaan Pitsinkutojat on ollut aktiivinen yhdistys, jonka nyplääjät ovat saaneet esimerkiksi kuusi ansiomitalia 1977 Suomen kotiteollisuusliitolta. Vuosina 1997-1999 toteutettiin projektina Heinämaan pitsit: paikallinen menneisyys – eurooppalainen tulevaisuus. Projektin puitteissa kerättiin perinteisiä heinämaalaisia pitsimalleja, joita kertyi yli 300. Hankkeen yhteydessä syntyi

Hosiaislouma-Karppisen kirja Heinämaan pitsiprinsessat, joka esittelee heinämaalaista pitsiä, sisältäen pitsimalleja ja paikallista nypläyssanastoa. Vuonna 2005 toteutettiin Elävä pitsi Heinämaalla -hanke. Hankkeessa 20 Heinämaan pitsinkutojaa valmisti 115 kerättyä heinämaalaista pitsimallia.

Heikkonen (1978) arvotti Pitsinkutojien toimia ratkaiseviksi paikallisen pitsinnypläyksen taidon säilymisessä. Tutkimuksen mukaan yhdistyksen on odotettu vaalivan vanhoja pitsimalleja ja kehittelevän uusia tasokkaita malleja sekä on toivottu mallikirjan julkaisemista. Mallikirjan myötä paikallisten pitsien arvostuksen toivottiin nousevan, koska suomalaiset tunsivat tuohon aikaan vain yhden pitsipitäjän, Rauman. Tutkimuksessa on toivottu myös pitsien hintojen yhtenäistämistä ja välittäjien organisoitumista, sekä pitsien markkinointiin keskittyvää yritystä, jolloin Pitsinkutojien hoidettavaksi jäisi julkisuuskuvan luominen. Markkinoinnin ajateltiin kiinnittävän huomion suomalaisiin käsin tehtyihin pitseihin, jotka ovat "suomalaisen kansantaiteen huippusaavutuksia" ja näyttää ero halpaan tehdastuotettuun pitsiin. (Heikkonen, 1978, 83.) Heinämaan Pitsinkutojat ry julkaisi vuonna 1998 Heinämaan pitsiprinsessat kirjan (Hosiaislouma-Karppinen)

5 Kulttuuri

Tulevien alalukujen tarkoituksena on selventää kulttuurin vaikeaa käsitettä. Kirjallisuuden pääteorianana on Johan Fornäsin kulttuuriteoria, jota täydentävät muut lähteet.

5.1 Laaja ja moniselitteinen kulttuurin käsite

Kulttuurin määrittelemisen yksiselitteisesti on hyvin hankalaa, jopa mahdotonta. Humanistisessa tutkimuksessa kulttuuri on eniten käytetty ja laajin käsite (ks. esim. Knuutila, 1996, 9). Kulttuurista puhuttaessa voidaan puhua laajasti, kaiken kattavasti, jossa ihmisen tekeminen asetetaan luontoa vastaan. Toisaalta kulttuuri voidaan myös paikantaa jonkun tietyn ryhmän toiminnaksi. (Knuutila, 14.) Kulttuuri-sanan juuret juontavat latinan sanaan colere, joka tarkoittaa viljelemistä, suojelemista ja palvontaa. Ajan myötä kulttuuri on muuttanut merkitystään ihmisten hengentuotteiden viljelemistä kuvaavaksi termiksi. (Lehtonen, 2014, 43.) Kulttuuri yleiskielen käsitteenä tarkoittaa sanatonta sopimusta kulttuurin ymmärtämisenä taiteeksi (Knuutila, 13). Arkikielessä kulttuuria käytetään yleistyksenä, esimerkiksi kuvaamaan maaseudun tekemisen kulttuuria, työyhteisön toiminnantapoja tai tapakulttuuria. Yleisimmin kulttuuri yhdistetään vahvasti erilaisiin taidemuotoihin. Kulttuuri-sana on hyvin monimerkityksellinen ja monitasoinen merkitykseltään. Kulttuuriksi voidaan määrittää lähes mikä tahansa ihmisen tekemisen seurauksena syntynyt tuoteisto tai itse toiminta. Tiede ymmärtää kulttuurin käsitteenä, joka voidaan määritellä lähteestä riippuen lähes kahdellasadalla erilaisella tavalla.

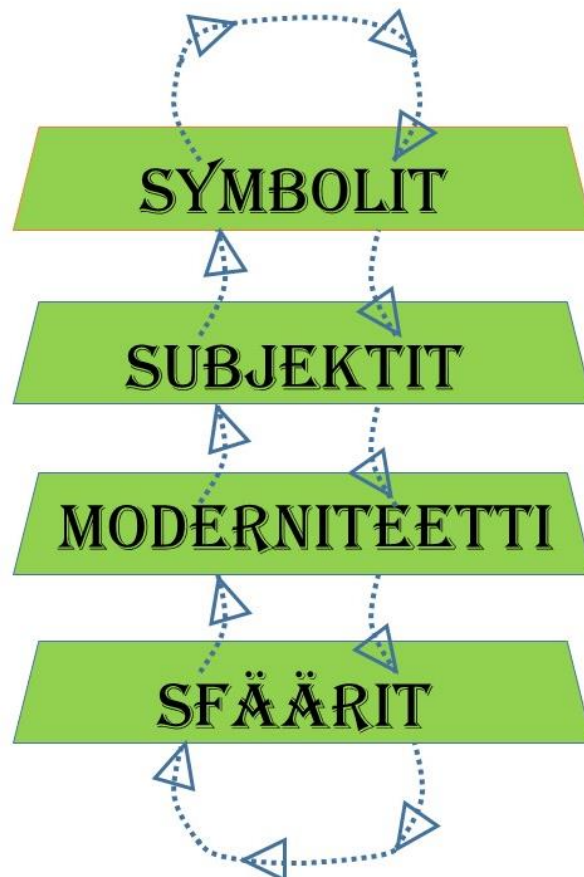
Kulttuuria ei koskaan voi selittää ja kuvata lopullisesti ja tyhjentävästi, vaan on hyväksyttävä, että se on jatkuvassa muutoksessa ja keskittyttävä tutkimuksen kannalta oleellisiin seikkoihin (Fornäs, 1998, 244). Räsänen (1996, 187) toteaa kulttuurin muutoksen tapahtuvan jonkin kulttuurin osan muuttuessa. Kyseinen muutos aloittaa prosessin, jonka vaikutuksesta myös kulttuurin muut osat muuttuvat hitaasti tai nopeasti. Kulttuuria voidaan tutkia rajattuna ilmiönä ja sitä

tarkastellaan läheltä sekä kaukaisempien näkökulmien kautta, kuten ihmiset tekevät jatkuvasti yrittäessään tulkita ympäröiviä kulttuureita ja niiden puitteissa tapahtuvia sosiaalisia kanssakäymisiä (Fornäs, 1998, 246). Söderholm (1996, 137) kuvaa kulttuuria merkitysten verkostona, jossa sen toimijoilla on yhtenäinen kulttuurinen tietous ja sanattomat sopimukset käyttäytymismalleista, sekä sosiaalisista merkityksistä. Kulttuurin laajaa käsitettä tarkastellaan kirjallisuudessa hyvin monella tavalla. Fornäsin kulttuuriteorian koen mielekkääksi tavaksi jäsentää kulttuurin piirteitä alueellista kulttuuria tutkittaessa. Mikko Lehtosen näkökulma esittää kulttuurin osatekijät toisiinsa erottamattomasti vaikuttavina tekijöinä. Lehtosen (154) mukaan esimerkiksi Fornäsin omaksi kokonaisuudekseen eristämät symbolit eivät muodosta itsenäistä sfääriänsä, vaan ovat vuorovaikutussuhteessa maailman ja ihmisten kanssa. Lehtosen näkökulma erottelee ihmisen kulttuuria luonnosta, kun taas Fornäs keskittyy kulttuurin piirteiden erottelemiseen kategorisoinnin avulla.

5.2 Fornäsin kulttuuriteoria

Fornäsin kulttuuriteoria on vuodelta 1998, mutta edelleen hyvin käytettävissä oleva teoreettinen selitys kulttuurin kietoutuneisuutta selitettäessä. Teorian joukkoon olen laatinut teoriaa selventäviä kuvioita Fornäsin ajatusten mukaisesti.

Fornäs erottelee kulttuurin neljäksi tasoksi, jotka tulen esittelemään: symboleihin, subjekteihin, moderniteettiin ja sfääreihin, jotka kulttuurinpiirre tai traditio lävistää



Kuvio 1. Kulttuuri Fornäsin teorian mukaan

(Fornäs, 1998, 13). *Symbolit* ovat kulttuurin muodostamia merkityksiä ja merkistöä, esimerkiksi sanoja, liikkeitä, ääniä tai objekteja. *Subjektit* ovat toimijoita kulttuurin sisällä. *Moderniteetin* käsite liittyy ajallisuuteen, kehitykseen ja historialliseen näkökulmaan. *Sfäärit* kuvaavat niitä kenttiä, kuplia tai maisemia, jossa kulttuuri esiintyy ja jonka alueella se toimii. Jokaiseen tasoon liittyy ulottuvuuksia, joita avaam tulevaisuissa luvuissa.

5.2.1 Symbolit

Kulttuurin näkyvin osa ovat symbolit. Symbolit esiintyvät kaikissa ihmisten välisissä kohtaamisissa. Ne ovat muodostuneet inhimillisten toimien tuotoksina ja ovat aina kytköksissä ihmiseen. (Lehtonen, 2014, 151.) Ne voivat olla yleisesti tunnettuja tai vain harvojen tunnistamia esineitä tai merkistöjä ja ne yhdistetään

juuri tiettyyn kulttuuriin. Symbolien voidaan sanoa olevan kulttuurin ydin, ilmentäen kulttuuria ja tehden sen näkyväksi. (Fornäs, 1998, 166.) Ihmisten kehollisesti tuottamat eleet, asennot, tai esimerkiksi tilassa sijoittuminen toisiinsa nähden, ovat osa symboliikkaa, vaikka usein ajatellaan symbolien olevan valmistettuja tuotteita, rakennelmia tai jotakin kieleen liittyvää (Lehtonen, 2014, 184). Niin yksittäisen ihmisen ajattelu kuin kokonaiset yhteiskunnat rakentuvat symboleista, jotka kollektiivinen ymmärrys on tuottanut ja muovannut. Symbolit tuottavat rakenteita, kuten valtion hallinnon tai kyläyhteisön, joiden mukaisesti subjektit jäsentävät ajatteluaan ja toimivat. (Lehtonen, 2014, 32.) Kulttuurisen ulkoistamisen muotoja ovat kieli ja symbolit. Kulttuuriset symbolit ovat esillä kulttuurin sisäisessä kommunikoinnissa, mutta näkyvät myös ulkopuolelta katsottuna. (Fornäs, 1998, 170.) Suurin osa ihmisten käyttämistä symboleista ovat artefakteja (Lehtonen, 2014, 149). Symboleille on olemassa muitakin merkityksiä muussa maailmassa, mutta kulttuurin sisällä ne ymmärretään omakseen (Fornäs, 1998, 172). Symbolit, kuten muutkin artefaktit, pitävät yllä ja rakentavat ihmisten yhteyttä toisiinsa ja maailmaan (Lehtonen, 2014, 150).

Jokainen symboli sisältää *materiaalisuuden, muotosuhteet ja merkityksen*. Kaikki symbolit ovat materiaalisia. Ne muodostavat jotakin fyysistä ja havaittavissa olevaa. (Fornäs, 1998, 181.) Ihminen jäsentää maailmaa symbolien avulla, päästen symbolien avulla käsittelemään jotakin, joka ei ole läsnä juuri tässä hetkessä (Lehtonen, 2014, 152). Materiaalinen ja symbolinen maailma ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Symboleissa on aina materiaallinen merkki yhdessä materiaallisen tai fiktiivisen olennon kanssa. (Lehtonen, 2014, 14.) Symbolit järjestyvät keskenään hierarkkisesti ajan sekä tilan vaikutuksesta ja niiden välille syntyy muotosuhteita, esimerkiksi puhutussa tai kirjoitetussa kielessä äänteet ja kirjaimet tuottavat yhdessä ymmärrettäviä sanoja ja virkkeitä. Symbolit sisältävät myös merkityksen, joka viestii kulttuurista. (Fornäs, 1998, 181.) Ollakseen symboleja ne myös tarvitsevat maailman, jossa saavat ihmisten keskuudessa merkityksen. (Lehtonen, 2014, 152.) Ihmisten tuottamat merkitykselliset esineet ovat artefakteja, joiden tarkoituksena on tulla osaksi ihmisten toimintaa. Artefaktien raaka-aineet tulevat luonnosta ja ne ovat samalla ihmisen aikaan saamia kulttuurisia esineitä, sekä luonnon antimista valmistettuja esineitä. (Lehtonen, 2014, 134.) Artefakteiksi Lehtonen määrittelee

käytännössä kaikki ihmisten valmistamat esineet, sekä eläimet, joiden jalostamisessa ihminen on ollut osallisena. Myös ihmiselle tehty muokkaukset, kuten kasvojen ehostaminen, hiusmuotoilu tai tatuoinnit tuottavat artefakteja. (Lehtonen, 2014, 141.)

Symboliset muodot voidaan jakaa verbaalisiin ja ei-verbaalisiin. Lisäksi ne voidaan erotella visuaalisesti ja äänellisesti havaittaviin symboleihin. (Fornäs, 1998, 190.) Symbolien muotoja tutkittaessa on Fornäsin mukaan keskitytty vain vähän tunto-, maku- ja hajuaistisiin, vaikka ne usein auttavat visuaalisten ja äänellisten muotojen hahmottamisessa, sekä tuottavat vahvoja reaktioita ja muistoja havaitusta symbolista (Fornäs, 1998, 191). Myös Lehtonen mainitsee tuntoaistin kautta havaittavan kulttuurin esiintymisen, mutta hän mainitsee maku- ja hajuaistimuksin havaittujen kulttuurillisten kokemusten olevan yleisiä (Lehtonen, 2014, 151). Kyseisten aistien tuottamien reaktioiden mittaaminen on hyvin vaikeaa, ehkä mahdotonta, mutta ne ovat silti osana symbolien merkitysten verkostoa (Fornäs, 1998, 200). Länsimainen kulttuurintutkimus jättää Lehtosen (101) mukaan muut aistitiedot sivuun ja keskittyy lähes ainoastaan näköaistin kautta koettuun. Kuulo- ja näköaistit ovat korostetuimmassa asemassa aistisymboliikkaa tutkiskeltaessa, koska ne havaitsevat asioita maku- ja hajuaisteja kauemman matkan päästä ja pystyvät siten tuottamaan enemmän havaintoja. (Lehtonen, 2014, 151.)

Kulttuuri muodostuu sosiaalisesta ulottuvuudesta, näkyvistä muodoista, sekä ajattelullisista suuntauksista, joissa subjektit muodostavat symbolit toimintansa tuloksena (Fornäs, 1998, 169). Symbolit toimivat myös toiseen suuntaan: rakentaen ja symboloiden identiteettejä (Bauman, 2002, 105). Kulttuurin tasojen voi nähdä kietoutuvan syvästi toisiinsa, koska symbolit ovat olemassa ja tulevat näkyviksi vain subjektien ja sosiaalisten sfäärien kautta, eikä ilman niitä voisi olla olemassa symboleja. (Fornäs, 1998, 166.) Ihminen on riippuvainen ympäröivästä kulttuurista. Ihmisellä on potentiaali kielelliseen ja fyysiseen toimintaan, mutta ilman toisia ihmisiä ja heidän esimerkkiään potentiaali ei kehity käytännön tasolle. Symbolit mahdollistavat kehittymisen ja vuorovaikutuksen syntymisen erilaisissa konteksteissa. (Lehtonen, 2014, 26.) Ne ymmärretään tiettyyn kulttuuriin kuuluviksi, erottaen kulttuurin juuri omakseen. Kulttuurin sisällä toimivien ihmisten välillä symbolit ovat myös merkityksellisiä, liittäen kauttaan ihmisiä

yhteen. Näkemykset kulttuurin sisällä voivat olla hyvin eroavia, mutta ilmaisut ja sanasto yhdistävät toimijat saman kulttuurin piiriin. (Fornäs, 1998, 169.) Symbolien merkityksellisyyden kertovat niiden luonne sosiaalisessa kanssakäymisessä ja vuorovaikutuksessa luonnon kanssa (Lehtonen, 2014, 172). Fornäs keskittyy teoriassaan ihmisen elämismaailmaan ja jättää Lehtosen korostaman luonnon aspektin hyvin vähäiselle huomiolle. Hänen mukaansa symbolit ovat muotoutuneet ikään kuin tiivistyen historiansa aikana. Esimerkiksi joillakin eleillä on selkeästi ymmärrettävä merkityksensä ja ne tukevat puhetta, tehden sanomasta vakuuttavamman. (Fornäs, 1998, 194.) Ihmiset etsivät ja korostavat yksilöllisyyttään artefaktien avulla, joten ne ovat hyvin merkityksellisiä ihmisten välisessä kanssakäymisessä (Lehtonen, 2014, 148).

Kulttuuri ja viestintä kuuluvat tiiviisti yhteen. Kulttuurinen viestintä on kulttuurin sisäisten toimijoiden välistä kommunikointia, joka tapahtuu symbolien avulla, saaden aikaan yhteisen merkityksen (Fornäs, 1998, 171). Viestintä ei siis ole mitä tahansa viestintää, vaan juuri kulttuurin merkkien välityksellä tapahtuvaa viestintää. Symboleilla voi olla useita eri merkityksiä ja ne voivat muuttua ajan kuluessa (Lehtonen, 2014, 167). Eri kulttuureissa nimetään samoja objekteja omilla nimityksillään. Diskursiivinen puhe on maailmaa jäsentävää kulttuurillista puhetta, joka tapahtuu tiettyjen toimijoiden välillä, tietyssä aikana, esitettynä tietyllä tavalla ja tietyin ehdoin (Lehtonen, 2014, 170.) Diskurssi siis rakentuu symbolien merkitysten muodostajana, jolloin diskurssit ovat puhutun tai kirjoitetun merkkien ja merkkijärjestelmien, sekä kuvallisen ja musiikillisen ilmaisun kriittistä keskustelua ja merkityksenantoa (Fornäs, 1998, 186). Kulttuuria ei voi olla olemassa ilman viestintää: ”Kuten kulttuuri voidaan nähdä viestinnäksi, myös viestintää voidaan vastaavasti tutkia kulttuurina”. (Fornäs, 1998, 172.) Fornäs jakaa kulttuurillisen viestinnän ja ymmärryksen kolmeen ulottuvuuteen: Oman mielen ja psykologiseen ulottuvuuteen, toisena ryhmän ja yhteisöjen viestinnän ulottuvuuteen sosiaaliseen kanssakäymiseen kulttuurin puitteissa, sekä kolmantena materiaaliseen ja objektiiviseen ulottuvuuteen. Ulkoistetut instituutiot perustuvat kolminkertaiseen symbolijärjestelmään, joka on kulttuurin merkkien, merkittyjen merkitysten ja niiden tulkitsijoiden muodostama. (Fornäs, 1998, 171.)

Symboleja laajempia merkityskokonaisuuksia ovat *tekstit*. Latinankielessä teksti tarkoittaa kutomista, jolloin teksteillä viitataan kulttuurin yhteydessä useiden

symbolien muodostamiin merkitysten verkostoihin. (Fornäs, 1998, 183.) Tekstit ovat siis kulttuurisia ilmiöitä (Fornäs, 1998, 213). Symbolit saavat aikaan signifikoinnin, joka välittää merkityksiä subjekteille. Symbolit voivat olla objekteja, liikkeitä, ääniä tai sanoja ja ne saavat subjektin ajattelemaan jotakin muuta kulttuuriin liittyvää, kun he kohtaavat symbolin. Symbolit liittävät subjekteja yhteen seuraavin tavoin: subjektit ymmärtävät symbolien yhteiset merkitykset, subjektit yhdistävät ”subjektiivisen tietoisuuden materiaalsiin objekteihin”, sekä ne liittävät ”fyysiset merkit referensseihin tai merkityksiin” (Fornäs, 1998, 180). Symbolit ovat representaatioita, joiden avulla ihmiset voivat kulttuurisen tietouden avulla saada ymmärryksen kulloinkin käsillä olevasta asiasta. Maailmaa jaetaan osiin ja luokitellaan tärkeysjärjestykseen symbolien avulla kategorisoimalla. (Lehtonen, 2014, 158). Kategorisointi tapahtuu siis toimijan aiemmin kulttuurista omaksumien sääntöjen ohjaamana (Lehtonen, 2014, 161). Symbolien muodostamiin teksteihin liittyy lähes aina aistittavia ulottuvuuksia. Tekstien tuottamia tunteita ei voi mitata, mutta ne ovat osa tekstejä ja symboleja ja ansaitsevat tulla huomioiduiksi merkityksiä tutkittaessa. (Fornäs, 1998, 212.) Symbolisia tekstejä tarvitaan välttämättä yhdistämään suuressa mittakaavassa maailma, yhteiskunnat ja yhteisöt kokonaisuudeksi, sekä subjektit toisiinsa. Ne myös sanoittavat subjektin minuutta. (Fornäs, 1998, 338.) Symbolien ja tekstien merkitykset syntyvät sekä muuntuvat prosessien tuloksena (Fornäs, 1998, 218). Symbolit – erityisesti kieli – ovat siteitä, jotka liittävät ihmisen ja luonnon toisiinsa, kuten myös ihmiset toisiinsa (Lehtonen, 2014, 37). Merkitykset saavat muotonsa subjektien välisessä vuorovaikutuksessa. Symbolit viittaavat pelkän havaittavan olemassa olonsa lisäksi kulttuurin muihin elementteihin, jotka ovat läsnä symbolin kautta. (Fornäs, 1998, 219.)

Symbolit ovat sidottuja kontekstiin; paikkaan, aikaan, tarkoitukseen ja subjektien väliseen kanssakäymiseen (Lehtonen, 2014, 169). Symbolien merkitykset ovat usein moniselitteisiä kuten myös tekstit, joilla on aina useista merkityksiä. Subjektit eivät myöskään voi koskaan saada selville kaikkia symbolien ja tekstien merkityksiä. (Fornäs, 1998, 224.) Puhuttujen tai kirjoitettujen sanojen merkityksiä voidaan määritellä, muttei koskaan täydellisesti. Esimerkiksi kirjainten fontti tuo sanan merkitykseen oman syvyytensä. (Fornäs, 1998, 225.) Subjektit tulkitsevat symbolien merkitykset ja tuottavat niistä edelleen yksilöllisiä merkityksiä (Fornäs,

1998, 229). Vaikka merkityksiä tehdään subjektiivisesti, kulttuurin sisällä tuotetaan yhteisiä merkityksiä ja tekstejä diskursiivisesti. Tekstit muokkaavat yhteisöjä ja kulttuureita, mutta myös subjektit käyttävät tekstejä muovailakseen yhteisöjä joihin he kuuluvat. Subjektien tekstien käyttö aiheuttaa mielensisäisiä prosesseja, jotka vaikuttavat identiteettien rakentumiseen ja kehittymiseen. (Fornäs, 1998, 232.) Ihmiset tuottavat yhteisen symbolisen ymmärryksen, joka on jatkuvassa muutostilassa (Lehtonen, 2014, 71). Myös yhteiskuntien merkitysjärjestelmät, kulttuuri ja valtasuhteet uusintuvat, eli muuttuvat, sosiaalisen kanssakäymisen tuotoksena. (Lehtonen, 2014, 72). Yhteiskuntien ja yhteisöjen on tarkoituksenmukaisesti uusinnuttava ajan saatossa selviytyäkseen. Tämä uusintaminen tapahtuu ihmisten toistensa ja luonnon välillä, materiaalsen, symbolisen ja kulttuurillisen uusintamisen kautta. (Lehtonen, 2014, 69.)

5.2.2 Subjektit

Fornäs tarkoittaa subjektilla ihmistä, joka toimii kulttuurin sisällä. Subjektien voi sanoa yksinkertaistaen ja tiivistäen muodostuvan identiteetin eri osien, symbolien ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tuotoksena. (Fornäs, 1998, 265.) Lehtonen kuvailee ihmisen ruumiillisena, kielellisenä ja tietoisena hahmona (Lehtonen, 2014, 85). Ihmisen ruumiillinen toiminta toteuttaa tietoisuutta ja tietoisuus rikastuu ruumiin toimintojen, kuten liikkeen ja aistien, avulla. (Lehtonen, 2014, 87). ”Juuri ihmisruumis on symbolisten merkitysten tuottamisen ja ymmärtämisen perusta.” (Lehtonen, 2014, 88). Subjektit ovat aikansa tuotteita, joihin vaikuttavat niin laajat historialliset kuin paikkakohtaiset kehityskulut ja erityispiirteet, jotka väistämättä vaikuttavat itsenäisenä pidetyn lajin olemiseen ja kehitykseen, mutta he itse pystyvät ohjailemaan valinnoillaan tulevaisuuden suuntaa (Lehtonen, 2014, 78).

Historialla ja ajalla on osansa subjektin muodostumiseen. Varhaismoderniteetissa tapahtuneiden kapitalististen muutosten voi edelleen nähdä yksilön identiteettityöhön vaikuttavana tekijänä, kuten yhteiskuntaluokkien välisenä eroavaisuutena. Myös muut historialliset tapahtumat, joista tarinat ovat kehittyneet, heijastelevat subjektien identiteeteissä. (Fornäs, 1998, 266.) Raskaan modernin aikana ihmisiä arvotettiin työnsä kautta ja identiteetit

muuttuivat suhteellisen vähän. Joidenkin ammattien ajateltiin olevan toisia arvokkaampia. (Bauman, 2002, 165.) Nykyajan identiteettityöhön taas kuuluu sen epävakaa ja muuttuva luonne. Kuviteltua identiteettiä voi pitää Baumanin (104) mukaan niin kauan kuin siitä on itselle hyötyä, jonka jälkeen identiteettiään voi muuttaa haluamaansa suuntaan. Myös aika vaikuttaa identiteettiin sitä rakentavasti sekä muuttavasti (Fornäs, 1998, 277).

Jokainen subjekti on ainutlaatuinen yksilö, jonka identiteetin rakentumiseen ovat vaikuttaneet yhteiskunnallisten ja kulttuurien sisäisten seikkojen lisäksi yksilöllisen prosessin symbolit ja tarinat (Fornäs, 1998, 267). Yksin ihminen ei kuitenkaan tule toimeen, vaan tarvitsee elämänsä alusta lähtien aistiensa ja tietoisuuden lisäksi lajitovereita oppiakseen elämässä selviämisen perustaidot, kuten liikkumisen ja kommunikoinnin (Lehtonen, 2014, 95). Subjekti muodostuu sosialisoinnin, henkilökohtaisen tekstien sekä symbolien tulkinnan ja historiallisen modernisaation tuotoksena ja se on eräänlainen sosiokulttuurinen rakennelma. Identiteettityön voi ajatella projektina, jonka tavoitteena on saavuttaa päämäärä. Näennäiseksi perille pääsemiseksi subjektin on reflektoitava itseään jatkuvasti. Näennäiseksi siksi, että Fornäs määrittelee valmiin identiteetin illuusioksi. Identiteetti on aina moninaisuudessaan ristiriitainen ja jakautunut, koska subjektilla on useita puolia, jotka tulevat esiin tilanteiden mukaan. (Fornäs, 1998, 269.) Subjektit tuottavat representaatioita ympärillään olevasta, jolloin he ymmärtävät maailmaa ja voivat toimia siinä (Lehtonen, 2014, 322).

Identiteetillä on useita toisistaan erotettavia tyyppisiä, kuten sisäinen – ulkoinen, yksilöllinen – kollektiivinen ja psyykkinen – sosiaalinen, joiden suhteet ovat monimutkaisia, mutta lähellä toisiaan. Lisäksi identiteettiin liittyvät helpommin havaittavat seikat, kuten ikä, sukupuoli, tai yhteiskuntaluokka. Identiteettiä voi tarkastella asettamalla näistä jokainen vuorollaan keskiöön. (Fornäs, 1998, 276.) Näitä mainittuja identiteettijärjestelmiä voidaan tarkastella myös eri ulottuvuuksien, kuten näkyvyyden, kätkeyden tai tärkeyden kautta (Fornäs, 1998, 311). Vaikka subjektit ovat jokainen ainutlaatuisia yksilöitä, liittyvät subjektit väistämättä toisiinsa (Fornäs, 1998, 338). Identiteetti sekä yhdistää subjektin muihin että erottautuu toisista (Fornäs, 1998, 278). Koska ihmiset oppivat jäljittelemällä toisiaan, myös kulttuuriin opitaan jäljittelyn kautta (Lehtonen, 2014,

131). Myös ulkopuolinen ohjailu identiteetin rakentumisessa on mahdollista (Fornäs, 1998, 270). Subjektiivinen identiteetti rakentuu yksilön ruumiillisesta ja henkisestä kokonaisuudesta, ollen yksityinen identiteettimuoto. Sosiaaliset identiteetit taas esiintyvät vuorovaikutustilanteissa. Ne kehittyvät tilanteisiin ja ympäristöön sopeutuvasti, yhteisön normien ohjaamina. Sosiaaliset identiteetit ovat erilaisia ja ne vaihtelevat toimintaympäristön mukaan. (Fornäs, 1998, 287.) Identiteetillä on tiedostamattomia puolia, viettejä, jotka tulevat esiin tahattomissa tilanteissa (Fornäs, 1998, 273).

Kulttuuristen tekstien ja subjektin suhde on kaksipuolinen; tekstit syntyvät subjektien keskinäisen vuorovaikutuksen tuloksena, mutta tekstit myös vaikuttavat subjektin identiteetin rakentumiseen. Tiedostetun ja tiedostamattoman minän välillä on jännite, joka saa subjektin hakeutumaan vuorovaikutukseen ulkopuolisen maailman kanssa. Identiteetin ominaisuuksia saadaan selville sosiaalisissa kanssakäymisissä ja peilaamalla sitä teksteihin. (Fornäs, 1998, 273.) Subjekti on hyvin kulttuurinen olento, koska subjekti rakentaa identiteettiään peilaten itseään kulttuurillisiin symboleihin ja tarinoihin. Vaikka subjekti on olemassa ilman symboleita, vasta kielellisyys sanoittaa subjektille minuuden. Tämän kulttuurillisen kanssakäymisen myötä näkemys minuudesta voi rakentua. Erityisesti kulttuurilliset törmäyskohdat antavat mahdollisuuksia identiteettiä kehittäväälle reflektiolle ja kyseenalaistamiselle. (Fornäs, 1998, 274.) Ihmiset havaitsevat kulttuurinsa puitteissa, sen mukaisesti opittuja ja havaittuja asioita (Lehtonen, 2014, 102). Medialla ja kaupallisuudella on suuri vaikutus identiteettiyön ohjailussa siten, etteivät subjektit edes huomaa tätä ohjausta (Bauman, 2002, 106). Subjekti voi käyttää kulttuurin tekstejä seuraavin tavoin, yhtä tai useampaa tapaa kerrallaan: hän voi samaistua niihin asettamalla itsensä kuvitteellisesti osaksi tekstiä tai hän voi suhtautua kuuntelijana tekstien kertojiin positiivisesti tai negatiivisesti. Tekstien alkuperät, sekä myös tekstin tuottajien taustat, ominaisuudet ja subjektin muodostamat mielikuvat vaikuttavat subjektin näkökulmaan ja kokemukseen tarinoista. Subjekti voi myös identifioitua tekstin vaikutusvallan alla olevaan, joko todelliseen tai kuviteltuun, yhteisöön. (Fornäs, 1998, 276.)

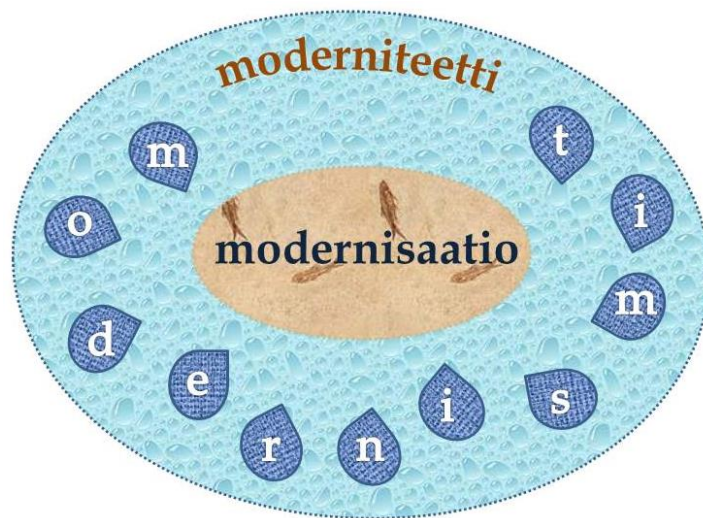
”Subjektit muotoutuvat sosialisaaion (tuottavissa) prosesseissa ja identiteettiyön käytänteissä, jotka muokkaavat jokaisen yksilön subjektiivista

identiteettiä.” Sosialisatioprosessi on koko subjektin olemassa olon aikainen kehittymisketju, jonka muutosten aikaansaajina toimivat subjektin ja ympäröivän elinpiirin, sekä yhteiskunnan, tuottamat vuorovaikutussuhteet. (Fornäs, 1998, 280.) Kulttuuri opitaan vanhempien kulttuurissa elävien seurassa yhteisissä tilanteissa, joissa käytänteet ja säännöt tulevat tutuksi (Lehtonen, 2014, 109). Identiteettiä rakentavat muistot ja kokemukset, eikä identiteetti kehity vain etenevästi, vaan ajoittain se ikään kuin taantuu menneeseen. Mennyt ja uusi keskustelevat, jolloin on mahdollista kehittyä. (Fornäs, 1998, 284.) Lehtosen (325) mukaan on tarkasteltava yhdessä symboleja ja ihmisten toimintaa, ymmärtääkseen ihmiset kulttuurisina subjekteina.

Fornäs käyttää termiä *kollektiivinen identiteetti*, jonka voi ajatella olevan pitkälti alueellisen identiteetin pohjana. Hänen kuvailemanaan ”kollektiivinen identiteetti voidaan lukea kertomuksiksi konstruoiduista yhteisöistä.” (Fornäs, 1998, 278). Samaan ryhmään itsensä lukevat subjektit muodostavat oman alueen, jota Bauman kuvailee etniseksi alueeksi. Tälle alueelle ovat tervetulleita vain saman identiteetin jakavat subjektit. (Bauman, 2002, 131.) Etnisyys on merkittävin ero sosiaalisissa ja kollektiivisissa identiteeteissä. Kun suku, ryhmä tai paikallisyhteisö määrittelevät itseään, he tekevät sen erottelemalla itsensä toisenlaiseksi kuin muut. Etnisellä ryhmällä on usein halu elää eräänlaisena umpiona, johon ulkopuoliseksi määritellyt eivät voi liittyä. (Fornäs, 1998, 289.) Kollektiivisen identiteetin voi havaita, kun aikaa on kulunut. Se voi säilyä näennäisesti suhteellisen muuttumattomana, mutta koska subjektit ja tekstit kehittyvät, myös kollektiivinen identiteetti kehittyy. Kollektiivisen ja sosiaalisen identiteetin jakavat ihmiset jakavat samoja piirteitä riittävän paljon, että yhteiseksi ymmärretyn identiteetin voidaan katsoa muodostuneen. (Fornäs, 1998, 277.)

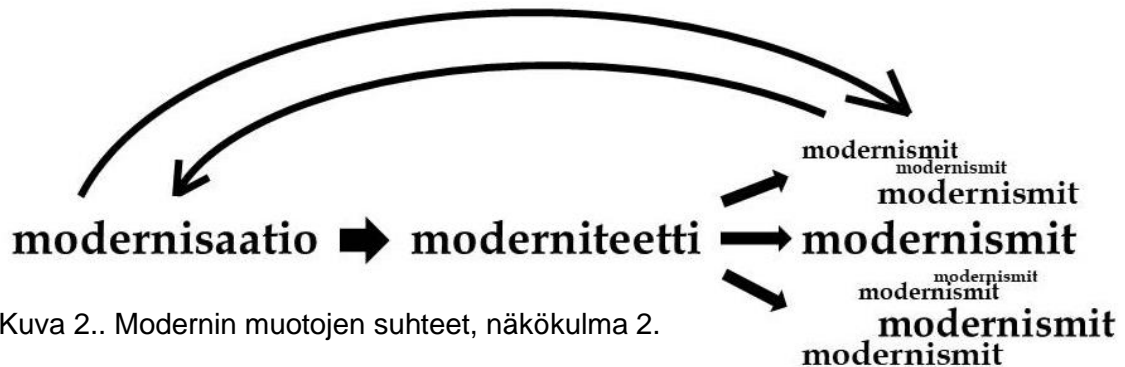
5.2.3 Moderniteetti

”Modernisaatio on prosessi, moderniteetti tila ja modernismit tuohon tilaan reagoivia liikkeitä” (Fornäs, 1998, 56). *Moderniteetti* mielletään joissakin lähteissä historiallisen kehityksen vaiheeksi, jolla on tietty aikakautensa. Toiset lähteet taas ajattelevat moderniteetin olevan tila, jossa kehitys tapahtuu. *Modernismit* ovat muuttuvien tilojen ilmentäjiä ja mahdollisia toimintatapoja. (Fornäs, 1998, 57.) *Modernisaatiota* ovat prosessit, jotka liittyvät toisiinsa, vieden kehitystä eteenpäin. Samalla prosessit voivat muuttaa toisiaan. (Fornäs, 1998, 56.) Moderniteetti muodostuu ihmisten toiminnasta, mutta he tekevät sen olosuhteissa, jonka muut ovat tuottaneet. Kuvaan alla modernisaation, moderniteetin ja modernismien välisiä suhteita kahdella kuviolla, jotka esittävät modernin käsitteeseen sisältyviä suhteita kahdella eri tasolla.



Kuva 1. Modernin muotojen suhteet, näkökulma 1

Ensimmäisessä näkökulmassa (kuvio 2) modernisaatio ilmenee moderniteetissa ja modernismit ovat moderniteetin rakennusaineita. Kuvio kolme kuvaa modernin muotojen suhteiden toista näkökulmaa. Modernisaatiosta syntyy moderniteetti, jonka tuotosta modernismit ovat. Modernismit ovat näin osa modernisaatiota, mutta myös reaktioita modernisaatioon.

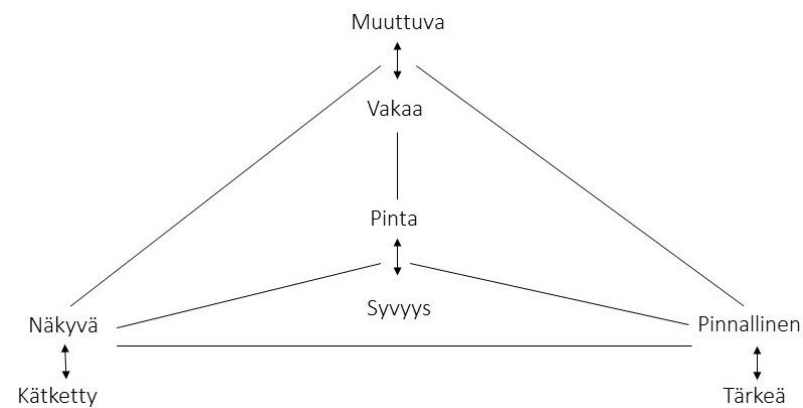


Kuva 2.. Modernin muotojen suhteet, näkökulma 2.

Moderniteetti tarkoittaa yksinkertaistettuna ohikiitävää nykyhetkeä, sen historiallista muodostumista nykyiseksi, sekä nykyisyyden muuttuvaa olemusta. Moderniteettiin liittyy oleellisesti ajallinen ulottuvuus ja sitä voidaan tarkastella myös menneenä nykyhetkenä. Nykyisyys on rakentunut lukemattomista kehityskuluista historian aikana. Historiallisista tapahtumista on kehittynyt ajan kuluessa jotakin, joka voidaan ymmärtää nykyhetkenä. (Fornäs, 1998, 32.) Kulttuurien jatkuminen ja eläminen ovat mahdollisia, kun uudella sukupolvella on käytössään vanhojen kulttuurin toimijoiden jakamaa tietoa ja taitoa, joita he voivat kehittää uusiin tarpeisiin ja tilanteisiin sopivaksi (Lehtonen, 2014, 109). Moderniteetin ajallisuuteen liittyy nykyisyyden ohikiitävyys ja sen verrannollisuus kulttuurin pysyviin elementteihin. Kulttuurien muutosprosessien nopeuteen vaikuttavat toimijat sekä alueet. Historialliset tapahtumat voivat johtaa muutokseen yhden tai useamman tapahtuman kehityskulkuna. (Fornäs, 1998, 49.) Aikaa hahmotetaan arjessa luonnonilmiöiden, esimerkiksi auringon kierron tai sulan maan ja talvikauden avulla. Myös ihmisen elämänvaiheet syntymästä teini-iän ja aikuisuuden kautta kuolemaan, järjestävät ja rytmittävät aikaa tietoisuudessamme. (Lehtonen, 2014, 197.)

Lehtonen kuvailee ajan ja tilan olevan erottamattomassa suhteessa toisiinsa. Vuorokauden ja vuodenaikojen vaihtelut johtuvat planeettojen liikkeestä, joten

aika on tilallista. Tilat taas ovat aina olemassa tietyssä ajassa, kuten toisen maailmansodan aika tai valistuksenaika. (Lehtonen, 2014, 192.) Maailma on muuttunut nopeasyklisemmäksi, jonka seurauksena myös kulttuurin muutokset tapahtuvat nopeammin (Fornäs, 1998, 33). Tila ymmärretään usein pysähtyneenä ja paikallaan olevana. Se on kuitenkin luonnon tai sosiaalisten suhteiden kanssa vuorovaikutuksessa oleva, muuttuva ulottuvuus, joka on sidottu aikaan. (Lehtonen, 2014, 210.) Moderniteetin teoriaan liitettävät muutokset sisältävät kolme ehtoa: ”ne vievät kohti *peruuttamatonta dynamisoitumista*, *ambivalenttia rationalisoitumista* ja *erilaistuvaa universalisoitumista*” (Fornäs, 1998, 34).



Kuva 3. Pinta/syvyys –malli (Fornäs, 38)

Fornäsin pinta/syvyys –malli kuvantaa *peruuttamattoman dynamisoitumisen* tasoja. Pinnalla tapahtuvien muutosten voidaan ajatella olevan epävakaita, jatkuvassa liikkeessä. Kulttuurisen pinnan tapahtumien ajatellaan olevan näkyviä ja pinnallisia. Syvyydessä sijaitsevien kulttuurinpiirteiden taas ajatellaan olevan piilossa. Ne ovat tärkeitä ja vakaita traditioita, lähes muuttumattomiksi miellettyjä. Lähempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että myös syvällä kulttuurissa sijaitsevat traditiot muuttuvat. Muutokset ovat melko hitaita ja koskevat hyvin arkisia traditioita, jolloin radikaalitkin muutokset havaitaan vasta myöhemmin historian valossa. (Fornäs, 1998, 38.) Peruuttamattoman dynamisoitumisen voi selittää tarkoittavan kulttuurisia muutosprosesseja, joita tarkastellaan vastavoimansa kautta.

Ambivalentti rationalisoituminen tarkoittaa vastakohtaisia ja ristiriitaisia tunteita herättävää järkeistymistä. Kulttuuri muuttuu, koska sen toimijat kokevat muutoksen tarpeelliseksi. Muutokset eivät aina ole hyvästä, mutta ne lähtevät kriittisen ajattelun tuotteina, yrittäen korjata traditiota. (Fornäs, 1998, 42.) Moderniteetti on ambivalenttista. Vastakkain olevat voimat kuuluvat moderniteetin tarkasteluun siten, että molemmilla voimilla on moderniteettia ajatellen vastakkainen voima. Ilman ristiriitaista vastakkainasettelua kulttuurin muutosten tarkastelu jää yksipuoliseksi ja kriitikittömäksi (Fornäs, 1998, 45.)

Erilaistuvan universalisoitumisen termi kuvaa sitä, kuinka moderniteetti ulottuu kaikkialle maailmaan, mutta globalisaatio näyttäytyy yhteisöissä eri tavoin. Kehittyneissä kulttuureissa moderniteetti muuttaa kulttuurinpiirteitä nopeammin kehittyneen tietoliikenteen avulla, kun taas alkeellisemmissä kulttuureissa muutos etenee hiljalleen. (Fornäs, 1998, 47.) Erilaistuvan universalisoitumisen voi ymmärtää tarkoittavan globaalien muutosten aikaan saamaa kulttuurien erilaistumista. Esimerkiksi muuttoliikkeet, media ja markkinavoimat levittävät ja sekoittavat kulttuurien piirteitä ympäri maailmaa. Kulttuureihin sekoittuu uusia piirteitä, mutta samalla yksittäiset kulttuurit luovuttavat omia piirteitään toisiin kulttuureihin. Universalisoituminen voi levittäytyä myös eristäytyneestä yhteisöstä laajemman suuntaan (Fornäs, 1998, 46).

Myöhäismodernissa korostuu itsetutkiskelun merkitys niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan tasolla. Välineet reflektointiin ovat lisääntyneet ja kulttuurien merkitys voimistunut. Kulttuuri liittyy vahvasti identiteetin rakentamiseen, yhteisöjen itsensä määrittelyyn ja yksilöiden identiteetin etsimiseen. (Fornäs, 1998, 252.) Myöhäismodernin nopeat muutokset ovat synnyttäneet reflektoinnin ja tiedostamisen tarpeen, kun yhteiskuntien muutokset ovat kyseenalaistaneet omaksutut identiteetit niin yksilötasolla kuin laajemmassa mittakaavassa. Monimutkaistunut ja nopeutunut identiteettityö ilmenee rajojen ja minuuden etsintänä kulttuurin kautta. (Fornäs, 1998, 254.) Myöhäismodernina ilmiönä voidaan pitää kulttuuritietoisuuden nousemista (Fornäs, 1998, 256). Kapitalistisen kehityksen, joka tapahtui varhaismoderniteetissa, voi nähdä subjektin muodostumisen taustalla vielä nykyäänkin. Identiteettityön mallit poikkeavat toisistaan alueittain ja eri yhteiskuntaluokissa. (Fornäs, 1998, 266.) Moderniteetissa subjektin on ajateltu olevan itsellinen ja osittain oman tahdon

mukaan määrittyvä, kun aiemmin subjektit olivat alisteisia luonnolle ja ennalta määritellylle kohtalolle (Fornäs, 1998, 268).

5.2.4 Sfäärit

Kulttuuriset sfäärit ovat paikkoja, joissa kulttuurin on mahdollista tapahtua ja jotka rajaavat kulttuurin (Fornäs, 1998, 67). Kulttuuri on terminä eristetty 1700-1800-luvun vaihteessa omaksi sfäärikseen, tarkoittaen luonnollisten ja inhimillisten tuotteiden henkistä sfääriä. Kulttuuri miellettiin yhteiskunnan ja keinotekoisuuden vastakohtaksi. Suurten länsimaisten yhteiskunnallisten muutosten, kuten teollistumisen, teknistymisen ja sukupuolten tasa-arvoisuuskäsitysten myötä kulttuurit ovat muuttuneet ja kulttuurin käsitteen ymmärtäminen on muuttunut arkisemmaksi. (Ks. Lehtonen, 306-312.) Yhteiskunnalliset sekä rakenteelliset rajat hillitsevät ja estävät kulttuurien muutoksia, mutta myös ohjaavat niiden liikkeitä uusiin suuntiin. Jokainen yksilö kuuluu johonkin sfääriin esimerkiksi ihmisryhmän, alueen, elintason, iän tai sukupuolen perusteella. Nämä sfäärit voivat olla vaikkapa perheen, vapaa-ajan, koulun tai työn ympärille keskittyviä, jolloin ne toimivat samoilla alueilla, koskettaen toisiaan. Sfäärit voidaan määritellä myös poliittisiin, taloudellisiin, maantieteellisiin, sosiaalisiin, kulttuurisiin ja psykologisiin alueisiin, joissa jokaisessa sfäärissä on omat rakenteensa ja piirteensä; sääntönsä ja vaatimuksensa. Sfäärien välillä on myös ristiriitoja, jotka väistämättä ajoittain törmäävät. (Fornäs, 1998, 69.) Fornäs (74) käyttää teoriassaan sfääriä ”yleisterminä, joka tarkoittaa mitä tahansa sosiaalisten tai spatiaalisten elementtien kokoelmaa, jota jokin periaate pitää yhdessä”. Lehtonen taas ajattelee, että nykyisessä maailmassa, jossa talous, politiikka ja kulttuuri kietoutuvat hyvin moninaisesti toisiinsa, ei sfääriajattelu ole hedelmällinen. Hän näkee ne ”inhimillisten toimien ulottuvuuksina”. (Lehtonen, 2014, 260.)

Tila on Fornäsin kuvailemana ulottuvuus, joka sisältää jotakin tiettyä. Tiloja voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista, havaiten niissä hierarkkisesti erotettavia *tasoja*. Tilat ja sfäärit ovat samankaltaisia, mutta tilat ovat tapahtumapaikkojen kaltaisia, kun taas sfäärit ovat tiloja laajempia ja niihin

vaikuttavat kauempaa tulevat voimat. (Fornäs, 1998, 71.) Lehtonen (192) sen sijaan selittää tilan olevan muuttuva ulottuvuus, joka on sidottu aikaan siten, että esimerkiksi puhuttaessa Kekkosen ajasta, voimme sijoittaa kyseiseen ajanjaksoon sille ominaisia mielikuvia ja tapahtumia. Sfäärien rajat voivat olla selkeitä tai hyvin epäselviä. Sfääreillä on hierarkioiden tai polarisoivien voimien muotoilemat rakenteet ja järjestykset, joissa voi –katsomuksesta riippuen– olla yksi tai useampia keskuksia, tai se voi olla avoin. Järjestelmät koostuvat useista osista ja usein niillä on selkeät keskustat ja kehukset. (Fornäs, 1998, 72.) Sfääreistä puhuttaessa muodostumat ovat historiallisten kehityskulkujen myötä syntyneitä, suhteellisen pysyviä kokonaisuuksia. Kun taas esimerkiksi rakenteet ovat kevyempiä; nopeampia pystyttää, muuttaa ja purkaa. Ajan ja paikan välillä on jännite, joka on muodostunut pidemmän ajan kuluessa. Ajan virtauksissa syntyvät nopeammat kulttuuriset ilmiöt. (Fornäs, 1998, 73.) ”Jos aika on muutoksen ulottuvuus, on tila puolestaan moninaisuuden ulottuvuus.” (Lehtonen, 2014, 210).

Sfäärejä voidaan kuvata kulttuurin olemuksesta riippuen usealla metaforalla. Se voi olla pallon muotoinen, jolla on ydin ja kuori. Mitä lähemmäs ydintä sfääriin ainekset sijaitsevat, sitä keskeisempiä ne ovat. Kuoren läheisyydessä oleva aines kuuluu sfääriin, mutta on jo lähempänä muita sfäärejä. Sfääripallot voivat poukkoilla kovakuorisina toisiaan vasten, tai häilyväkuorisena limittyä toisiinsa, jolloin sfäärien ainekset kuuluvat useampaan sfääriin. Fornäs saattaa sfääriin ymmärrettävään muotoon kuvauksella kenttä-metaforasta, joka voi esittää taistelukenttää tai laidunta, jolla on sisäinen järjestyksensä. Kentällä on keskusta ja periferia, maa ja taivas. Taistelujoukkojen siirtyminen ja hyökkäykset, nurmen ja viljan kasvaminen, sekä laitumella käyskentelevä karja kuvaavat kulttuurissa tapahtuvia ajallisia muutoksia, niiden nopeutta ja pysyvyyttä. Taisteluissa kaivetut vallihaudat ja tehdyt rakennelmat kertovat kulttuurin muodostumista. Kentälle osuvat tuulet, sateet ja magneettikenttien puoleensa vetävät navat kuvaavat kulttuuriin ulkopuolelta tulevia voimia, kuten yhteiskunnallisten muutosten tai median luomien trendien vaikutusta kulttuuriin. (Fornäs, 1998, 70.) Periferiat ovat kuin pieniä kyliä, jotka kuuluvat kuntaan. Ne ovat samaa aluetta, mutta keskenään hyvin erilaisia ja eroteltuja. Maantieteellisesti kylien alueet voivat olla lähellä keskustaa, mutta myös hyvin kaukana siitä.

Kulttuurien sisällä käydään jatkuvaa neuvottelua ja toiminnan reflektointia, jonka kautta kulttuurin rajoja määritellään, samoin kuin sosiaalisissa suhteissa ja identiteetin rakentamisprosessissa. Yhteiskunnallinen uusintaminen uusintaa merkitysjärjestelmiä, kuten kieltä, ja on näin selkeästi yhteydessä symboliseen uusintamiseen. Perinteinen jako kulttuurin symbolisuudesta ja politiikan sekä talouden materiaalisuudesta ei tarkemmin ajateltuna päde, niiden ollessa kietoutuneena toisiinsa ja kaikkien kolmen ollessa materiaalsen ja symbolisen yhdistelmiä. (Lehtonen, 2014, 302.) Hänen mukaansa ”Symboliset merkkijärjestelmät ovat yhtä aikaa sekä tuottajia, työkaluja että tuotteita.” (Lehtonen, 2014, 303). Jokainen kulttuurin subjekti on osallisena tätä keskustelua ja rajojen etsintää, joko aktiivisesti keskustassa tai passiivisemmin periferiassa. Kulttuurisissa rajanvedoissa on aina läsnä vallan aspekti, jonka osapuolet ovat valta ja vastarinta. Valta voi keskittyä yhteen tai useampaan keskusta, periferioissa valta taas on heikompaa. (Fornäs, 1998, 81.)

Modernisaatio tuottaa yhä selkeämpiä eroja yksilöiden ja alakulttuurien välille. Globalisaatio esittelee kulttuureita ihmisten helpottuneen liikkumisen ja median nopean tiedonlevikin kautta yhä laajemmalle joukolle. Molempien vaikutuksesta kulttuurilliset piirteet sekoittuvat ja monimuotoistuvat. Ne muuttuvat osin hämmentäviksi ja saavat aikaan menneisyyden kaipuuta. (Fornäs, 1998, 77.) Modernisaatio on avannut vanhat kulttuuriset käytännöt ja normit neuvottelujen kohteeksi ja kyseenalaistanut ne. (Fornäs, 1998, 78.) Merkitysjärjestelmien avulla ihmiset jäsentävät maailmaa soveltuvaksi toimintaympäristökseen ja ymmärtävät niitä. Syntyessään kulttuuriin, ihmiset kasvavat sen merkitysjärjestelmään siten, että merkitysten tuottajina he ovat kyllästettyjä omaksumallaan kulttuurilla ja toimivat sen mukaisesti. Merkitysjärjestelmät eivät ole vain kielellisiä, vaan ne näkyvät myös ruumiillisissa toimintamalleissamme ja käyttäytymisessämme. (Lehtonen, 2014, 304.) Lehtonen (305) korostaa, että kulttuuria tulisi tutkiskella kaikkeen inhimilliseen toimintaan kietoutuneena merkitysulottuvuutena, ei erillisenä omana sfäärinään.

Sfääreistä puhuttaessa tulee erottaa elämissä maailma systeemisistä voimista. Elämissä maailma on inhimillisen toiminnan alue, jossa subjektit kommunikoivat kulttuuristen symbolien avulla. Kommunikatiiviset käytännöt mahdollistuvat symbolisten rakenteiden kautta. (Fornäs, 1998, 87.) Kaikkialla

modernisoituneessa maailmassa vaikuttavat talous ja valtiokoneisto, joiden voimat ovat raha ja valta. Molemmat ovat läsnä yhteiskunnissa ja ihmisten ympäristöissä erillisinä systeemisinä voimina. (Fornäs, 1998, 89.) Yhteiskunnat uusiutuvat niin talouden, politiikan kuin kulttuurin alueilla. Uusiutuminen tapahtuu historiallisten kerrostumien taustavaikutuksella. Jokainen näistä sfääreistä vaikuttaa toisiinsa, vaikka ne ajatellaan usein itsenäisiksi käsitteiksi. Talous ei toimi ilman poliittista ohjausta, eikä politiikka ilman kulttuurillisia johdonmukaisuuksia. (Lehtonen, 2014, 259.) Valta ja valtio eivät tarkoita samaa, koska valtaa käyttävät muutkin tahot kuin valtio. Media esittelee ajoittain listoja maailman vaikutusvaltaisimmista ihmisistä, yhteisöistä ja instituutioista niin urheilun, viihteen, talouselämän kuin politiikan saralla. Valtiolla on yhteiskunnassa kuitenkin suuri valta ohjailla kaikenikäisten ihmisten käyttäytymistä niin opiskeluissa, työelämässä, kuin vapaa-ajalla. Systeemiset voimat huolehtivat yhteiskuntien, esimerkiksi instituutioiden ja palvelujen toiminnasta sekä taloudellisesta tuotannosta, jolloin elämämaailma on vapaa kehittymään moderneiksi elämämuodoiksi (Fornäs, 1998, 91). Valta ja vastarinta ovat juuri elämämaailman ja systeemisten järjestelmien välistä kanssakäymistä. Vastarintaa voi ilmetä subjektin tasolla henkilökohtaisina valintoina tai kollektiivisesti ryhmän toimintana. (Fornäs, 1998, 96.)

Sfäärit voidaan jakaa kulttuurin ja politiikan ympärille keskittyviin julkisiin sfääreihin, joiden osaksi kuka tahansa voi tulla, sekä perheen ja ystävien muodostamiin intiimeihin sfääreihin. Intiimien sfäärien toimijoita ovat toisiaan lähellä sijaitsevien ryhmien yksilöt. Julkisissa sfääreissä kommunikaatioverkoston toimijoita ovat yksittäiset ihmiset tai ryhmät, jotka toimivat kulttuurisissa tai poliittisissa tiloissa. (Fornäs, 1998, 105.) Yksityisistä sfääreistä voidaan tehdä julkisia ja julkisista yksityisiä. Esimerkiksi henkilökohtaiseksi koettu kirjan lukeminen tai musiikin kuuntelu kuulokkeilla julkisella paikalla supistaa julkisen sfäärin yksityiseksi. Teoksen kopiointi taas levittää yksityisen julkiseksi. (Fornäs, 1998, 113.) Perinteisesti naiset liitetään intiimin sfäärin ytimeen perheen ja kodin myötä, kun taas miehet julkisen sfääriin mm. markkinoiden, politiikan ja sodankäynnin maskuliinisen historian vuoksi, vaikka sukupuoliroolit ovat sekoittumassa ja osin sekoittuneet (Fornäs, 1998, 111). Yksityiset ja julkiset sfäärit kehittyvät yhdessä. Identiteetit rakentuvat

peilaamalla yksityistä julkiseen ja julkinen taas muotoutuu yksityisten sfäärien vaikutuksesta. Media on häivyttänyt rajoja yksityisen ja julkisen välillä. Kaikessa subjektien välisessä kommunikaatiossa yksityinen ja julkinen ovat olleet yhteydessä. (Fornäs, 1998, 116.)

Jokainen sfääri sisältää runsaasti ristiriitoja ja ne sisältävät enemmän tai vähemmän valtataistelua ja vastarintaa. Ihmiset toimivat useissa eri sfääreissä. Vaikka kulttuureihin kuuluu useita eri piirteitä, kulttuurin sfäärit voivat olla keskittyneitä johonkin tiettyyn kulttuurin osaan, kuten symboleihin. (Fornäs, 1998, 164.) Lehtonen määrittää kulttuurin lävistävän koko yhteiskuntien koostumuksen ja olevan osana muutosprosesseja, eli se ei voi hänen mukaansa olla erillinen sfäärinsä (Lehtonen, 2014, 321). Kulttuurit tunnistetaan kollektiivisesti ja ne voivat olla laajoja kokonaisuuksia tai mikrotason kulttuureita. Kulttuureiden sisällä voi olla samankaltainen tai hyvin heterogeeninen joukkio toimijoita, jotka toimivat täysin erillään toisistaan tai samassa fyysisessä tilassa mikrokulttuureina. Sfäärissä toimivat ovat mukana usein sitä tietoisesti huomioimatta.

6 Identiteetti

Identiteetin käsite kuuluu Fornäsin (1998) kulttuuriteoriassa subjektien tasolle. Tutkiessani Heinämaan pitsikulttuuriin oletuksenani liittyvää alueellista identiteettiä, on syytä avata identiteetin käsitettä laajemmin ja omana lukunaan, kuin käsitellä sitä pelkästään kulttuuriteorian luvussa subjektit.

6.1 Yksilöllinen identiteetti

”Kaikki identiteetit sijaitsevat symbolisessa ajassa ja tilassa.” (Hall, 1999, 60)

Tutkimukseni tärkeänä osana on alueellinen identiteetti. Käsite ”identiteetti” mielletään yleisesti henkilön minuudeksi, vastaa kysymykseen: kuka minä olen. Identiteetti on kuitenkin ongelmallinen määriteltävä, koska se on jatkuvasti uusiutuva representaatio (Hall, 1999, 223). Identiteetin rakentumiseen vaikuttavat seikat pohjustavat myös alueellisen identiteetin käsitteen määrittelyä. Stuart Hall (1999, 11) määrittelee identiteetin olevan subjektiivinen kokemus minuudesta, johon yhdistyvät historia ja kulttuuri.

Tieteilijöiden näkemykset identiteetistä ovat vaihdelleet ajan kuluessa. Kolme keskeistä yksinkertaistettua käsitystä identiteetistä ovat seuraavat: identiteetti on *valistuksen subjekti, sosiologinen subjekti ja postmoderni subjekti*. Valistuksen subjekti ajattelee ihmisellä olevan syntymästä saakka ytimen, joka kehittyy, mutta ydin pysyy samana. Ydintä kehittävät järki, tietoisuus ja toimintakyky. (Hall, 1999, 21.) Sosiologisen subjektikäsityksen mukaan identiteetin ydin muodostuu henkilön minän ja yhteiskunnan jatkuvan vuorovaikutuksen tuloksena. Kulttuurit muovaavat identiteettiä ja henkilö peilaa ydintään ympäröiviin kulttuureihin. (Hall, 1999, 22.) Postmodernissa subjektikäsityksessä subjektilla ei ole pysyvää ydintä, mutta se on historiallisten tapahtumien vaikutuksesta määrittynyt. Näkemyksen mukaan identiteetit vaihtelevat ja käytämme useita eri identiteettejämme muuttuvien tilanteiden mukaan. (Hall, 1999, 23.)

6.2 Muuttuva identiteetti

Postmoderni subjektikäsitys on nykyisin vallalla. Postmodernin subjektikäsityksen mukaan identiteetti ei ole koskaan pysyvä olotila, eikä valmistu ennen viimeistä hengenvetoamme. Sen rakentuminen on jatkuvassa liikkeessä (Hall, 1999, 14). Kun peilaamme itseämme johonkin kulttuuriseen identiteettiin, samankaltaisuuksien ja erojen avulla asetamme itsemme osaksi kulttuuria, jolloin voimme nähdä *keitä olemme ja keitä meistä on tullut*. Hallin (1999, 251) mukaan, kun tarkastelemme henkilökohtaisia puutteitamme ja eroavaisuuksiamme toisiin subjekteihin, rakennamme identiteettiämme. Fornäs (1998, 114) esittää asian siten, että identiteetit rakentuvat toisten ihmisten identiteettien, yksityisten sfäärien peilauksesta. Identiteettejä peilataan kulttuuristen symbolien ja toisten ihmisten kautta, reflektoinnin avulla. Peilaamisella rakennetaan ja vahvistetaan identiteettiä. (Fornäs, 1998, 335.) Kulttuurillinen identiteetti liittyy aina tiettyyn kontekstiin ja tiettyä aikana. Sen syntyyn ovat vaikuttaneet historialliset tapahtumat. (Hall, 1999, 224.)

Median vaikutusta ei sovi unohtaa. Median kautta peilaamme itseämme ja rakennamme identiteettejämme vastaamaan sopivaksi mielessämme muodostamaamme kuvaa. Media esittelee malleja ja aineksia identiteetin rakentamiselle. (Fornäs, 1998, 259.) Median levittämiä mielikuvia arvostellaan yksipuolisten totuuksien ja mallien näyttämisestä, esimerkiksi nuoruuden ja dynaamisuuden ihannoinnin levittämisestä. Media on kuitenkin jo vuosisatoja kertonut eri alueiden tapahtumista ja elämäntyyleistä ja samalla rakentanut identiteettejämme. Median eri puolilta maailmaa kertomien tarinoiden ja näyttämien kuvien myötä niin positiiviset kuin negatiiviset ilmiöt ovat levinneet, joiden myötä kulttuureihin on voitu omaksua uusia vivahteita. (Fornäs, 1998, 261.) "Mediateknologiat, kulttuuriset tavarat ja sosiaaliset instituutiot tarjoavat välineitä identiteettien peilaamiseksi, ja ne pakottavat meistä jokaisen myös käyttämään itseään." (Fornäs, 1998, 254). Myöhäismodernismissa identiteettityö on joutunut nopeiden muutosten ja kyseenalaistamisen horjuttamaksi (Fornäs, 1998, 256). Peilaamme identiteettiämme sosiaalisissa kanssakäymisissä (Fornäs, 1998, 258).

Fornäs toteaa kulttuurisen identiteetin kutoutuvan risteyksissä. Toteamus kuvaa sitä, että ihmisten muutot maasta toiseen sekä omien juurien etsintä ja juurien tutkiskelu auttavat peilaamaan uutta ja vanhaa keskenään, jolloin luodaan jotakin uutta ja omaa. Samoin kulttuurien sekoittuessa uudet kulttuurinpiirteet rikastuttavat toista kulttuuria. (Fornäs, 1998, 83).

6.3 Alueellinen identiteetti

Identiteetin käsitteeseen liittyy lukemattomia erilaisia puolia. Tutkimukseni kannalta keskeinen käsite on alueellinen identiteetti ja sen rakentuminen. Fornäs (1998, 278) käyttää termiä *kollektiivinen identiteetti*, jonka voi ajatella olevan pitkälti alueellisen identiteetin pohjana. Hänen mukaansa ”kollektiivinen identiteetti voidaan lukea kertomuksiksi konstruoiduista yhteisöistä.” Alueellinen identiteetti ja kulttuurin käsite liittyvät vahvasti toisiinsa. Kulttuuri on joukko näkymättömiä konstruktioita, kuten piirteitä, tapoja ja kielellisiä ilmaisuja, joita tietyssä kulttuurissa elävät pitävät yllä. Näiden konstruktioiden ympäröiminä synnyttään ja niihin kasvetaan. Kasvaessa otamme osasia ympäröivistä kulttuurinpiirteistä itseemme ja vastavuoroisesti annamme osasia itsestämme. (Hall, 1999, 46.) Alueen identiteetti rakentuu asukkaiden luodessa sille merkityksiä. Hiljalleen merkityksistä tulee yleisesti tunnettuja ja alue eriytyy muista alueista omaleimaiseksi. (Van’t Klooster 109.)

Paikalliset kulttuurit ovat kuvitelmia, jotka ovat muotoutuneet historiallisten tapahtumien seurauksena. Tapahtumista tuotetut yhteiset muistot ja tarinat ovat synnyttäneet tapoja käyttäytyä. (Hall, 1999, 47.) Kansallisella tai alueellisella identiteetillä on jatkuvuuden ja traditioiden ikaikaisuuden illuusio. Traditiot voivat olla nuoriakin, mutta mielikuvissa ne elävät pitkään jatkuneina. Alueellisen identiteetin taustalla nähdään perustamismyytti. (Hall, 1999, 49.) Yhteisten muistojen kertomukset ovat historiankirjoituksen, median, kirjallisuuden ja legendojen tuotetta, joista maalataan maisema. Tämä kuviteltu yhteisö on osa paikallisessa kulttuurissa elävän identiteettiä. (Hall, 1999, 48.)

Paikallisyhteisön, suvun tai jonkin ryhmittymän määritellesä oman ryhmänsä, he erottavat itsensä muista poikkeaviksi. Muista poikkeavat ryhmät ovat etnisiä, joka on kollektiivisten ja sosiaalisten identiteettien merkittävin ero. Etniset ryhmät määrittelevät usein tarkasti rajansa, ketä ryhmään liittyy ja ketkä ovat ulkopuolisia. (Fornäs, 1998, 289.) Alueellisen identiteetin käsitteeseen kuuluu ajatus alkuperäisestä ja ”oikeasta” kansasta (Hall, 1999, 50). Alueellinen identiteetti voi tarkemmin tutkittuna sisältää kulttuurin sisällä runsaasti eroavaisuuksia, kuten sukupuoliset tekijät, etniset ryhmät tai sosiaaliset luokkaerot, mutta se saa erot yhtenäistymään yhden paikallisen kulttuurin sisään (Hall, 1999, 56).

Globalisaatio kuuluu ja on aina kuulunut modernisaatioon ja kulttuurit ovat aina olleet muutoksessa (Hall, 1999, 57). Nyt viestintä on hyvin nopeaa ja sen avulla kuvat ja syntyvät mielikuvat siirtyvät paikasta toiseen ja ovat kaikkien ulottuvilla. Samalla eri kulttuureista imetään vaikutteita nopeammin kuin aiemmin. Historia ja kulttuuri muotoilevat kulttuurisia identiteettejä. (Hall, 1999, 229.) Diskursiivisessa lähestymistavassa identiteetin prosessi on jatkuvasti muuttuva, joko pitäen identiteettiä yllä tai hyläten se (Hall, 1999, 248).

Alueellinen kulttuuri on Fornäsin (1998, 133) mukaan lähellä mikrokulttuurin käsitettä. Mikrokulttuurit ovat alakulttuureita pienempiä, erityisten ryhmien välille muodostuneita ja ihmisten kohtaamisissa ilmentyviä kulttuurin muotoja, joissa kokemukset jaetaan tietyssä kontekstissa, kuten koululuokan tai viiteryhmän sisällä. Alakulttuurien ja mikrokulttuurien kategorisoiminen ja kulttuurien välisten suhteiden verkon yksityiskohtainen kuvantaminen on monisyisyydessään hyvin vaikeaa, jopa mahdotonta. Kulttuurit ovat myös jatkuvassa liikkeessä ja muuttuvat alati. (Fornäs, 1998, 140.): Mikrokulttuurin ja alakulttuurin ero on se, että mikrokulttuurissa jokainen yksilö kohtaa toisensa, mutta alakulttuuriin kuuluu yksilöitä, jotka eivät koskaan tapaa toisiaan (Fornäs, 1998, 147). Alakulttuurit syntyvät historiallisten tapahtumien, sukupuoli- tai luokkaerottelujen ja elinolosuhteiden myötä. Ne muodostuvat hyvin monitahoisten kehityskulkujen, sekä kollektiivisen identiteettityön seurauksena. (Fornäs, 1998, 146.)

Alakulttuureihin kuuluvat yksilöt ovat vain suhteellisesti yhdenmukaisia. Heillä on omat yksilölliset piirteensä, mutta heitä yhdistää samankaltaisuus.

Samankaltaisuuksia voidaan löytää hyvin erilaisista yksilöistä. (Fornäs, 1998, 143.) Korostamalla joitakin harvoja alakulttuurin tyylin elementtejä, myös yksilöt eri elementtejä, pysytään saman alakulttuurin sisällä. Alakulttuurin tyylejä ei voida koskaan ymmärtää täysin, koska ne kehittyvät sekä muuttavat muotoaan ja niitä voidaan tulkita kovin monella tapaa. (Fornäs, 1998, 145.) Alakulttuureihin kuuluvat yhteiset symbolit, mutta myös alueellisten rajojen ylitys (Fornäs, 1998, 133). Alakulttuurit yhdistetään usein lähinnä nuorison liikehdintään ja rajojen hakemiseen, mutta jokaisella ihmisellä on oma tyylinsä, joka on muotoutunut sosiaalisen kanssakäymisen tuloksena ja nämä henkilökohtaiset tyylit yhdistyvät alakulttuureiksi. (Fornäs, 1998, 140.) Alakulttuureilla on oma ideologiansa (Fornäs, 1998, 137).

Alueellinen identiteetti kertoo alueen itsensä identiteetistä, jonka yksilöllisyys ilmenee esimerkiksi alueen olosuhteissa ja maaston omaleimaisuudessa. Termi merkitsee myös alueen asukkaiden identiteettikäsitystä, jossa on kollektiivisesti koettuja piirteitä. Alueellista identiteettiä kutsutaan myös aluetietoisuudeksi. (Zimmerman, 27.) Kokemukset alueista muodostuvat henkilökohtaisesti. Ne koetaan kaikille yhteisesti näkyvien symbolien kautta, jolloin kokemuksesta tulee yhteinen. Vaikka jokainen alueellisen identiteetin kokeva prosessoi kokemansa omalla tavallaan ja kokemukset ovat ainutlaatuisia, yhteiset symbolit ja paikallinen historia liittävät alueen yhteisesti koettuun. (ks. alueellisen kehityksen 4 vaihetta: Raagmaa, 58 & Van't Klooster, 115-118)

Taulukko 2 Identiteetin kolme esiintymismuotoa. (Fornäs, 1998,)

Yksilön subjektiivinen identiteetti	Sosiaalinen identiteetti	Kollektiivinen identiteetti
Voi olla mitä vain	Esiintyy ryhmän yhteisissä tilanteissa	Ryhmän jäsenet suhteessa ulkopuolisiin

7 Tutkimustehtävä

Käsityötiede tarvitsee muita tieteenaloja rinnalleen tutkittaessa käsityöllisiä ilmiöitä. Tutkimuksessani on käytetty aputieteenä kansatiedettä kulttuurintutkimuksen näkökulmasta. Kulttuurintutkimus tutkii elämäntapaa, joka ilmenee jossain yhteisössä tai yhteiskunnassa (Alasuutari, 33). Psykologia taas kuvaa alueelliseen kulttuuriin liittyvää identiteettiä. Koska kulttuuri syntyy ja elää kokemuksessa, tutkimukseni oleellisena osana on kokemuksen tutkiminen. Tutkimukseni pyrkii fenomenologis-hermeneuttiseen metodiin. Fenomenologisen ihmiskäsityksen keskiössä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys (Laine, 2018, 29).

Hermeneutiikka tulkitsee ja ymmärtää fenomenologisia ilmiöitä (Laine, 2018, 33). Ihmisen ajatusmaailma muotoutuu vuorovaikutuksessa kasvuympäristönsä kanssa. Jo pieni osallistujamäärä kvalitatiivisessa tutkimuksessa on relevantti, koska jo yksittäisen ihmisen vastauksista on löydettävissä oman kulttuurinsa merkityksellisiä viitteitä (Laine, 2018, 32). Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus pyrkii selittämään suhteellisen pienen ja yksittäisen ryhmän merkitysmaailmaa (Laine, 2018, 32), kuten tutkiessani alueellista identiteettiä Heinämaan alueella. Paikallisesti ilmenevä kulttuuri sisältää kuitenkin yleisiä kulttuurillisia teemoja. Pitsikulttuurin sijoittamisessa Fornäsin kulttuuriteorian kehikkoon voidaan puhua teoreettisesta tutkimuksen teosta. Sijoitan sen kuitenkin edelleen fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimukseen, koska sijoitettavat kulttuurinpiirteet ovat muotoutuneet ihmisten yhteisessä tajunnassa juuri Heinämaan ainutlaatuisen kulttuurin todisteiksi, eivätkä osaset ole yksiselitteisen konkreettisia, vaan vaativat abstraktimpaa tulkintaa teoreettiseen kehykseen sijoittamisessa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

Mitä on heinämaalainen pitsikulttuuri Johan Fornäsin kulttuuriteorian valossa?

Kuinka alueellinen identiteetti ilmenee Heinämaan pitsikulttuurin vaikutusalueella?

Tavoitteena on löytää kerätyn aineiston avulla heinämaalaisen pitsikulttuurin osaset, jotka Fornäsin kulttuuriteoriaan peilattuna todentavat alueen ainutlaatuisen pitsikulttuurin olemassaolon. Tutkimuksen tarkoituksena on kulttuuristen osa-alueiden jäsentelyn lisäksi esitellä pitsikulttuuriin liittyvää monikerroksellisuutta, tuoden pitsikulttuuria näkyväksi ja teoriaa kansantajuisemmin ymmärrettävämmäksi.

Toinen tutkimuskysymys todentaa ja kuvaa Heinämaan pitsikulttuuriin liittyvää alueellista identiteettiä. Koetaanko alueella olevan paikallisyhteisön jakama pitsikulttuuriin liittyvä käsitys identiteetistä ja millä tavoin yhteinen identiteetti koetaan? Etsin samalla vastausta kysymykseen: rajoittuuko tunne alueellisesta identiteetistä vain Heinämaan alueelle, vai koetaanko pitsikulttuurin luoma identiteettitunne myös yleisemmin Orimattilassa.

8 Tutkimuksen toteutus

Tulevissa alaluvuissa tulen kertoamaan tutkimukseni etenemisestä. Ensimmäisissä luvuissa kerrotaan valituista tutkimuksen teon tavoista. Tämän jälkeen kuvaillaan käytetty aineisto ja sen keruumenetelmät.

8.1 Monimenetelmällinen tutkimus

Tutkimuksen teossa voivat kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset menetelmät tukea toisiaan siten, että pieni osa kvantitatiivisuutta antaa kvalitatiiviselle tutkimukselle lisäluotettavuutta ja havainnollisuutta (Metsämuuronen 2018, 296). Tässä tutkimuksessa pääosassa on kvalitatiivinen aineiston keruu sekä analyysi, jonka lisäksi käytettiin kvantitatiivista tutkimusta. Aineistojen analyysien jälkeen on mahdollista yhdistää molempien menetelmien tulokset synteessissä tai tehdä pohjatutkimusta toisella otteella ja jatkaa toisella. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 29.) Inhimilliset kokemukset ovat oleellinen osa tutkimustani. Kokemusten tutkiminen on ongelmallista niiden osittaisen tiedostamattomuuden, sekä kielellisesti vaikean ilmaistavuuden vuoksi, joten tutkimukseen valittavat aineistot voivat olla hyvin moninaisia (Moilanen & Räihä, 2018, 58). Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen aineisto voidaan analysoida omina kokonaisuuksinaan ja yhdistää tutkimuksen tuloksia raportoitaessa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 80). Laadullinen ja määrällinen tutkimus täydentävät toisiaan, etsien tutkimuskysymykseen vastauksia omista näkökulmistaan (Silverman, 2011, 25). Koko aineisto ja sen käsittely huomioiden voidaan puhua monimenetelmällisestä tutkimuksesta.

Kvalitatiivisten menetelmien tarkoituksena oli löytää konkreettisia, juuri Heinämaan pitsiin liittyviä ilmaisuja Fornäsin teorian neljään kategoriaan. Haastatteluaineisto -sekä tässä tutkimuksessa myös muu kvalitatiivinen aineisto puretaan osiin ja luokitellaan. Pelkkää luokittelua ei pidetä riittävänä aineiston käsittelynä. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 149.) Tässä tutkimuksessa kuitenkin aineiston luokittelu mainittuun neljään kategoriaan on yksi tutkimuksen tavoitteista ja jo itsessään tutkimustulos.

Tutkimukseni suhteellisen laajan aineiston keruuta voi perustella triangulaation käsitteellä. Tässä tutkimuksessa triangulaatio koskee aineistoa, joka sisältää monitahoisia ja monitasoisia osia, koska kulttuurin määrittely on jatkuvaa neuvottelua sen rajojen kanssa. Tällaisessa tapauksessa on perusteltua käyttää useamman tyyppistä aineistoa, sekä useita menetelmiä aineistoa käsitellessä (Kananen, 2017, 156). Heinämaan alueellisen kulttuurin olemassaoloa todennan eri aineistoista löytyvien tietojen, kuvausten ja mielipiteiden avulla. Triangulaation käyttö vahvistaa tutkimustulosten luotettavuutta, kun käytettäviä lähteitä ja menetelmiä on useita (Kananen, 2017, 178). Runsaan ja moninaisen aineiston vuoksi olen valinnut analysointitavaksi teoriaohjaavan sisällönanalyysin, jossa aineisto luokitellaan teorian mukaisesti.

Kvalitatiivisen tutkimuksen analyysissä ja sitä seuraavassa tulkitsemisessä on päätettävä, millaiset tiedot ovat oleellisia tutkimuksen kannalta. Runsas aineisto ja sen pilkkominen useiksi analysointiyksiköiksi mahdollistaa monipuolisen aineiston tarkastelun. (Howell Major & Savin-Baden, 2010 109). Kirjallisen tutkimusaineiston tekstit voidaan käsitellä haastatteluaineiston tapaan, koodaamalla ne samoin kuin haastattelut (Howell Major & Savin-Baden, 2010, 111). Haastattelulomakkeen avointen kysymysten käsittelyn voi toteuttaa määrällisessä muodossa siten, että muodostetaan kategorioita merkitseville termeille ja virkkeille, joita tarkastellaan numeroiden valossa, sekä seuraavassa vaiheessa tekstejä tulkiten (Silverman, 2011, 43).

8.2 Tutkimuksessa käytetyn aineiston esittely ja hankinta

Päätin valita tutkimukseni aineistoksi useita erilaisia aineistotyyppieä kulttuurin monimutkaisen rakenteen selvittämiseksi. Seuraavissa alaluvuissa esittelen jokaisen käytetyn aineistotyyppin. Tulen selvittämään kuinka kyseinen aineisto on hankittu, sekä kuinka aineistot on käsitelty. Tutkimuksen etenemistä aineiston laadun, hankinnan ja analysoinnin osalta selventää seuraava taulukko.

Taulukko 3 Aineiston hankinta ja käsittely

Aineisto	Mistä / keneltä hankittu	Analysointitapa	Millaista pääasiallista tietoa
Kirjallinen aineisto	Heinämaa pitsiä käsittelevä kirjallisuus	Teoriaohjaava sisällönanalyysi	Kulttuurin piirteitä kuvailevaa
Kuvat	Kirjallisuuden kuvat & omat valokuvatut kohteet	Teoriaohjaava sisällönanalyysi	Kulttuuriset symbolit
Miellekartat	Heinämaan Pitsinkutojat ry:n jäseniltä	Teoriaohjaava sisällönanalyysi	Esitietoa haastatteluihin, kulttuurin piirteet
Kyselyt, kvantitatiivisesti käsiteltävät kysymykset	Vastaajina heinämaalaiset & orimattilalaiset	Mannin-Whitneyn testi & Fisherin tarkka testi	Alueellisen identiteetin etsintä
Kyselyt, avoimet kysymykset	Vastaajina heinämaalaiset & orimattilalaiset	teoriaohjaava sisällönanalyysi	Kulttuurin piirteet
Haastattelut	Heinämaan pitsin läheisyydessä elävät	Teoriaohjaava sisällönanalyysi	Kulttuurin piirteet ja alueellinen identiteetti

8.2.1 Aineistona kirjallisuus

Kirjallisuuden käyttäminen aineistona tässä tutkimuksessa on tärkeää, koska kirjoitukset todistavat osaltaan paikallisen kulttuurin olemassa oloa, kertovat sen historiaa ja kehitysvaiheita. Tutkittavaksi kirjalliseksi aineistoksi valitsin tieteellistä kirjallisuutta, sekä nypläys- ja paikalliskirjallisuutta. Pyrin valitsemaan tekstejä, joiden voi havaita sisältävän tietoa, jota ei ole otettu vain aiemmin ilmestyneistä teoksista, vaan ne sisältävät jotakin aineiston kannalta uutta tietoa (ks. esim. Silverman, 271).

Aino Linnoven pitsiä käsittelevä tutkimus on valmistunut jo vuonna 1947, mutta edelleen se on suomalaisen pitsitutkimuksen perusteos, johon jokaisessa pitsiä käsittelevässä tutkimuksessa ja pitsistä kertovassa kansantajuisemmassa teoksessa viitataan. Olen käyttänyt Linnoven tutkimusta oman tutkimukseni teoriaosan yleisestä suomalaisesta pitsinnypläyksestä kertovana teoksena. Linnoven tutkimus on kuitenkin tärkeässä roolissa myös heinämaalaisen pitsinnypläyksen historian kuvaamisessa ja 1900-luvun alun aikalaistiedon tallentamisessa. Linnoven tutkimuksen osa heinämaalaisesta pitsinnypläyksestä valikoitui näin tutkimusaineistoksi.

Viimeisin tieteen puitteissa valmistunut tutkimus on Itä-Suomen yliopiston pro gradu -tutkimus, jossa Ursula Finni ja Sanna Kaukanen (2007) ovat selvittäneet Heinämaan pitsinnypläyksen ansiotoiminnan muutosta lehdistön kuvaamana. Muut Heinämaan pitsinnypläyksestä tehdyt tutkimukset sijoittuvat vuosikymmenten taa. Heinämaalaista nypläystä on tutkinut Raija Heikkonen (1978) Lahden museo- ja taidelautakunnan tutkimuksessa. Jorma Heikkilän (1968) sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkimus on kirjoitettu tarkastellen Heinämaan ammattimaista pitsinnypläystä kotiteollisuuden näkökulmasta. Nevanlinnan, Antikaisen ja Polson (1982) tutkimus Lahden museolautakunnalle keskittyy Heinämaan käsityöläiskylän kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin asumuksiin. Kyseinen selvitys on mukana erityisesti tutkimukseni kulttuuristen sfäärien tarkastelun vuoksi.

Heinämaalaisesta pitsinnypläyksestä on kirjoitettu useissa paikallista historiaa käsittelevissä teoksissa. Orimattilan alueeseen liittyvässä kirjallisuudessa mainitaan Heinämaan pitsinnypläys olennaisena osana kunnan erityisiä piirteitä. Tutkimukseeni olen valinnut Ilkka Kantolan (2008) teoksen, jossa kerrotaan alueen historian ohessa Heinämaan Pitsinkutojien yhdistyksen syntyajoista. Hosiaisluoma-Karppisen ja Suutarin (1995) Orimattilan kouluhistoriaa käsittelevässä teoksessa taas sivutaan pitsinnypläyksen kouluopetusta ja muuta siihen liittyvää toimintaa.

Heinämaan pitsi mainitaan suomalaisessa pitsinnypläyskirjallisuudessa omana ja erityisenä nypläysalueena. Tutkimukseeni valikoitui Helena Honka-Hallilan (2016) teos, jossa esitellään suomalaisten pitsien samankaltaisuuksia toistensa

kanssa. Hosiaislouma-Karppisen (1998) Heinämaan pitsiprinsessat on etuoikeutettu teos aineistoksi, teoksen keskittyessä ainoastaan Heinämaalaiseen pitsiin. Kirjallisen aineiston vanhimman teoksen vuodelta 1928 on kirjoittanut Uuno Taavi Sirelius, joka oli Suomen ensimmäinen suomalais-ugrilaisen kansatieteen professori. Heinämaan pitsistä kerrotaan hänen kansankirjontaa ja pitsejä käsittelevässä teoksessaan.

8.2.2 Kyselylomake ja kyselyn toteuttaminen

Aineiston hankinnassa käytetty kyselylomake sisälsi niin määrällisesti kuin laadullisesti käsiteltäviä kysymyksiä, joiden tarkoituksena oli luoda käsitystä Fornäsin kulttuurin tasoille sijoitettavista kulttuurin osista, sekä antaa vastauksia alueellisen identiteetin käsitteen selvittämiseen. Perustelu kvantitatiivisen aineiston käytölle on suuremman vastaajajoukon mielikuvien kartoittaminen, kuin mitä haastatteluin on mahdollista ja taloudellisesti järkevää toteuttaa (Silverman, 2011, 12). Kyselylomakkeita oli kaksi. Toinen oli suunnattu heinämaalaisille vastaajille ja toinen orimattilalaisille vastaajille.

Lyhyehkössä, kymmenen kohdan kyselylomakkeessa oli kvantitatiivisesti käsiteltävät vastausvaihtoehdot sisältäneiden kysymysten lisäksi neljä avointa kysymystä sijoiteltuna siten, että vastaajan mielenkiinto keskittymistä enemmän vaativiin avoimiin kysymyksiin säilyisi. Kyselylomakkeen kysymykset tulee laatia huolella siten, että vastaaja ymmärtää mitä lomakkeen laatija on tarkoittanut (Valli, 2018, 261). Vastaajien taustatietoja selvittäviksi kysymyksiksi valittiin kysymykset iästä ja sukupuolesta. Vertailtavissa taustatiedoissa pyydettiin myös kuvailemaan omaa nypläystaitoa tai sen puutetta, sekä harrastuneisuutta nypläyksen suhteen. Heinämaalaisen kyselylomakkeessa kysyttiin lisäksi, kuinka kauan vastaaja oli Heinämaalla asunut, kun taas orimattilalaisten lomakkeessa kysyttiin vastaajan mahdollisia sukujuuria Heinämaalle.

Avoimissa kysymyksissä kysyttiin ajatuksia Heinämaan pitsin herättämistä mielikuvista, sekä millä tavoin Heinämaan pitsi on vastaajan elämään liittynyt. Halusin selvittää Heinämaan pitsin näkymistä Orimattilan alueella joko konkreettisesti tai mielikuvatasolla. Viimeisessä avoimessa kysymyksessä

vastaajaa pyydettiin kertomaan näkemyksiään ja keksimään uusia vaihtoehtoja, kuinka ja missä Heinämaan pitsiä voisi hyödyntää, jos vastaaja kokisi tämän tarpeelliseksi.

Kulttuuri on pitkälti ihmisten mielessä tuotettua, joten muodostetut mielikuvat ovat tärkeää aineistoa tutkimuskysymysteni aineistona. Esimerkiksi, erityisesti kyselylomakkeen kuudennessa kysymyksessä kysytään mielikuvaa heinämaalaisen pitsin kulttuurisesta vahvuudesta, jolloin pelkkä sanallinen kuvailu ei mielestäni tuottaisi riittävän selkeää vastausta, vaan on ymmärrettävämpää kuvata mielikuvan vahvuutta kvantitatiivisen kuvantamisen kautta. Vaikka jokainen vastaaja mieltää asteikon omalla tulkinnallaan, kymmenissä vastauksissa erot tasoittuvat. Kvantitatiivisesti käsiteltävissä kysymyksissä pyydettiin vastaajaa arvioimaan numeroin, väliltä 1-5, esitettyjen vaihtoehtojen koettua kulttuurisen ilmiön olemusta. Lisäksi pyydettiin arvottamaan, asteikolla 1-5, Heinämaan pitsiin liitettyjä fyysisiä ja abstrakteja ilmiöitä.

Pitsikyselyn lomake testattiin Internetin kautta ennen sen varsinaista julkaisua. Testivaiheessa kyselyyn vastasi seitsemän henkilöä, jonka jälkeen päätin julkaista kyselylomakkeen. Kyselylomakkeet olivat vastattavissa Internetin Pitsituvalla esillä olleessa osoitteessa, sekä Orimattilan kahvihuoneen Facebook-sivulla. Internet-kysely oli avoinna 18.6.-5.9.2018. Internetin kautta vain neljä vastaajaa oli täyttänyt kyselyn.

Fyysisen kyselylomakkeen vastauksia kerättiin Pitsinkutojien Pitsituvalla pitsipäivien aikana 16.-17.6.2018. Lisäksi kysely oli vastattavissa Pitsituvassa 9.8.2018 saakka. Keräsin vastauksia myös Orimattilan elomarkkinoilla 12.8.2018. Heinämaan kyläaktiivin Pertti Laaksosen, sekä Heinämaan Pitsinkutojat ry:n, erityisesti yhdistyksen puheenjohtajan Rauni Eskolan, avustuksella kyselylomakkeet löysivät vastaajakuntansa. Kyselyyn oli mahdollisuus vastata Heinämaan kylän juhlassa Jursalan urheilukentällä. Lomakkeita myös jaettiin heinämaalaisiin taloihin saatekirjeen kera. Täytetty lomake pyydettiin palauttamaan Heinämaan rukoushuoneen edustalla sijainneeseen postilaatikkoon kahden viikon kuluessa.

Yhteensä vastauksen jätti 82 henkilöä. Kyselyyn vastasi 45 heinämaalaiseksi itsenä ilmoittanutta ja 39 orimattilalaiseksi itsensä määritellyttä. Heinämaalla oli viimeisimpien julkaistujen väestötietojen mukaan 348 asukasta vuonna 2017. Orimattilassa asui heinämaalaiset pois lukien 15 743 asukasta. (Tilastokeskus.)

8.2.3 Miellekartat haastattelujen esiymmärrystä lisäämässä

Miellekartta on tekijänsä ajatuksen juoksun visuaalinen ilmaisu (Buzan, 1995, 59). Miellekarttojen laatimisen tarkoituksena oli tuoda esiymmärrystä haastattelujen pohjaksi, kulttuurin teoreettisten tasojen aineistoksi, sekä alueellisen identiteetin aineiston tueksi. Miellekarttoja voidaan pyytää laatimaan, kun halutaan selvittää vastaajan assosiaatioita tutkittavasta asiasta ja kuinka ajatukset liittyvät toisiinsa (Åhlberg, 2018, 53). Valitsin miellekarttojen teettämisen tarkempien käsitekarttojen sijaan, koska tavoitteena oli saada dokumentoitua useiden henkilöiden miellelyhtymiä Heinämaan pitsiin liittyen, eikä käsitekarttojen teon vaatima tarkka ohjaaminen olisi ollut mahdollista. Vastaajien muistojen ja mielikuvien tarkoituksena oli tuoda esiymmärrystä tulevien haastattelujen pohjaksi ja auttaa haastattelurungon rakentamisessa.

Pitsinkutojat ry:n vuosikokouksessa syksyllä 2018 esittelin tutkimukseni aiheen, pyytäen paikalla olijoita laatimaan ajatuskartan. Kartan keskellä luki ”Heinämaan pitsi”, jonka ympärille oli tarkoitus merkitä ylös mieleen tulevia asioita ja ajatusjuoksuja liittyen otsikkoon. Tehtävänannon yhteydessä kerroin tutkivani heinämaalaista pitsikulttuuria, mutten tarkemmin kertonut pyrkimyksistäni, jotten tulisi ohjanneeksi karttojen muodostumista. Koska kokouksessa oli käsiteltävänä runsaasti asioita, päädyin jakamaan karttapaperien mukana palautuskuoret ja toivoin osallistujien tarttuvan tehtävään kotona, jolloin miellelyhtymien järjestämiselle olisi runsaasti aikaa. Kevyeksi typistyneen ohjauksen vuoksi, toteutetut miellekartat muistuttavat enemmän aivomyrskyn kaltaista luonnostelua (Buzan, 1995, 69). Tavoitteen supistumisesta huolimatta, kartat ovat mielestäni kelvollista aineistoa tutkittaessa kulttuurissa eläjän mielikuvia, mahdollisia muistoja ja assosiaatioita Heinämaan pitsistä. Ajatuskarttoja palautui kahdeksan

kappaletta. Kartat olisivat todennäköisesti olleet hedelmällisempiä, mikäli niitä olisi voinut laatia auttavien ja tarkentavien kysymyksin.

8.2.4 Haastattelut ryhmäkeskusteluna muistellen ja kokemuksia tarkastellen

Ryhmäkeskustelu on soveltuva haastattelumuoto, kun haastattelun aihe on osallistujille tuttu. Haastattelija ei kysele jokaiselta osallistujalta kysymyksiä vuorotellen, vaan haastateltavat keskustelevat käsiteltävästä aiheesta, haastattelijan ohjaillessa keskustelua uusilla kysymyksillä tai tarkentavien kysymyksin (Silverman, 2011, 208). Haastatteluryhmän jäsenet tuottavat mielikuvia, jotka vuorovaikutuksessa synnyttävät merkityksiä ja ohjaavat keskustelua etenemään (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48).

Muistitietoon perustuvaa haastattelua pidetään epätarkkana ja virhemahdollisuuksia sisältävänä. Ihminen muistaa menneet tapahtumat subjektiivisesta perspektiivistään ja muistelut sisältävät epätarkkuuksia, sekä suoranaisia virheitä. Muistitietotutkimuksen piirissä on nykyään kuitenkin valtaamassa alaa näkemys, että muistitieto on muistelijansa henkilökohtainen ja oikeutettu näkemys, joka on sinänsä arvokasta tutkimusaineistoa. Menneisyyden muistelu tehdään nykyisyyden näkökulmasta ja valiten kerrottavat seikat, jolloin sitä voidaan peilata muisteltavan hetken jälkeen tapahtuneiden aikojen valossa. Myös muistelun ajankohta, ympäristöseikat, sekä haastattelija vaikuttavat muistitiedon kerrontaan. (Teräs & Koivunen, 2017, 197.) Yhteisön historiannäkemys voi myös vaikuttaa haastateltavan valintoihin mitä hän kertoo ja mitä jättää sanomatta (Teräs & Koivunen, 2017, 198).

Tammikuussa 2019 haastattelin viittä, kauan Heinämaan pitsinkudonnan parissa elänyttä yhdistyksen jäsentä. Joukossa oli niin paikkakunnalla asuvia, pois muuttaneita kuin muualta tulleita. Ensimmäinen haastattelu oli kolmen hengen ryhmäkeskustelu ja toinen parihaastattelu. Lisäksi haastattelin kahta Heinämaan pitsin läheisyydessä toimivaa henkilöä yksittäin. Haastateltavista viisi on itse harrastanut nypläystä ja kuudes osaa taidon perusteet. Jokaisen haastateltavan voi sanoa toimineen aktiivisesti Heinämaan pitsiperinteen säilyttämisen ja

edistämisen kannalta. Sukupuolijakauma oli tasainen, haastateltavista neljä oli naisia ja kolme miehiä. Haastateltaviksi valikoituivat aikataulullisesti soveltuvimmat henkilöt, haastattelijan ja haastateltavien maantieteellisen etäisyyden vuoksi. Haastateltavien valikoituminen oli mielestäni onnistunut heidän eroavaisuuksiensa nypläystaustan, asuinpaikan ja sukupuolen suhteen katsottuna.

Keskustelu keskittyi suurimmaksi osaksi Heinämaan pitsiä koskevaan aikalaismuisteluun, mutta käsitteli lisäksi ajatuksia nykyisestä ja tulevasta pitsikulttuurista. Ryhmän kokoamisen perusteena oli helpottaa osallistujien muistelua, auttaa muistamaan asioita, joita yksilöhaastattelussa ei ehkä olisi tullut ajatelleeksi. Arvotan tekemäni haastattelut korkealle aineistossani. Kirjoitetun historiatiedon lisäksi koen tutkittavassa kulttuurissa eläneiden kokemusten muistelun ensiarvoisen tärkeäksi vahvistamaan ja osittain kyseenalaistamaan kirjoitettua, sekä lisäämään tutkielmaan elämän äänen. Haastateltavien toisistaan eroavat taustat, sekä suhteet Heinämaan pitsiin, rikastavat tutkimusaineistoa. Näin ollen tutkimukseni muistitietohaastattelu edustaa realistista suuntausta. Tässä tutkimuksessa muistelu ei ollut itsessään tutkimuksen kohteena, vaan sen oli tarkoitus täydentää tutkimuksen muita aineistoja ja antaa vastauksia etsittäessä kulttuurin elementtejä, sekä alueellista identiteettiä.

Pohdin haastatteluja tehdessäni, tohtivatko haastateltavat kertoa ajatuksiaan totuudenmukaisesti. Erityisesti negatiivisten asioiden kertominen saattoi olla osalle haastateltavista epämiellyttävää, koska olin ikään kuin kaksoisroolissa: haastattelijana ja jonkinlaisena osana pitsikulttuuria. Ryhmähaastattelujen etu on, että keskustelun edetessä ja uusia muistoja kerrottaessa toiset osallistujat voivat muistaa toisten osallistujien muistoista jotakin, joka kirvoittaa uusia henkilökohtaisia muistoja.

Kaikkien haastattelujen tarkoituksena oli luoda keskustelun omainen ja avoin tilanne, joiden luonne oli fenomenologinen (Laine, 2018, 39). Haastattelujen muodoksi valittiin teemahaastattelu, jossa miellekarttojen ja aiemman aiheeseen tutustumisen pohjalta, sekä Fornäsin kulttuuriteoriaan perustuen koottiin haastattelurunko. Teemahaastattelussa käsitellään jokaista haastattelurunkoon

valittua teemaa, mutta niiden käsittelyjärjestys on vapaa ja se määräytyy jokaisessa haastattelussa keskustelun edetessä. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 47.) Teemat oli nimetty seuraavin otsikoin: subjektit, symbolit, moderniteetti ja sfäärit, Fornäsin kulttuurillisen luokittelun mukaisesti. Jokainen kulttuurin taso sisälsi useita teemaan liittyviä kysymyksiä, joita keskustelun edetessä käsiteltiin.

8.2.5 Heinämaalaisen pitsinnypläyksen kuvallinen aineisto

Klisheinen lausahdus: kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa. Silvermanin (2011, 320) mukaan näin todella on. Kuvat sisältävät tiivistettyä informaatiota, joten niiden tutkiminen kulttuurin viitekehyksessä on tärkeää. Heinämaan pitsikulttuuriin liittyviä kuvia esiintyy kirjoissa paljon. Tutkimuksessa on keskitytty etsimään kulttuurin elementtejä pääsääntöisesti erilaisista artefakteista kuin osin samoista tuotekategorioista, kuten pitsimalleista, vaikka tämän tutkimuksen kuvallisesta aineistosta on jätetty pois laajamittainen pelkkiä pitsejä esittävä kuvallinen aineisto ja pitsien analysointi. Erityisen mielenkiintoisia tutkimuksen kannalta ovat kuvat, joissa on havaittavissa ajan kuvaa.

Tutkimuksessa käytettiin 34 kuvaa erilaisista heinämaalaiseen pitsiin liittyvästä dokumentista tallennettuna ja kolme itse otettua kuvaa. Kuvissa esiintyvät Heinämaan kylän logo, Heinämaan rukoushuoneen alttaritaulu, neljä kuvaa rukoushuoneen esineistöstä, lehtipiirros heinämaalaisesta pitsinnypläyksestä, Pitsinkutojat ry:n laatumerkki, kuva Orimattilan kansalaiskoulun käsityötunnilta, seitsemän kuvaa Heinämaan pitsinnyplääjistä ja 18 kuvaa heinämaalaisista pitseistä.

9 Tutkimusaineiston analyysi

Monimenetelmällisen aineiston analysoimiseen tarvitaan sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista analyysiä. Seuraavassa kahdessa luvussa selvitetään tutkimuksen kulkua ensin laadullisen analyysin osalta, ja jäljempänä määrällisen

analyysin taulukoin ja kuvaajin. Analyysiä on jatkettu luokittelusta siten, että eriteltyjen kategorioiden yhteys toisiinsa ja yhteyksien vahvuus, toisin sanoen kulttuurin kerroksellisuus, on saatu näkyväksi. Kirjallisuus ja kerätty aineisto keskustelevat tuottaen kuvausta ihmisten kokemuksista ja kollektiivisista tunteista.

9.1 Kvalitatiivisen aineiston analysointi

Analyysini taustalla on Fornäsin kulttuuriteoria. Kirjallisen aineiston, kyselylomakkeiden avointen kysymysten, miellekarttojen sekä haastatteluaineiston tarkastelussa on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi, 2018, 127). Aineiston merkittävät tekstit koodattiin etsien merkityksellisiä sanoja ja lauseita kvalitatiivisen tutkimuksen aineistokäsittelyyn tarkoitetun ATLAS.ti -ohjelman avulla. Koodiryhmien pääkategorioiden nimet olivat subjektit, symbolit, moderniteetti ja sfäärit, Fornäsin kulttuuriteorian tasojen käsitteiden mukaisesti.

Luokittelun jälkeen aineistoa tarkasteltiin laskemalla jokaisen ryhmän vastausten määrä ja verrattiin kappalemääriä toisiinsa. Vertailun tarkoituksena oli selvittää kulttuurin tasojen painotusta toisiinsa nähden. Seuraavassa vaiheessa luokiteltuja ilmaisuja tarkasteltiin ryhmän sisällä toisiinsa nähden siten, että ymmärrys laajemmista yhteyksistä alkoi muodostua. Lopulta aineiston anti koottiin ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta Fornäsin kulttuuriteoriaa mallintavaan kuvioon siten, että on syntynyt kuva heinämaalaisen kulttuurin konkreettisista elementeistä, sekä elementtien painopisteistä teoreettiseen kehikkoon peilattuna. Samoin on tarkasteltu Fornäsin tasojen suhdetta ja toisiinsa kietoutuneisuutta.

9.1.1 Kirjallisuuden analysointi

Tutkimuksessa käytetty kirjallinen aineisto käsiteltiin ATLAS.ti-ohjelman avulla. Kirjallisesta aineistosta etsittiin tärkeitä ilmaisuja ja virkkeitä. Löydetty virkkeet

koottiin jokainen teos kerrallaan omiksi tiedostoikseen. Tämän jälkeen virkkeet koodattiin. Ensimmäisessä osassa virkkeet nimettiin Fornäsin teorian neljän pääkategorian alle. Tämän jälkeen aineisto käytiin läpi uudelleen ja kertaalleen koodattu aineisto pilkottiin pienemmiksi analyysiyksiköiksi ryhmittelemällä jokainen koodi tarkemmin. Uudet kategorioita oli 23. Käytettyjä koodinimiä olivat muun muassa: ammatti, lapsuus, Heinämaan kylä, välineistö ja materiaalit. Koodauksen jälkeen koodiryhmiä vertailtiin ja niiden välisiä yhteyksiä tarkasteltiin.

9.1.2 Miellekarttojen tarkastelu

Miellekartassa esiintyvät sanat erotellaan ryhmiksi, joissa esiintyy samaa tarkoittavia sanoja (Buzan, 1995, 65). Karttojen käsittely tapahtuu ryhmittelemällä osioita omiksi alueiksi ja eniten esiintyviä sanoja laskemalla selvitetään karttojen tärkeimmät käsitteet (Åhlberg, 2018, 59). Jokaisen miellekartan sanat eroteltiin ja laskettiin, jonka jälkeen sanat järjesteltiin niiden esiintymiskertojen mukaiseen järjestykseen. Näin saatiin selville tärkeimmät aiheet, joita tulisi ottaa huomioon haastattelurunkoa rakentaessa.

Miellekarttoja käytettiin myös aineistona kulttuurillisia elementtejä luokitellessa. Koska merkitykselliset sanat ja käsitteet olivat jo valmiina miellekarttojen ensimmäisen käyttökohteen myötä, ne voitiin sijoittaa suoraan kulttuurin neljälle tasolle. Näin miellekarttojen tuottamaa dataa saattoi käsitellä, kuten kirjallisen aineiston teksteistä eroteltuja ilmaisuja.

9.1.3 Muistitietoon ja kokemuksiin perustuvat ryhmäkeskustelut

Tutkijan on analysoitava ja tulkittava tietoa, erottaakseen merkittävän aineiston. (Teräs & Koivunen, 2017, 194.) Oleellista on se, millaiseen tutkimukseen muistitietoa käytetään ja kuinka hyödyllistä tietoa se sisältää (emt. 195). Realistinen suuntaus etsii muistelun kautta juuri faktatiedon omaista aineistoa ja

jättää merkitysten etsimisen enemmän tulkinnallisen suuntauksen tutkimukselle (Teräs & Koivunen, 2017, 195).

9.1.4 Kuvien kertoma kulttuuri

Aineistoon valitut kuvat siirrettiin ATLAS.ti-ohjelmaan. Kuvat analysoitiin kyseisen ohjelman avulla siten, että aineiston kannalta olennaiset kuvanosat on merkitty, jonka jälkeen merkityt osat muutettiin kirjoitettuun muotoon ja koodattiin Fornäsin teorian tasoille, kuten kaikki muu tutkimuksessa käytetty tekstiaineisto. Olen käyttänyt teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä kulttuurin teemojen ja alueellisen identiteetin etsinnässä.

Kuvallisen aineiston analyysiin vaikuttavat Anttilan (2005, 367) mukaan tutkijan yksilölliset piirteet, kuten ajattelumallit ja temperamentti. Jokainen tutkija kiinnittää kuvia tutkiessaan huomiota henkilökohtaisen ymmärryksensä näkökulmasta ja sanallistaa aineiston omalla tavallaan (Anttila, 370)

9.2 Kvantitatiivisen aineiston analyysi

Kvantitatiivinen aineistoni koostuu kyselyistä, jotka on taulukoitu Excelin avulla. Tämän jälkeen aineistosta on etsitty merkittävyyksiä iän, sukupuolen ja nypläystaustan muuttuessa SPSS-ohjelman avulla. Pienten aineistojen analyysiin käytetään parametrittomia kvantitatiivisia testejä. Jo neljä havaintoa riittää kvantitatiivisen aineiston yleistettävyyteen (Metsämuuronen 2018, 296). Tutkimusaineistosta etsitään merkittäviä yhteyksiä eri muuttujien välillä parametrittomilla testeillä, jotka eivät oleta muuttujien normaalijakaumaa ja soveltuvat myös pienille aineistoille.

Mann-Whitneyn testi on klassinen testi, joka toiselta nimeltään tunnetaan U-testinä. Testi soveltuu käytettäväksi etsiessä eroja – tässä tapauksessa – kahden ryhmän välillä, kun parametriset edellytykset puuttuvat (Metsämuuronen 2004, 181). Mann-Whitneyn testi on klassinen testi, joka toiselta nimeltään tunnetaan

U-testinä. Testi soveltuu käytettäväksi etsiessä eroja – tässä tapauksessa – kahden ryhmän välillä, kun parametriset edellytykset puuttuvat (Metsämuuronen 2004, 181).

Kyselyyn vastanneiden taustatietoja tarkasteltiin Mann-Whitneyn testillä, koska vastaajien tiedot ovat toisistaan riippumatonta numeraaliseksi muutettua tietoa. Myös nypläyksen harrastuneisuutta tarkasteltiin Mann-Whitneyn U -testillä. U-testi mittaa testiryhmien havaintojen mediaanin, eli painopisteen, ja vertaa ryhmien tilastollisia eroavaisuuksia. (Metsämuuronen 2004, 182.) Kruskal-Wallis H -testi on Mann-Whitneyn testin yleistys ja sitä voidaan käyttää parametrittömänä vastineena yksisuuntaiselle varianssianalyysille. (KvantiMOTV.) Tässä työssä Kruskal-Wallis H -testiä käytetään tilanteissa, joissa luokittelevassa muuttujassa on useampi kuin kaksi luokkaa.

Fisherin tarkkaa testiä käytetään tarkastellessa kahden luokitteluasteikollisen muuttujan välistä riippuvuutta. Fisherin tarkkaa testiä kannattaa käyttää erityisesti siinä tapauksessa, kun khiin neliötestin oletukset eivät täyty. Nollahypoteesinä Fisherin tarkassa testissä on, että tarkasteltavat muuttujat ovat toisistaan riippumattomia. (McDonald.)

10 Tutkimustulokset ja tulkinta

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset ja niistä tekemäni tulkinnat. Ensin esitellään Fornäsin kulttuuriteoriaan liitettävät tutkimustulokset ja kuvaillaan tehtyjä tulkintoja Heinämaalaisen pitsikulttuurin elementeistä. Seuraavaksi esitellään tutkimuksen tulokset liittyen alueelliseen identiteettiin. Tutkimustulosten avaamisessa olen valinnut käytettäväksi paikallisia ilmaisuja, kuten kutomista nypläyksen terminä, tai nappuloita nypylöiden sijaan.

10.1 Heinämaalaisen pitsikulttuurin elementit

Tutkimustulokset on raportissa jäsennetty teoriaosassa esitellyn kulttuuriteorian mukaisessa järjestyksessä. Tulokset etenevät siis symboleista subjekteihin ja moderniteetin käsitteestä sfääreihin. Jokainen kulttuurinen taso liittyy erottamattomasti toisiinsa ja samoja käsitteitä oli väistämättä sijoitettava useampaan ryhmään, kulttuurin käsitteen monimutkaisuuden ja kietoutuneisuuden vuoksi.

10.1.1 Heinämaan pitsiin liitettävät symbolit kulttuurin ilmentäjinä

Fyysiset artefaktit ja kulttuuriin liittyvä esineistö ovat kulttuurin näkyvin osa. Niin myös Heinämaan pitsikulttuurin osalta. Nyplätty pitsi itsessään on tunnetuinta kulttuuria. Heinämaan pitsiä on käytetty erityisesti liinavaatteiden pitsinä (4:21). 1930-luvulla aloitettiin isojen liinojen valmistaminen pienemmistä osista kerrallaan (6:9). 1950-luvulla pöytäliinojen menekki kasvoi entisestään (6:46). Liinojen kolmiomaisia osia alettiin käyttää erilaisissa käyttökohteissa, kuten kauluksissa, nenäliinojen kulmissa ja verhoissa, joihin pitsejä upotettiin, kun aiemmin oli käytetty suoraa pitsiä (6:10).

Heinämaalaiset lapset ovat oppineet nypläämisen taidon jo pienenä. Ensimmäinen opittu malli oli raippa (6:16). Taito opittiin samoin, kuin muutkin

perheen elämisen tavat: itsestäänselvyytenä (5:10). Lasten, myös poikien, tuli tehdä jokapäiväinen pitsitinki ennen leikkeihinsä ryhtymistä. Mallin vaikeudesta riippui, kuinka pitkä pätkä oli nyplättävä. Rippikoulun jälkeen naiset usein valitsivat kotiin jäämisen ja nypläyksen. Nyplääjiä sanottiin Hyyttärin (eli Heinämaan) muijiksi (6:5). Miehillä työ ei soveltunut erään miesharrastajan mukaan, koska työ oli huonosti palkattua ja ”käy miehuudelle” (5:11). Ammattinyplääjät eivät kertoneet ansioitaan. Ne haluttiin salata, etteivät kilpailijat tietäisi pyydettyjä hintoja (6:6). Eräs nyplääjä oli kuitenkin suostunut arvioimaan sesonkiajan tuntipalkaksi 3-4 mk (6:7).

Vertaillen Heinämaan ja Rauman alueellisia eroja, on havaittavissa eroja nypläystyyliä, kuvioiden rakenteessa, sekä käytetyssä langassa (8:17). Nypläystaito on lähtenyt kehittymään tekniikan hallitsemisesta, joka perustuu liikkeenä vain kahteen lyöntiin. Sama tekniikka on kuitenkin mahdollistanut eri alueille erilaisten nypläystyylien muodostumisen. Nypläysalueet ovat saaneet toisiltaan vaikutteita ja samoja kuvioita ja malleja on nähtävissä. Esimerkiksi heinämaalaisittain pamppalat, raumalaiset mantelit, ovat tulleet Heinämaalle 1900-luvun vaihteessa, kun Raumalla niitä on nyplätty jo kauemmin (4:20). Kuvioiden nimet vaihtelevat paikkakunnan mukaan (6:51). Kun Raumalla perinteisesti kiinnitetään nyplätty pitsi kankaan ympärille, niin heinämaalaiset nypläävät kokonaisia liinoja. Myös käytettävän langan vahvuus ja väri erottavat nypläysalueita omiksi tyyleikseen. Heinämaalaisessa pitsissä käytetään yleensä numeron 30 pellavalankaa, kun raumalaisissa pitseissä lanka on numeron 90 tai 100 vahvuista (8:36). Heinämaalaisen pitsin mielletään olevan Raumalla käytettyä valkaistua lankaa paksumpaa ja valkaisematonta. Todellisuudessa heinämaalaisen pitsin on 1920-luvulla kerrottu olleen aina valkoista (4:19). 1800-luvun lopulla käytettiin valkoisen langan lisäksi sinistä ja punaista lankaa (6:44). Vasta pula-aikana on lanka muuttunut pellavanväriseksi ja yleensä sitä pidetään oikeana heinämaalaisen pitsin lankana. Nykyään nyplätään myös muista kuin pellavanvärisestä langasta. Materiaalina käytettävä lanka voi lisäksi olla esimerkiksi puuvillalankaa.

Heinämaalainen ja raumalainen nypläystaito on ilmeisesti kotoisin samalta suunnalta alueiden samankaltaisesta välineistöstä päätellen (5:3). Nypläysvälineistö on silti toisistaan eroavaa muodoiltaan (5:3). Nypläystyyny

eroavat toisistaan malliltaan. Heinämaalainen tyyny on täytetty alkujaan karhunsammalella, mutta siirrytty myöhemmin käyttämään häylänlastuja (6:34). Heinämaalla on käytetty nypläystyynyn rullan ympärillä myysteriä, valmiiksi pisteltyä mallialustaa, joka oli alkujaan tehty tuohesta (4:17). Myysteriin on tehty ruudukko myysterkalikalla (6:36). Heinämaalaiset nappulat ovat raumalaisia nypylöitä lyhyempiä ja paksukaulaisempia. Yleensä nappulat valmistetaan koivusta (6:37). 1920-luvulla otettiin käyttöön erityinen nypläyspöytä, jota nimitetään renkuksi (6:38). Renkku on kolmijalkainen, matala pieni pöytä, joka on tarvittaessa helppo kuljettaa mukana. Perinteisesti Heinämaalla jätettiin nappulat sitomatta nypläysalustaan, kuten Raumalla tekevät (6:39). Nykyään käytetään usein virkattua nauhaa, jolla nappulat kiinnitetään kuljetuksen avuksi (6:40).

Pitsinkutojilla on oma merkkinsä, jota yhdistyksen jäsenet saavat käyttää valmistamiensa pitsituotteiden yhteydessä. Merkki on yhdistyksen virallinen logo. Logon voi ajatella tuottavan juuri Heinämaan pitsiin liittyviä mielle yhtymiä, sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Se liittyy oleellisesti pitsimalleihin ja muotokieleeseen. Merkki edustaa myös laatua, koska heinämaalaiset nyplääjät ovat erityisesti arvostaneet ja vaalineet työn laatua (6:31). Laatumerkki voidaan ajatella kulttuurin näkyvänä osana, artefaktina. Merkki voidaan toisaalta liittää kulttuuriseen viestintään sen kertoessa laadukkaasta työstä. Tämän lisäksi merkki on osana kulttuurisia tekstejä, jotka saavat näkijänsä ajattelemaan kulttuuria.

Heinämaan kylän logossa on kuvattuna höylä ja langan ristikkäin kiertävät pitsinappulat. Logo on kyläläisten Maija-Liisa Olinin ja Toivo Laineen vuonna 1991 suunnittelema (3:54).



Kuva 4. Heinämaan kylän logo

Symboleja tutkittaessa ovat aisteihin liittyvät symbolit jääneet vähemmälle huomiolle, niiden vaikeamman tutkittavuuden vuoksi. Nappuloiden kolina on jäänyt mieleen lapsia nukuttavana äänenä, joka on usein jatkunut aamulla herätessä (1:33). Kutomisen ääni on erityinen: ”Muistan kun ne tuossa mummolla, kun siellä oli naisia... Se kolina, se oli jotenki, semmosta niinku rauhottavaa, mukavaa. Jos ei ollu semmonen kauhean koliseva tyyny (3:11).” Myös kahvin tuoksu liittyi useampaan muistikuvaan ja se liittyi iltaisiin kokoontumisiin, kun naiset kokoontuivat kutomaan pitsiä ja miehet liittyivät töidensä jälkeen kahville mukaan. Tällöin myös tupakoitiin samassa tilassa. Vernissa tuoksui taloissa, joissa valmistettiin nappuloita (1:33). Pellavan tuoksu liittyi nypläykseen, vaikkei itse lanka juuri tuoksu, mutta tekstiileissä käytetty pellavakangas yhdistettiin aistimuistoihin (3:22)

Kulttuurissa toimivat ihmiset rakentavat yhdessä kulttuuria. Ilman yhteisiä merkityksiä ei voisi olla olemassa symboleitakaan, jotka syntyvät vuorovaikutuksen tuloksena. (Lehtonen, 2014, 26.) Kulttuurin sisäiset symbolit viittaavat kulttuurin muihin elementteihin. Ne viestivät subjekteille laajempaa sanomaa, kuin vain esim. olemista esineenä. (Fornäs, 1998, 219.) Aiemmin tuttu

heinämaalainen näky, talon nurkalle ripustettu pyyheliina, ei ole vain pelkkä esine, vaan se on kertonut kylän muille nyplääjille vieraiden olevan tervetulleita taloon nypläämään. Pyyheliina tietyllä paikalla on siis ollut materiaalsen symbolin lisäksi kulttuurinen ele ja osa viestintää. Heinämaan symbolien merkitykset ovat ja ovat olleet olemassa kulttuurin sisäisten subjektien havaitsemina ja käsittäminä. Ulkopuolisille ne voivat antaa viitteitä Heinämaan pitsikulttuurista, mutta merkitykset ovat toisia. Kulttuurin sisäisen tekstin viitekehyksessä ripustettu pyyheliina on saanut subjekteja toimimaan opittujen kulttuuristen sääntöjen ohjaamina.

Kulttuurinen viestintä tapahtuu kulttuurien merkkien välityksellä. Pitsinkutojien sisäistä kulttuurista viestintää edustavat Pitsinkutojien yhdistyksen jäsenkirjeet. Kirjeet sitovat kulttuuriin ja pitävät ajan tasalla niin aktiivisia toimijoita kuin yhdistyksen jäseniä. Kulttuurin ulkopuolelle näkyvät tapahtumat ovat osa tärkeää viestintää. Ne kertovat muulle maailmalle yhdistyksen elävyydestä ja aktiivisesta toiminnasta, jolloin kulttuurin ulkopuolisten on mahdollista havaita kulttuurin olemassaolo. Kyselylomakkeessa (liite 1 ja 2) pyydettiin arvottamaan numeraalisesti Heinämaan pitsiin liittyviä kulttuurisia ilmiöitä. Kesäisin järjestettävät pitsipäivät koettiin tärkeimmäksi näkyväksi ilmiöksi (kuva 4). Myös Kehräämön Pitsitupa ja Pitsinkutojien yhdistys olivat vastaajien mielikuvissa tärkeitä, viestintään yhdistettäviä ilmiöitä.

Heinämaan pitsinkutojille on muodostunut ajan myötä oma paikallinen sanastonsa. Ilmaisut ovat nypläykseen liittyviä verbejä ja esineistön nimityksiä, sekä nyplättävien kuvioiden nimiä ja niitä on käytetty lähinnä vain Heinämaalla. Jo itse tekniikan nimi on heinämaalaisittain omansa. ”Pitsiä kudotaan. Nypläys on semmoista tyttöjen kanssa leikkimistä. (1:30)” Toki ajan kuluessa nimitykset ovat levinneet lähialueille, mutta muualla Suomessa nyplääjät käyttävät toisia samaa merkitseviä sanoja. Nypylöistä nappuloina puhutaan Viron puolella. Esimerkiksi muualla hämähäkinä tunnettua kuviota nimitetään Heinämaalla peroiksi, joka tarkoittaa perhosta. Nypläyksessä käytettävät nypylät ovat heinämaalaisittain nappuloita ja itse nyplääminen on kutomista tai kurontaa. Siirtokarjalaista perua?

Kaikkia kulttuuristen symboleiden merkityksiä ei voida koskaan saada selville (Fornäs, 1998, 224).

10.1.2 Subjektit Heinämaan pitsikulttuurin alueella

Subjekteja voidaan kutsua sosiokulttuurisiksi rakennelmiksi, jotka muodostuvat sosialisoin, henkilökohtaisten kulttuuristen tekstien sekä symbolien tulkinnan ja modernisoin tuloksena (Fornäs, 1998, 269). On tarkasteltava symboleja ja ihmisten toimintaa yhdessä, ymmärtääkseen ihmiset kulttuurisina subjekteina (Lehtonen, 2014, 325). Kulttuuriset subjektit ovat aikansa tuotteita, joihin vaikuttavat väistämättä historialliset ja paikalliset kehityskulut, vaikka kehityskulkuja ohjaillaankin omilla valinnoilla.

Yksilö tarvitsee toisia ihmisiä ympärilleen (Bauman, 2002, 165). Ympäröivät ihmiset siirtävät kulttuuria yksilölle ja pitkään kulttuurissa eläneet ikään kuin opettavat yksilön kulttuurin osaksi (Lehtonen, 109). Heinämaalaiset ammattinyplääjät kasvoivat nypläyskulttuuriin ja pitivät ammatinvalintaa luonnollisena. Tutkimusaineiston mukaan ammattia myös arvostettiin Heinämaan kylällä. Kirjallisissa lähteissä tuli esille sama ajatus, kuin haastattelussa ilmi tullut luottamus Heinämaan pitsiin. Kun vain nypläystyyny kulkee mukana maailmalla, niin kyllä nypläystaitoinen elantonsa omalla työllään saa (Haastateltava 2).

Tutkimuksen teon aikana, epävirallisissa keskusteluissa ilmeni, että edelleen heinämaalainen nypläys on osittain sisäänpäin lämpiävää. Tutkimuksessa ilmeni tästä hieman ristiriitaisia tuloksia. Tutkimuksessa käytetyn aineiston pienuudesta johtuen ja vastaajien anonymiteettiä suojellen, jätän lähteen tarkemman laadun tässä kuvaamatta. Koska aineistoni ovat ihmisten tuottamia tekstejä ja kertomuksia, syitä voi olla useita. Vastaajat voivat kokea asiat hyvin eri tavoin. Joskus vastaajat voivat myös peitellä olettamaansa totuutta, tai kaunistella sitä. Ulkopuoliselle touhu voi näyttäytyä hyvinkin omalta kuplalta. Malleja on varjeltu aiemmin ulkopuolisilta, eikä niitä osa edelleenkään haluaisi vieraille luovuttaa.

Ajatus oikeista nyplääjistä kattaa heinämaalaiset, sekä raumalaiset nyplääjät. Muille tiedon jakaminen koetaan kyseenalaiseksi.

Media ja kaupallisuus ohjaavat subjekteja (Bauman, 2002, 106). Subjekti voi samaistua asettumalla osaksi tekstejä, tai hän voi suhtautua teksteihin positiivisesti tai negatiivisesti. Subjekti voi myös identifikoitua tekstien kohteena olevaan yhteisöön. (Fornäs, 1998, 276.)

10.1.3 Pitsikulttuuri moderniteettin muutoksissa

Moderniteetti on laaja, historiallisesti määriteltävissä oleva tila, jossa kehitys tapahtuu. Modernismit ovat tilojen ilmentäjiä ja toimivat moderniteetissa. Muutostapahtumat taas ovat modernisaatiota, joka vie kehitystä eteenpäin. (Fornäs, 57.) Heinämaan pitsinnypläyksen kulttuurin voidaan ajatella muodostuneen monella taholla ja tasolla useiden kehityskulkujen seurauksena sellaiseksi, jota tutkimuksessani kuvaan. Kuvaus on kuitenkin aineiston perusteella koottu, yleistyksen kaltainen rakennelma, millaisena itse ymmärrän juuri tämän tietyn alueen kulttuurin.

Heinämaan pitsikulttuurin voi ajatella kehityskulkuun, jossa käsityötekniikka on mahdollistanut naisille lisäänsioita alueella, jossa työtä ei ollut tarjolla ylen määrin. Helmi Vuorelma Oy teetti heinämaalaisilla nyplääjillä kansallispukupitsejä (6:49). Kylästä muodostui käsityöläiskylä naisten nyplätessä pitsiä ja miesten tehdessä puutöitä. Yhteiskuntaluokat ilmenivät ammattien yhteydessä ja nypläys oli etenkin köyhemmän väestön elannonhankkimistapa. Nypläyksen kehittymisen myötä aloitettiin kaupallinen toiminta. Nyplääjät kulkivat pitsikaupoilla lähellä ja kaukana. Kauppatkat Viipuriin, Porvooseen, Loviisaan, Tampereelle ja Turkuun laajenivat Kuopioon ja Ouluun saakka. Kauppatkoilta tuli mukana myös uusia nypläysmalleja (6:52). Heinämaa alkoi saada tunnettuvuutta pitsipitäjänä. Nyplääjät tekivät myös mittatilaustöitä. 1930-luvulla miehet joutuivat pitsikaupoille heikon työllisyystilanteen vuoksi. Kaupustelijoiden valikoimassa oli pitsien lisäksi usein Orimattilan Niemenkylässä valmistettuja nauhoja (6:53).

Vähitellen pitsin myynti keskittyi välittäjille, jotka keräsivät pitsejä nyplääjiltä ja ottivat pienen myynnistä pienen palkkion (6:54). Teollistuminen vähensi hiljalleen käsityöläisammattien kannattavuutta ja lopulta tehdasvalmisteinen pitsi syrjäytti edullisella hinnallaan käsin nyplätyn pitsin. Kulttuurin muuttuva liike nosti alueelle uuden käsityöläisammattin ja muualta maailmasta levinnyt teollistuminen teki sen tarpeettomaksi. Kulttuurillisen kehityksen voi näin nähdä menevän eteenpäin, ottamatta kantaa sen hyvistä tai huonoista puolista.

Kulttuurilliset syvät muutokset ja peruuttamaton dynamisoituminen näkyvät vasta historiallisessa tarkastelussa (Fornäs, 1998, 38). Nyplääjien ammattikunnan nousua ja häviämistä voi pitää esimerkkinä tällaisesta muutoksesta. Pinnalliset muutokset ovat Heinämaan pitsiä tarkasteltaessa esimerkiksi uusien nypläysmallien ja tuotteiden kehittelyä, sekä värien ja materiaalien muutosta. Heinämaan käsityöläiskulttuurin katoamisen uhka nostettiin julkiseen keskusteluun 1980-luvun vaihteessa. Orimattilan kaupunki ryhtyi tukemaan Heinämaata ja vapaaehtoisia toimijoita oli mukana, kun perinteen säilyttämiseksi avattiin Pärhän talossa käsityöpaja (6:77).

Ambivalentti rationalisoituminen kulttuuri muuttuu, kun sen toimijat haluavat muutosta. Ambivalentin rationalisoitumisen tavoitteena on yrittää korjata kulttuuria. (Fornäs, 1998, 42.) Heinämaan Pitsinkutojat ry perustettiin edistämään pitsinnyplääjien asiaa. Yhdistyksen tarkoituksena oli yhdistää nyplääjiä, helpottaa osaltaan pitsin myyntiä, sekä suojella paikallista nypläysperinnettä.

Erilaistuva universalisoituminen tarkoittaa globaalien muutosten heijastumista kulttuuriin (Fornäs, 1998, 47). Heinämaalla kansalliset ja globaalit muutokset ilmenivät teollistumisen myötä. Tehdastekoinen pitsituotanto ja kauppatavaran nopeutunut liikkuminen niin maan rajojen sisä- kuin ulkopuolelle, tekivät nyplätystä pitsistä kannattamattoman kauppatavaran hintansa ja hitaan valmistamisensa vuoksi. Heinämaan pitsikulttuurissa voi näin havaita globalisoitumisen vaikutusten olleen kulttuuria tuhoava voima, pakottaen pitsin kaupustelun ja ammattimaisen nypläyksen loppumaan. Pitsin myynti muuttui pienimuotoiseksi kaupaksi ja harrastukseksi, jotka edelleen jatkuvat. Myynti siirtyi pääasiassa yksityisiltä nyplääjiltä Heinämaan Pitsinkutojat ry:n harjoittamaksi.

Toisaalta erilaistuvan universalisoitumisen voi havaita vaikuttaneen Heinämaan pitsin kohdalla myös toiseen suuntaan, ei vain tuhoavana voimana. Heinämaalaista omaleimaisuutta todistaa nypläyksen mukautuminen aikaan, sen huomioidessa muodin ja tyylivirtaukset (6:70). Teollistumisen ja erityisesti tietotekniikan kehittyessä ja ihmisten liikkuesssa ympäri maailmaa, on Heinämaan pitsin näkyvyys laajemmalle yleisölle mahdollistunut. Tietotekniset yhteydet avaavat virtuaalisen tien lähes kaikkialle maailmaan. Pitsinkutojat pitävät yllä Internet-sivua, joka on yhteys kiinnostuneisiin paikasta riippumatta. Maailman virtuaalinen avautuminen tietotekniikan ja median välityksellä myös sekoittaa kulttuureja, kulttuurien saadessa vaikutteita muualta maailmasta (Fornäs, 1998, 46).

Merkitysjärjestelmät uusintuvat ajan myötä (Lehtonen, 72). Nykyään ei heinämaalaisissa taloissa enää nähdä pyyheliinoja roikkumassa talojen nurkilla, vaan spontaanin vierailukulttuurin muututtua yhdessä nyplätään lähinnä julkisissa tiloissa ja sovittuna aikana. Yhteisöjen on uusintuttava pysyäkseen elävinä ja selviytyäkseen ajan mukana. Uusintumista edustaa Heinämaan pitsin hakeminen ja pääseminen Unescon elävän perinnön listalle (11:7). Listalle hakeminen on uusintumista, koska se todistaa kulttuurin toimijoiden aktiivisuutta ja listalle pääseminen todentaa paikallisen kulttuurin elävyyttä, ettei kulttuuri ole vain historiallista, vaan sitä kehitetään jatkuvasti. Uusintuminen tapahtuu juuri sosiaalisten kanssakäymisten tuloksena (Lehtonen, 2014, 69).

10.1.4 Kulttuuriset sfäärit erottamassa Heinämaan pitsikulttuuria muista kulttuureista

Kulttuuriset sfäärit ovat paikkoja, joissa kulttuurin on mahdollista tapahtua. Sfäärit myös rajaavat kulttuurin. (Fornäs, 1998, 67.) Heinämaan alueen voi ajatella olevan maantieteellisen sijaintinsa vuoksi olevan oma sfäärinsä, jonka sisällä pitsinkutomisen kulttuuri on elänyt jo parinsadan vuoden ajan (13:4). Orimattilan keskustan Kehräämöllä voidaan nähdä paikalliselle pitsikulttuurille merkityksellinen fyysinen tila. Myös Heinämaan kylällä sijaitseva rukoushuone on pitsikulttuurille merkityksellinen tila. Rukoushuoneella on nähtävissä kylän pitsiin liittyvää historiaa. Rukoushuoneen alttaritaulun on maalannut Heinämaan koulun

opettaja Kantola vuonna 1934 (2:31) Maalauksen kuvassa nainen nyplää pitsiä. Lisäksi rukoushuoneen tekstiilit ovat nyplättyä pitsiä, kuten myös alttarin reunus, sekä alttarille sijoitetut esineet (2:3).

Pitsituvan sijoitan osaksi kulttuurisen sfäärin *kenttää*. Fornäs kuvailee sfäärin kenttänä, jolla karja laiduntaa ja jolla käydään taisteluja (Fornäs, 1998, 70). Kentälle on aikanaan kylvetty siemen, pitsinnypläyksen taito, joka on itänyt ja hitaasti kasvanut vahvaksi alueelliseksi kulttuuriksi. Laiduntava karja edustaa sfäärin verkkaisia muutoksia ja suhteellista pysyvyyttä. Pitsikulttuurin karjaa ovat



Kuva 5. Rukoushuoneen alttaritaulu

nyplääjät, jotka jatkavat harrastusta sukupolvesta toiseen ja joille pitsikulttuuri on merkityksellinen. Karjaa ovat myös kulttuurin vaikutuksen alaisina elävät ja eläneet nypläystaidottomat henkilöt, jotka tavalla tai toisella voidaan lukea osaksi kulttuuria. Karjanhoitaja on Heinämaan pitsinkutojat ry ruokkimalla, hoitamalla ja jalostamalla karjaansa. Yhdistys myös hoitaa ympäristöään. Laitumelle puhaltavat tuulet ovat muotivirtauksia, jotka liittyvät nypläyksen arvostukseen ja julkisuuteen, puhaltuen virvoittavaa tai myrskyisää, hajottavaa tuulta karjan ja karjanhoitajan ylle. Sekä karja että hoitaja ovat kentän keskustassa. Periferiasta ja alkuvoimasta ratsastavat laitumen poikki yksittäiset harrastajat, joilla ei ole harrastuksensa lisäksi heinämaalaisen pitsin historiaa, eikä kulttuuri heidän

kauttaan jatku tuleville sukupolville. Ratsastajat saattavat viivähtää laitumella, jotkut ratsukot saattavat jopa liittyä laumaan, mutta yleensä he jatkavat lopulta matkaansa periferiaan ja hävittäviin voimiin, jotka sijaitsevat laitumen päissä, kaukaisuudessa.

Elämismaailma on inhimillisen toiminnan alue, jossa subjektit kommunikoivat symbolein (Fornäs, 1998, 87). Jokainen yksilö kuuluu useisiin kulttuurisiin sfääreihin, joissa on omat säännöstönsä ja rakenteensa (Fornäs, 1998, 69). Pitsikulttuuria voi todentaa sfäärien kautta seuraavasti. Intiimeihin sfääreihin kuuluvat perhe ja ystävät. Usein Heinämaalla harjoitettiin samassa perheessä sekä ammattimaista nypläystä että puutöitä. Mäkitupalaisten pihapiirissä oli useita käsityöläisperheitä, joiden voi ajatella olevan intiimin sfääriä. ”Kaikki lähinaapurit kutoivat ja tyynykylä oli viikoittain. Ei voinut jäädä paitsioon. (1:3)” Kulttuurin sfääreissä taas on osallisena hyvin heterogeenisiä toimijoita siten, että subjektit voivat toimia täysin erillään, toisistaan tietämättä, mutta sama kulttuurinen sfääri yhdistää heitä. Kulttuurin sfääriin sijoitan niin nyplääjät kuin Heinämaan pitsin läheisyydessä toimivat subjektit, asuinpaikkaan katsomatta. Eräälle nyplääjälle keräsivät kartanon rouvat pitsimalleja ruotsinkielisistä lehdistä (8:40). Yhteiskuntaluokkien välinen ero on ylitetty kulttuurin sfäärien puitteissa. 1950-luvun suosituin malli oli Jääkukka. Malli lähetettiin Heinämaalle ja sen väitettiin olevan heinämaalaista perää, muttei kukaan sitä tunnistanut. Myöhemmin selvisi, että malli oli Heinämaalta pois muuttaneen nyplääjän (6:52). Kulttuurin sfääriin voi siis kuulua myös fyysisesti kaukaa. Julkinen sfääri toimii kulttuurin sfäärin ympärillä, mutta on kaikille avoin. Julkiseen Heinämaan pitsikulttuurin sfääri ilmenee kaikille näkyvänä, paikallisena kulttuurina tai käsityön kautta kenelle tahansa ja missä tahansa. Seuraava runo kuvaa nypläyksen tärkeyttä Heinämaalla:

*Me nypläämme kuvioita
ja mietimme ongelmaita
elon maisen, ihmisretken.
Kun lanka kiertyvi käissä
on vauhtia sormien päissä*

mutt' aatos seisahtuu hetken...

*Saa juhlista jaloin meille,
aina kuljemme paimenteille
ja katsomme joulutähteen.
Se antaa voimaa uutta
luo rintaamme riemukkuutta.
Käy sielu ääreille lähteen,*

*mistä virtaa toivon tuulet.
Myös sieltä sävelen kuulet,
se kertoo: valo jo voittaa.
Pois haihtuu sumujen valta,
tähti ihana taivahalta
tuikkaa yöhön: kevät koittaa!*

*Siks ilolla teemme työtä,
kun joulun Herra on myötä,
Hän auttaa lapsiansa.
Mitä toimmme täällä liekin –
Hän onnen tuo kerrallansa.*

*Me nypläämme kuvioita
ja kehräämme unelmoita –
taivas suuri on lähellämme.
Lanka kiertyy, juoksee käissä,
on vauhtia sormien päissä –
Herra suojaa elämämme.*

Anna Kaitila

Runo on esitetty 26.11.1936 Heinämaan koululla nyplääjien ensimmäisessä juhlassa (8:44).

Vallan aspekti on kulttuureissa aina läsnä (Fornäs, 1998, 81). Kuka sitten käyttää valtaa tämän kyseisen kulttuurin rajojen määrittelyssä? Periaatteessa jokainen kulttuurin sisällä toimiva yksilö käy keskustelua, niin sosiaalista kuin subjektiivista, siitä, mikä on heinämaalaiseen pitsikulttuuriin liittyvää ja mikä rajautuu sen ulkopuolelle. Kulttuurin sisäinen valta on jännitteessä keskuksen ja periferian välillä (Fornäs, 1998, 81). Kulttuurin keskuksessa on Heinämaan Pitsinkutojat ry, joka toimintasuunnitelmissaan nostaa tiettyjä teemoja edistettäväksi ja toimintakertomuksessa mainitsee merkittävimpiä tapahtumia historiankirjoitukseen taltioitavaksi (15:12). Yhdistyksellä on pääasiallinen valta ohjailla niin tulevaa toimintakulttuuria kuin esimerkiksi tuotteiston eri elementtejä, kuten kehitettäviä pitsimalleja tai hyväksyttäviä materiaaleja (15:4). Myös yksittäiset subjektit ovat keskuksessa silloin, kun he toimivat jollakin tavalla aktiivisesti pitsikulttuurin suhteen. Periferiassa ovat kulttuurin subjektit; kulttuurin sisällä toimijat, kuten nypläystaidottomat kyläläiset, joille pitsinkutominen on tuttua lapsuudesta tai läheisten sukulaisten kautta. Heidät voidaan laskea osaksi kulttuuria, mutta he vaikuttavat kulttuurin kehittymiseen usein vain näennäisesti.

Kulttuurisiin sfääreihin liittyvät oleellisena osana valtiokoneisto ja talous (Fornäs, 1998, 89). Myös Heinämaan pitsikulttuuriin nämä systeemiset voimat liittyvät. Talous kehittää jatkuvasti tuottavampia keinoja rahan ansaitsemiseen ja toimintojen tehostamiseen. Valtakoneisto taas tarvitsee vakaata taloutta toimiakseen, jolloin ihmisten käyttäytymistä yritetään ohjailla asuin- ja työpaikkojen, vapaa-ajan, harrastusten ja rahankäytön suhteen. Valtiot mahdollistavat taloudelle edellytykset toimia. 1900-luvun puoliväliin saakka pitsi oli tekijöilleen kannattava tuote. Tehdasvalmisteiset pitsit syrjäyttivät massatuotannolla ja hintojen polkemisella perinteiset käsinkudotut pitsit, jolloin nyplääjien ammattikunta hiipui muutaman vuosikymmenen aikana (12:6). Elämismaailman ja systeemisten voimien rajankäynti tapahtuu vallan ja vastarinnan vuorovaikutuksessa (Fornäs, 1998, 96). Viimeiset ammattinyplääjät taistelivat kulttuurillista muutosta vastaan. Myös Pitsinkutojien yhdistys toimii vastarintana perinteiden katoamiselle ja kadottamiselle (15:3). Toisaalta Pitsinkutojat ry on pieni osa kulttuuriteollisuutta, tuottavana tekijänä, kulttuurin

säilyttäjänä ja vallan käyttäjänä. Erityisesti digitalisoitunut yhteiskunta ja globalisaatio ovat mahdollistaneet tämän.

Yksityisen sfääri on avattu julkiseksi, kun Heinämaan pitsinkutojien malleja on aiemmin varjeltu ulkopuolisilta. Nyplääjät ovat halunneet pitää omat mallinsa piilossa myös muilta alueen nyplääjiltä, ansiotulojen menetyksen pelossa (8:1). Nykyään Pitsituvalla on myynnissä paikallisia pitsimalleja, jolloin yksityisen sfääristä on tullut julkinen. Media ja nopeutunut tiedonkulku ovat kiihdyttäneet yksityisen ja julkisen sfäärin rajojen hämärtymistä (Fornäs, 1998, 116). Modernisaation ja globalisaation myötä kulttuurinpiirteet, sekä kulttuuriset sfäärit sekoittuvat ja muuttuvat yhä nopeammin (Fornäs, 1998, 77). Paikallisesta taidosta on tullut sen elinkeinona häviämisen ja ansiotuloista kilpailun loputtua kaikille avoin ja suotava harrastus, jota on toivottavaa vaalia jakamalla tietoa ja opettamalla taitoa kaikille halukkaille (11:3). Yhteiskunnalliset muutokset ja elinpiirin laajeneminen viestinnän ja liikkumisen lisääntytyä ovat saaneet sen aikaan.

10.2 Kvantitatiivisen tutkimuksen tulokset alueellisen identiteetin etsinnässä

Aineisto analysoitiin tilastollisten menetelmien analysointiin tarkoitettua SPSS -ohjelmaa apuna käyttäen (IBM SPSS Statistics for Windows, versio 25.0). Kyselylomakkeen numeerisesti mitattavat vastaukset koodattiin Excel-tilukseen, joka siirrettiin SPSS-ohjelmaan. Erityisenä kiinnostuksen kohteena olivat erot heinämaalaisten ja orimattilalaisten välillä, ja eroja lähdettiin ottamaan selville soveltuvien testien avulla.

Analysoinnin yhteydessä olen ilmoittanut käytetyn testisuureen arvon, sekä p-arvon (probability), joka tarkoittaa havainnon todennäköisyyttä jakaumassaan. Näin lukija voi itse päätellä tilastollisen merkitsevyyden ja tuloksen luotettavuuden (Metsämuuronen 2000, 34). Merkitsevänä p:n rajana olen pitänyt arvoa 0,05. Kaikki p:n arvot ovat kaksisuuntaisia.

Asuinpaikkaa, ikää, sukupuolta ja pitsinnypläyksen harrastuneisuutta tarkastellessa on käytetty Mann-Whitneyn testiä. Kruskal-Wallis H -testillä

etsittiin eroja nypläyksen harrastuneisuuden muuttuessa. Fisherin tarkan testin avulla käsiteltiin nypläystaitoon liittyvää kysymystä, sekä kysymystä, kuinka vahvasti esitettyjen vaihtoehtojen mukainen kulttuurinen ilmiö heinämaalainen pitsinnypläys on.

Vastaajien taustatiedoista kysyttiin ikä ja sukupuoli (taulukko 4).

Taulukko 4. Vastaajien taustatiedot

	Heinämaa (n=45)	Orimattila (n=39)	Yhteensä (n=84)
Ikä*	59,4 (21,6)	55,3 (16,4)	57,6 (19,4)
Sukupuoli**			
Nainen	34 (75,6)	28 (71,8)	62 (73,8)
Mies	11 (24,4)	11 (28,2)	22 (26,2)

*keskiarvo (keskihajonta)

** n (%)

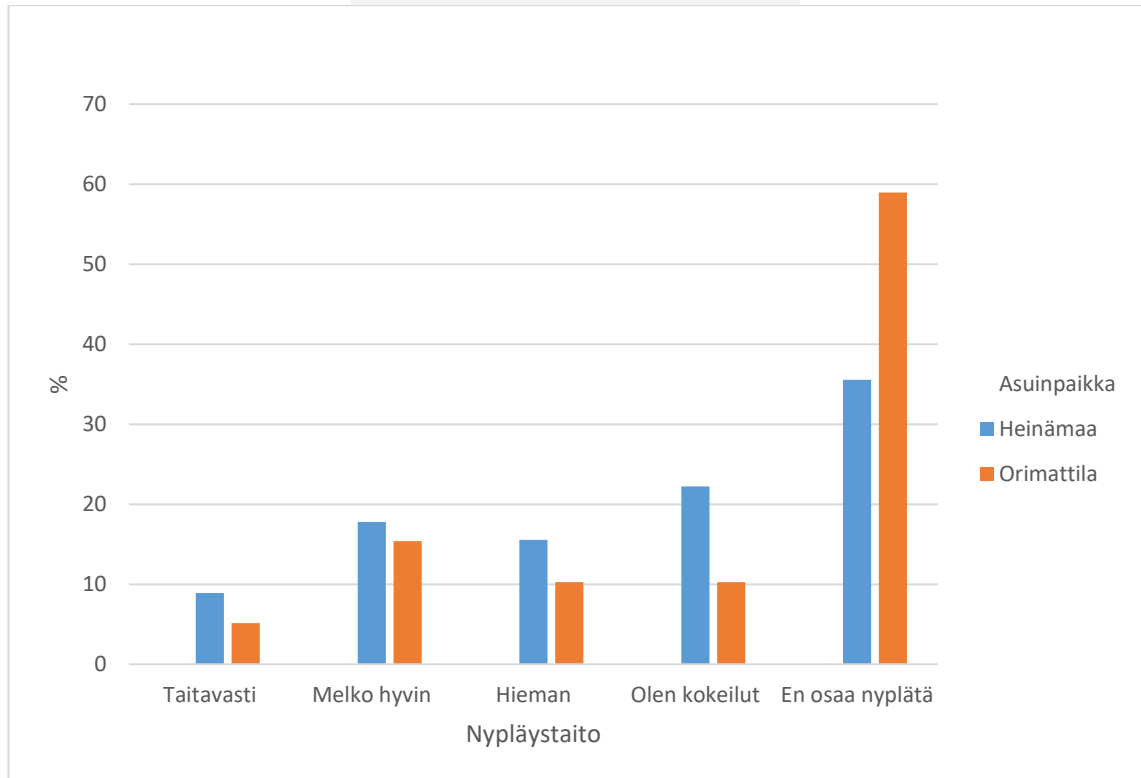
Kyselylomakkeen täytti 84 vastaajaa, joista heinämaalaisia oli 45 ja orimattilalaisia 39. Kaikkien kyselyyn vastanneiden keski-ikä on 57,6 vuotta. Heinämaalaiden vastaajien keski-ikä oli hieman orimattilalaisia korkeampi (Mann-Whitneyn U -testisuure = -2,08 ja $p = 0,037$). Kaikista vastanneista naisia oli 73,8%. Heinämaalaiset olivat asuneet alueella keskimäärin 36 vuotta ($kh=24,1$).

Nypläystaitoa kysyttiin viiden vaihtoehdon kysymyksellä. Vastausvaihtoehdot olivat taitavasti, melko hyvin, hieman, olen kokeillut ja en osaa nyplätä (Taulukko 5.).

Taulukko 5. Nypläystaidon jakauma

	N	%
--	---	---

Taitavasti	6	7,1%
Melko hyvin	14	16,7%
Hieman	11	13,1%
Olen kokeilut	14	16,7%
En osaa nyplätä	39	46,4%



Kuva 6. Nypläystaidon jakauma Heinämaalla ja Orimattilassa

Nypläystaidolla ei ilmennyt tilastollisesti merkittävää eroa heinämaalaisten ja orimattilalaisten välillä (Fisherin tarkan testin testisuure = 5,10 ja $p=0,282$). Yksittäisen vastausvaihtoehdon, nypläystä osaamattomien, kohdalla orimattilalaisista vastaajista 59% ei osannut nyplätä, kun taas heinämaalaisten prosentti on 35,5. Kaikista vastaajista mielestään taitavasti ilmoitti nypläävänsä 7,1%. Aiempien vuosikymmenten nypläysinnostuksen ja elinkeinorakenteen muuttumisen myötä nypläyksen taidon opettelu on vähentynyt. Heinämaalle on myös muuttanut asukkaita muualta ja heistä usealle voi nypläyksen ajatella olevan vieras käsityötekniikka vailla perinteistä paikallista merkitystä. Kyselyn perusteella silti orimattilalaista useampi heinämaalainen on vähintään kokeillut nypläystä.

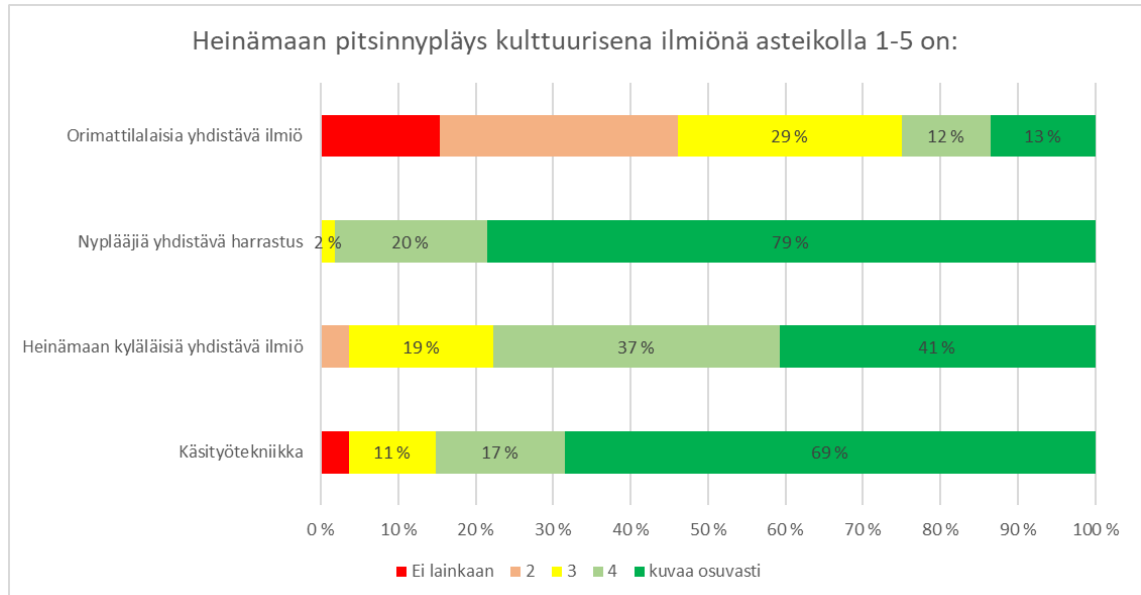
Nypläyksen harrastuneisuutta kysyttiin neljän vaihtoehdon kysymyksellä (taulukko 6).

Taulukko 6. Nypläyksen harrastuneisuus Heinämaalla ja Orimattilassa

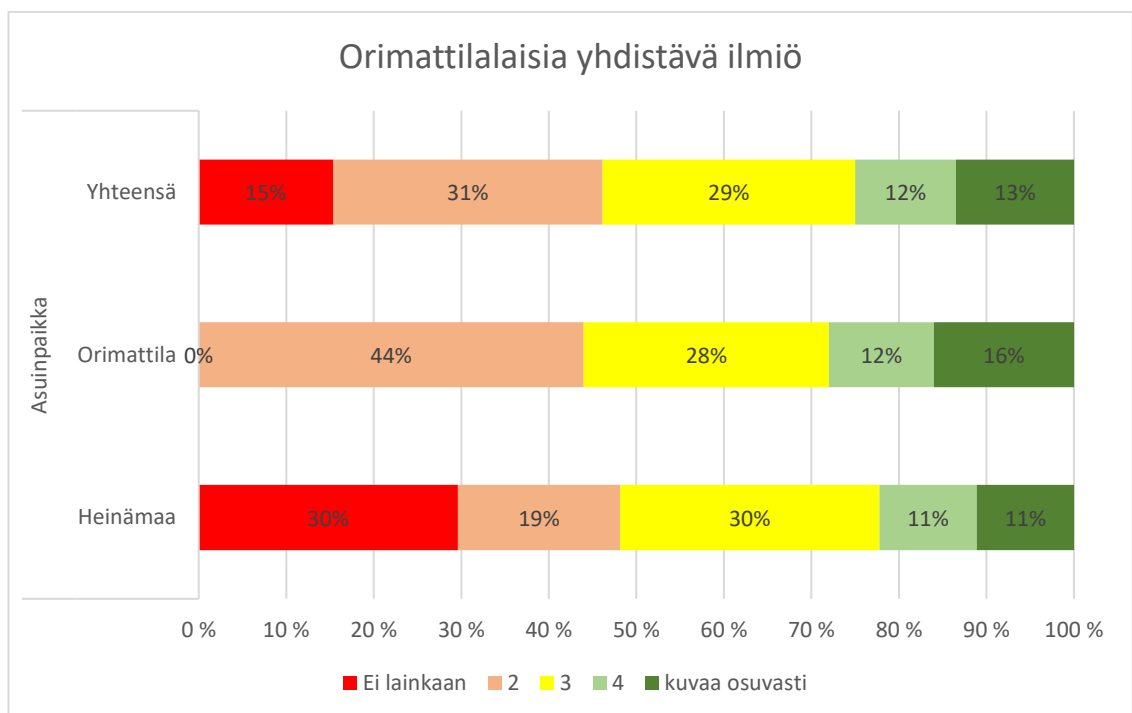
	Heinämaa		Orimattila		Yhteensä	
	N	%	N	%	N	%
Harrastan nypläystä	4	8,9 %	8	20,5 %	12	14,3 %
Olen aiemmin harrastanut nypläystä	9	20,0 %	4	10,3 %	13	15,5 %
Olen kiinnostunut nypläyksen opettelemisesta	3	6,7 %	4	10,3 %	7	8,3 %
En harrasta nypläystä	28	62,2 %	25	64,1 %	53	63,1 %

Myöskään nypläyksen harrastuneisuudessa ei ilmennyt Heinämaan ja Orimattilan välisiä tilastollisesti merkittäviä eroja (Mannin-Whitneyn U -testisuure = 822,5 ja $p=0,863$). Aktiivisia nyplääjiä oli Orimattilassa suhteessa enemmän kuin Heinämaalla (20,5 % ja 8,9 %), mutta taidon omaavia, nypläyksen harrastuksenaan lopettaneita heinämaalaisia oli suhteessa enemmän kuin orimattilalaisia (20,0 % ja 10,3 %). Heinämaalaiden vastaajien korkeampi ikä voi osaltaan selittää harrastuneisuuden jakaumaa. Nypläyksen harrastamisen on lopettanut useampi heinämaalainen, mutta orimattilalaisia aktiivinyplääjiä on vastaavasti enemmän, jolloin harrastaneiden määrä on molemmissa lähes sama.

Heinämaalaista pitsinnypläystä kulttuurisena ilmiönä selvitettiin viiden vaihtoehdon kysymyksellä, jossa vastausvaihtoehdot pyydettiin pisteyttämään asteikolla 1-5, jossa 1 = ei lainkaan, 5 = kuvaa osuvasti.



Kuva 7. Heinämaan pitsinnypläys kulttuurisena ilmiönä

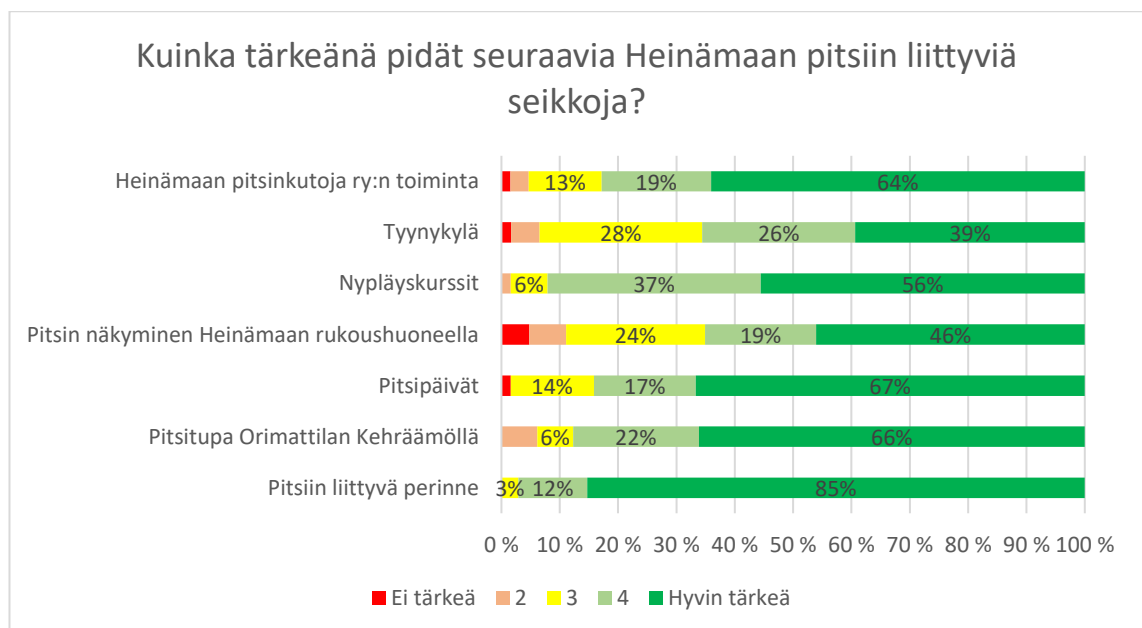


Kuva 8. Heinämaalainen pitsinnypläys orimattilalaisia yhdistävänä kulttuurisena ilmiönä

Asuinpaikan ja väittämän, että heinämaalainen pitsinnypläys on orimattilalaisia yhdistävä kulttuurinen ilmiö, välillä löytyi tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta (Fisherin tarkan testin testisuure = 11,0 ja $p = 0,022$). Alueiden välillä näyttäisi olevan eroa, joka ilmenee heinämaalaisten vastauksissa, joista 30% ei pidä pitsikulttuuria lainkaan orimattilalaisia yhdistävänä ilmiönä, kun taas orimattilalaisten vastauksissa ei yksikään vastaaja ole vastannut samoin (kuva 2).

Muiden vastausvaihtoehtojen kohdalla merkittäviä tilastollisia eroavaisuuksia heinämaalaisten ja orimattilalaisten välillä ei ilmennyt. Kysyttäessä Heinämaan pitsinnypläyksestä kulttuurisena ilmiönä, 68,5% kaikista vastanneista mielsi nypläyksen olevan osuvimmin käsityötekniikka. 78,6% mielsi nypläyksen harrastajia yhdistäväksi ilmiöksi ja Heinämaan kyläläisiä pitsikulttuurin koettiin yhdistävän 40,7% mielikuvissa. Oletan vahvan mielikuvan Heinämaan omasta pitsikulttuurista elävän erityisesti Heinämaalla pitsikulttuurissa kasvaneiden keskuudessa.

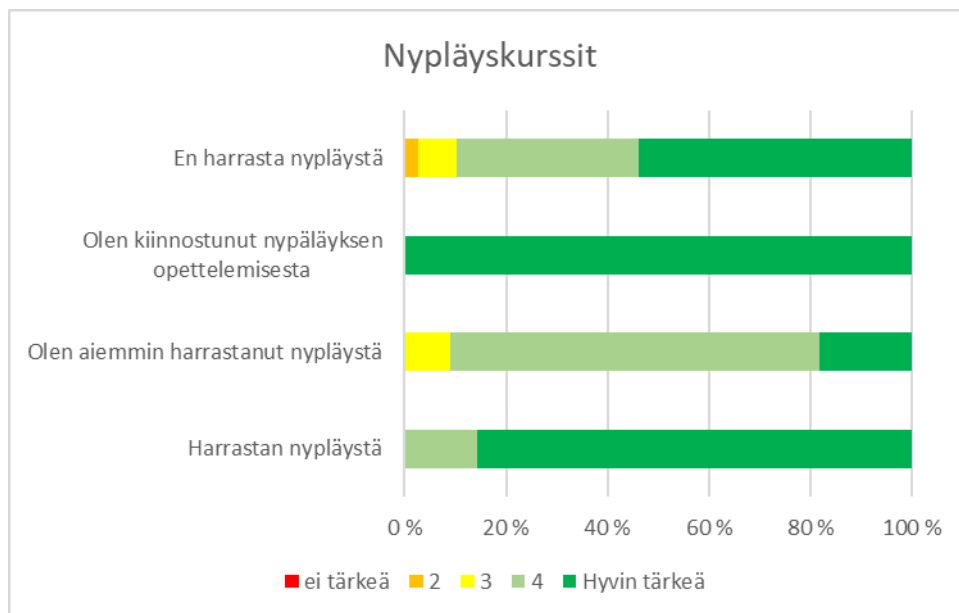
Heinämaan pitsiin liitettyjä ilmiöitä pyydettiin arvottamaan asteikolla 1-5 siten, että 1 = ei tärkeä, 5 = erittäin tärkeä (kuva 3).



Kuva 9. Heinämaan pitsiin liitettyjen ilmiöiden arvostus

Kysyttäessä mielikuvia Heinämaan pitsikulttuurin läheisyydessä tapahtuvista toiminnoista ja pitsiin liittyvistä paikoista, olivat niin heinämaalaisten kuin orimattilalaisten mielipiteet samankaltaiset. Pitsiin liittyvä perinne arvotettiin korkeimmalle. Myös nypläyskurssit koettiin tärkeinä. Pitsipäivät, Kehräämön Pitsitupa, sekä Pitsinkutojat ry:n toiminta arvotettiin lähes toistensa arvoisiksi. Pitsin näkyminen Heinämaan rukoushuoneella jakoi eniten vastauksia, joka tyynykylän kanssa oli 65% mielestä tärkeä tai erittäin tärkeä.

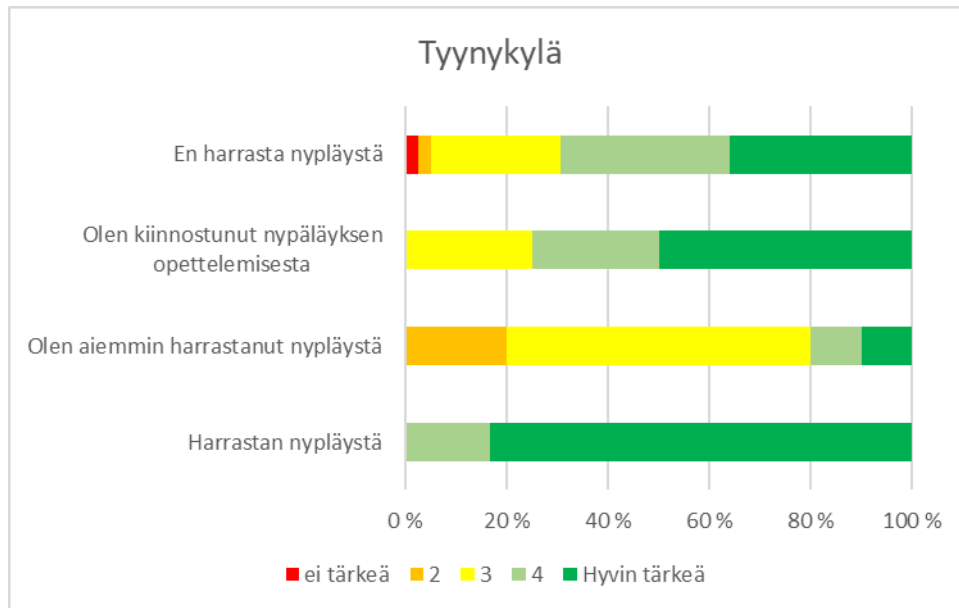
Mielenkiintoista vastauksissa on se, että Pitsinkutojat ry koettiin vaihtoehtoista vasta viidenneksi tärkeimmäksi pitsikulttuurin lähelle mielletävistä seikoista. Pitsinkutojat ovat vaikuttamassa jokaisessa mainitussa vaihtoehdossa. Pitsikulttuuri on toki elänyt Heinämaalla jo ennen yhdistyksen perustamista, mutta nykymuotoista paikallista pitsikulttuuria yhdistys on edistänyt ja väitän sen jopa pitäneen perinteen elossa. Lieneekö vastausten syynä yhdistyksen näkymättömyys pitsikulttuuria vähemmän tuntevien kuntalaisten keskuudessa. Heinämaan pitsiä enemmän tuntevat ymmärtänevät yhdistyksen merkityksen.



Kuva 10. Nypläyskurssien arvotus, vertailu nypläystaustan muuttuessa

Nypläyksen harrastuneisuudella ja nypläyskurssien tärkeänä pitämisellä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys (Kruskal-Wallis $H = 12,8$ ja $p=0,005$). Nypläystä

harrastavat ja nypläyksen opettelusta kiinnostuneet pitivät nypläyskursseja selvästi tärkeämpänä kuin muut (järjestyslukujen keskiarvo = 41,0 ja 45,0) ja vähiten tärkeänä nypläyskursseja pitivät aiemmin nypläystä harrastaneet (järjestyslukujen keskiarvo = 20,9).



Kuva 11. Tyynykylän arvotus nypläystaustan muuttuessa

Myös nypläyksen harrastuneisuudella ja tyynykylän tärkeänä pitämisellä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys (Kruskal-Wallis $H = 10,5$ ja $p=0,014$). Nypläystä harrastaneet pitivät tyynykylää vastaajaryhmistä tärkeimpänä (järjestyslukujen keskiarvo = 45,3). Aiemmin nypläystä harrastaneet taas arvottivat tyynykylän merkitystä kaikista vastaajaryhmistä heikoimmin (järjestyslukujen keskiarvo = 16,2).

10.3 Alueellisen identiteetin ilmeneminen Heinämaalla

Kulttuurin symboliset tekstit vaikuttavat identiteettien rakentumiseen ja kehittymiseen (Fornäs, 1998, 232). Subjekti rakentaa identiteettiä peilaten itseään kulttuurisiin symboleihin ja tarinoihin, jotka sanoittavat minuutta. Tällöin oman minuuden on mahdollista rakentua. (Fornäs, 1998, 274.) Alueellinen kulttuuri, alakulttuuri ja mikrokulttuuri ovat toisiaan lähellä olevia käsitteitä. Heinämaan pitsikulttuurista voidaan löytää näistä jokaista. On erotettava nykyinen ja historiallinen pitsikulttuuri toisistaan, koska tämä alueellinen kulttuuri on muuttunut suuresti kutojien ammattikunnan katoamisen myötä. Määrittelen historiallisen ammattinyplääjien joukon mikrokulttuuriksi, jota on yhdistänyt pitsin myynnin ympärille kietoutunut toiminta ja toimijat. Ammattinyplääjien on kuvailtu olleen varakkuuteen nähden erityisiä. Heidän talonsa ovat olleet siistejä ja sieviä (4:8). Nykyään aktiivitoimijat ja Pitsinkutojien yhdistys muodostavat oman mikrokulttuurinsa laajemman kulttuurin sisällä. Aktiiviset yksilöt pitävät pitsikulttuuria hengissä ja edistävät sen kehittymistä (9:12). Heinämaalaisen

Viimeiset ammattimaiset nyplääjät kamppailivat teollista pitsintuotantoa vastaan. Kaupalliset toimijat ohjailevat ihmisten kulutuskäyttäytymistä, nostaen tuotteen tai tyylin muodikkaaksi. Ennen markkinoiden vallankaappausta pitsi miellettiin ylellisyystuotteeksi (5:13). Kaupallisuuden vahvistuessa sen tyylikkyys asustus- ja sisustustuotteena on vaihdellut. Pitsinkutojien yhdistys puolestaan käyttää valtaa säilyttäessään ja edistäessään pitsikulttuuria. Se määrittelee toimintatavat ja tärkeinä pitämänsä asiat, sekä ohjaa suuntaa, jolla pitsikulttuuria ja tuotteistoa kehitetään. Vastarinnan keinot globalisoitumisen valtaa vastaan ovat moninaisia. Ne voivat ilmentyä vastarintaliikkeinä tai yksittäisten ihmisten ulostuloina; kommunikatiivisena toimintana tai objektien kautta; subjektiivisena ajatteluna tai kollektiivisena näkyvyytenä. Toimijat voivat kokoontua tai harjoittaa yhteistä vastarintaa fyysisesti erillään toisistaan. (Fornäs, 1998, 159.) Vastarinta voi syntyä tahattomasti, olosuhteiden johdattelemana tai tietoisesti muutosta tahtoen. (Fornäs, 1998, 161).

Aiempina vuosikymmeninä Heinämaan pitsikulttuuri oli melko tarkasti alueeseen sidottu kulttuuri, eivätkä muut orimattilalaiset siihen kuuluneet (8:1). Muualla Orimattilassa ei nyplätty samoin kuin Heinämaalla. Nykyään Heinämaalaisen pitsinkutomisen taidon avauduttua kaikkien harrastukseksi, myös heinämaalaisen pitsikulttuurin sfääri on laajentunut entisestään. Aiemmin

Heinämaan pitsikulttuuri oli vain paikallisympäristön kulttuuri, jonka etenkin ammattimaiset nyplääjät valitsivat elämäntyölikseen. ”Itse pitsin tekeminen oli suuri nautinto, vaikka se on ollut työtä (1:1).”

Mikrokulttuurit ovat alakulttuureita pienempiä, erityisten ryhmien välille muodostuneita ja ihmisten kohtaamisissa ilmentyviä kulttuurin muotoja, joissa kokemukset jaetaan tietyssä kontekstissa, kuten koululuokan tai viiteryhmän sisällä. Alakulttuurien ja mikrokulttuurien kategorisoiminen ja kulttuurien välisten suhteiden verkon yksityiskohtainen kuvantaminen on monisyisyydessään hyvin vaikeaa, jopa mahdotonta. Kulttuurit ovat lisäksi jatkuvassa liikkeessä ja muuttuvat alati. (Fornäs, 1998, 140.) Heinämaan pitsikulttuurin sisälle mahtuu erilaisia ryhmiä. On yksittäisiä harrastajia, aktiivitoimijoita, Heinämaan pitsiin tiiviisti liittyviä nypläämättömiä henkilöitä ja historiallisia ammattikutojien ryhmiä.

Heinämaan pitsikulttuuri on muuttunut suljetusta ammatillisten kulttuurista ja laajentunut harrastajien ja paikkakunnan ulkopuolisten ulottuville. Aiemmin tiukasti alueellinen kulttuuri on laajentunut siten, että Heinämaa alueena ja kulttuurin lähtökohtana sitoo kulttuurin yhdeksi, mutta se toteutuu laajemmalla alueella. Heinämaalaiset näyttäisivät pitävän Heinämaan pitsikulttuuria tiukemmin heinämaalaisena ilmiönä, kuin orimattilalaiset (kuva 3). Nyplääjät olivat alempaa sosioekonomista luokkaa ja saivat pitsillä kaivattuja lisäansioita. Maatalojen emännät kutoivat harvoin, eivätkä varakkaammat kutoneet. Heinämaan pitsiin voidaan liittää ahkera ja sinnikäs työn tekeminen (13:6). Pitsien laatua tavoiteltiin, vaikka pitsien on kritisoitu olleen heikompilaatuisia kuin Raumalla (155:1). Laatuero saattoi johtua lankojen erilaisista vahvuuksista, jolloin Heinämaalla käytetty paksu lanka loi mahdollisesti raumalaista rouheamman vaikutelman. Nypläysjälki oli kuitenkin seikka, jonka perusteella nyplääjiä arvotettiin (12:7).

Alueen identiteetti rakentuu asukkaiden luodessa sille merkityksiä. Hiljalleen merkityksistä tulee yleisesti tunnettuja ja alue eriytyy muista alueista omaleimaiseksi. (Van't Klooster 109.) Heinämaa tunnetaan nykyään Suomen toisena merkittävänä pitsialueena (11:3). Pitsinnypläämisen taito keskittyi Heinämaalle ja siitä tuli paikallisesti merkittävä ansiotulojen lähde. Alue oli tunnettu myös puuastioiden valmistuksesta ja edelleen, erityisesti syntyperäiset

paikalliset asukkaat tuntevat Heinämaan puukäsitöiden kylänä pitsinnypläyksen lisäksi (11:6). Alueelliset kulttuurit muuttuvat ajan saatossa. Uudet muodot liitetään niin alueeseen kuin kulttuuriin, ja jotkut muodot katoavat historiaan. Heinämaan alueellisesta kulttuurikäsitteestä on painumassa historialliseksi elementiksi puuastioiden valmistamisen teema, joka on ollut merkityksellinen alueen identifioituessa käsityöläiskyläksi. Puuastioiden ammattimaiset valmistajat ovat jo edesmenneitä tai lopettaneet valmistuksen. Pitsinnypläys on kylällä vielä voimissaan ja nypläyksen perintöä vaalitaan ja kehitetään edelleen eläväksi erityisesti Pitsinkutojien yhdistyksen voimin. Pitsiin liittyvää perinnettä pidetään hyvin tärkeänä koko Orimattilan alueella (kuva 4).

Heinämaalaisten ammattinyplääjien on kuvailtu olleen varakkuuteen nähden erityisiä. Heidän talonsa ovat olleet siistejä ja sieviä (4:8). Usean nyplääjän puoliso oli puukäsityöläinen, jolla oli taito valmistaa kodin yksityiskohtia.

Orimattilan kaupunki lakkautti vuonna 2018 kyläjohtokunnat ja perusti tilalle useamman kylän muodostamat aluejohtokunnat. Runsasta keskustelua aiheutti uusien johtokuntien myötä yksittäisten kylien etujen ajamisen vaikeus. Pelkona oli kylien yhteisöllisyyden katoaminen ja paikallisten asioiden ajamisen vaikeutuminen. Kyseisen prosessin yhteydessä alueellinen identiteetti sai erityisesti huomiota. Heinämaa on vahvasti profiloitunut pitsikyläksi ja tätä erikoisuutta käytetään hyväksi kylän markkinoinnissa.

”Etnisyys on merkittävin ero sosiaalisissa ja kollektiivisissa identiteeteissä. Kun suku, ryhmä tai paikallisyhteisö määrittelevät itseään, he tekevät sen erottelemalla itsensä toisenlaiseksi kuin muut. Etnisellä ryhmällä on usein halu elää eräänlaisena umpiona, johon ulkopuoliseksi määritellyt eivät voi liittyä. (Fornäs, 1998, 289.)” Heinämaalaiset nyplääjät ovat määritelleet itsensä siten, että ”aito” heinämaalainen pitsinkutoja on voinut olla lähinnä vain syntyperäinen heinämaalainen (13:8). Taidokkaasti kutova, muualta muuttanut, on voinut päästä lähelle, mutta todelliseksi heinämaalaiseksi on asuttava alueella kymmeniä vuosia (13:9). Tutkimukseeni vastanneista heinämaalaisista 28,9% ilmoitti nypläävänsä tai oli aiemmin harrastanut nypläystä, kun taas orimattilalaisista 30,8% oli harrastanut nypläystä (talukko 6). Taito näyttäisi tutkimuksen valossa levinneen laajemmin Orimattilan alueella ja oletetusti

vähentyneen Heinämaan alueella, kun otetaan huomioon Heinämaan historiasta kirjoitetut tekstit.

Identiteetti on subjektiivinen kokemus minuudesta, johon yhdistyvät historia ja kulttuuri (Hall, 1999, 11) Kansallisella tai alueellisella identiteetillä on jatkuvuuden ja traditioiden ikiaikaisuuden illuusio. Traditiot voivat olla nuoriakin, mutta mielikuvissa ne elävät pitkään jatkuneina. Taidon saapumisen ajankohtaa alueelle ei tiedetä. 1900-luvun alussa haastatellut vastaajat ovat muistaneet vain nypläyksen oman opettajansa, joka usein on ollut äiti, isoäiti, anoppi tai sukulaisnainen. Heinämaalaiset miehetkin ovat osanneet nyplätä. He ovat myös opettaneet taidon muualta tulleille morsiamilleen. Perimä- ja muistitietojen perusteella Heinämaalla on nyplätty ainakin 1760-1780 -luvulta saakka (4:20).

Alueellisen identiteetin taustalla nähdään perustamismyytti. (Hall, 1999, 49.) Pitsinkutomisen taidon kulkeutumisesta Heinämaalle on useita eri tarinoita. Nypläystaito on ollut yleisesti osattu, mutta Heinämaata lukuun ottamatta Hämeessä nypläystaito on hävinnyt (4:2). Perimätieto kertoo Heinämaalle nypläyksen taidon tulleen siten, että alueella on kierrellyt nainen tyttärensä ja nypläystyynyn kanssa ja he opettivat taidon kaikille halukkaille. Toinen tarina kertoo 1800-luvun puolella välissä Massu-Maijan opettaneen taidon. Kerrotaan myös tarinaa, jonka mukaan vankilasta vapautunut nainen olisi tuonut nypläystaidon mukanaan. Joku tarina kertoo nypläyksen opettajien olleen nunnia. (4:3.) Taidon oppimisen jälkeen huomattiin pitsin kutomisen olevan siistiä sisätyötä, josta pystyttiin saamaan lisäansioita (4:19). Alueellisen identiteetin käsitteeseen kuuluu ajatus alkuperäisestä ja ”oikeasta” kansasta (Hall, 1999, 50). Heinämaalla todellisiksi pitsinkutojiksi miellettiin alkuperäiset, sukujuuriltaan aidot heinämaalaiset. Vaikka kylälle muuttaville ja miniäksi tuleville oli kunniasia opetella nypläämisen taito, he pääsivät harvoin heinämaalaiseen kulttuuriin täysivaltaisiksi jäseniksi (17:5).

11 Tutkimuksen luotettavuus ja pohdinta

Kulttuurilliset tekstit pyrkivät olemaan tekijöidensä autenttisia tuotoksia. (Fornäs, 1998, 333.) Tekstin tuottajan tai vastaanottajan refleksiivisyyden tuloksena syntyy kysymys tekstin autenttisuudesta ja on merkityksellistä vain silloin, kun toimijat tekstin ympärillä voidaan tunnistaa joillakin keinoin yhteisöllisiksi toimijoiksi, tai subjektiivisen autenttisuuden kohdalla minäksi (Fornäs, 1998, 335). Oma tutkimukseni ja katsaus heinämaalaiseen pitsikulttuuriin on tieteellisen tutkimustyön lisäksi kulttuurinen tuotos, joka pyrkii olemaan autenttinen. Objektiivisuuden tavoitteesta huolimatta tutkijan oma identiteetti, sekä koettujen kulttuureiden vaikutuksesta rakentuneet näkemykset heijastelevat niin näkökulmien valinnoissa, tutkimuksen toteutuksessa kuin tulosten tulkinnassa. Lähteiden luotettavuudessa on otettava huomioon se, että kaikessa historiallisessa tallennuksessa inhimilliset virheet ovat mahdollisia. Runsaan aineiston käsittely tuotti kokemattomalle tutkijalle vaikeuksia, joten parannettavaa varmasti löytyisi.

Aineistona käytetty kirjallisuus oli valittu siten, että se kuvaisi mahdollisimman hyvin Heinämaan pitsiä ja sen historiallista menneisyyttä. Olin toivonut löytäväni enemmän tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa aineistoa, mutta tieteelliset lähteet olivat jo ajan takaa. Tieteessä on tosin pyritty tarkkuuteen jo ennen 1900-luvun puoltaväliä. Lisäksi olen saanut kuvan, että Linnove on omistautunut tutkimukselleen, joten kallistuisin pitämään kyseistä aineistoa luotettavana. Kansanomaisten pitsikirjojen tiedot mukailevat kyllä tutkimusten tietoa, mutta niistä puuttuvat tarkat lähteet. Kirjallisuus käsiteltiin systemaattisesti.

Kyselyn luotettavuus jokaisessa kyselyssä voi olla kyseenalainen, koska vastausten todellisesta luonteesta ei voi olla varma (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2014, 195). Saamistani vastauksista suurin osa kyselylomakkeista oli täytetty huolellisesti ja vastauksissa saattoi havaita, että kysymyksiä oli pyritty ajattelemaan. Joukossa oli myös useita lomakkeita, jotka oli täytetty puolihuolimattomasti. Puolihuolimattomasti täytetyissä lomakkeissa oli kuitenkin tietoa, jotka olivat mielestäni tärkeitä säilyttää. Huolimattomuus näkyi osassa avoimia kysymyksiä. Vain yksi vastauslomake oli hylättävä sen epäasiallisuuden

ja aiheeseen liittymättömien vastausten vuoksi. Lomakkeen testauksesta huolimatta kysymys heinämaalaisesta pitsinnypläyksestä kulttuurisena ilmiönä oli ymmärretty toisin kuin tarkoitus oli. Numerovastausten sijaan oli montako vastaajaa rastittanut mielestään sopivat vaihtoehdot. Kvantitatiivisen aineiston käsittely suoritettiin systemaattisesti ja huolella.

Pyysin Heinämaan Pitsinkutojien jäseniä täyttämään miellekarttoja Pitsinkutojien syyskokouksen yhteydessä. Pitkähköksi venyneen kokouksen päätteeksi sain esittää pyyntöni. Olin toivonut, että ehtisimme laatimaan miellekartat kokouksen päätteeksi, mutta aikaa sille ei ollut. Päädyin ohjeistamaan miellekarttojen laatimisen kotona tehtäväksi. Yritin olla ohjailematta liikaa tutkimuksen taustatiedoilla, etteivät laatijat pyrkisi vastaamaan, kuten olettaisivat minun haluavan heidän vastaavan. Miellekartat typistyivät suppeammiksi, kuin mahdollisesti ne olisivat olleet, jos olisin voinut ohjata laatimista. Palautusprosentti kärsi palautuksen vaihtuessa postitukseen, vaikka annoin postimerkilliset kirjekuoret jokaisen kartan mukaan. Jätin myös Pitsituvalle muutaman tyhjän kartan, jos joku tuvalla kävijä sen haluaisi täyttää. Aineisto käsiteltiin haastattelujen esiyymmärryksen tuottamiseksi hyvin paljon vapaammin kuin se käsiteltiin toisessa osassa, kuten muu kirjallinen aineisto.

Ryhmähaastattelutilanteet sujuivat mielestäni hyvin. Omalta kohdaltani tunsin olevani tervetullut haastattelemaan. Oletan myös haastateltavien osallistuneen vapaasta tahdostaan. Ryhmän heikkoutena voi olla se, etteivät osallistujat uskalla tai halua kertoa kaikkea. Samoin voi käydä sisäpiirihaastattelussa, jossa haastatteli on haastateltavalle tuttu (Juvonen, 2017, 404). Uskon saaneeni rehellisiä vastauksia, vaikka henkilöt olivat itselleni osittain tuttuja ja toisilleen huomattavan tuttuja. Haastattelijan ei tarvitse olla passiivisen kyselijän roolissa, vaan hänen on suotavaa osallistua haastattelun aiheeseen tutustuneena tarkentaa kysymyksiä ja tarkastella yhdessä haastateltavan kanssa aineiston tulkintaa (Teräs & Koivunen, 2017, 200). Pyrkimykseni oli löytää haastattelujen avulla realistista historiankuvausta Heinämaan pitsikulttuurista, jota voi vertailla kirjalliseen aineistoon ja historiankuvaukseen. Yksi haastattelu jouduttiin suorittamaan pelkkien kirjallisten dokumentointien varassa tallennusvälineen rikkouduttua. Kirjalliset muistiinpanot vaikeuttivat aineiston litterointia, vaikka sen

suoritin pian haastattelun jälkeen. Aineiston käsittelyssä ja analysoinnissa pyrin tarkkuuteen ja systemaattisuuteen.

Kuvallisen aineiston antiin olen tyytyväinen. Kirjallisuudesta löytyi valittavaksi mielenkiintoisia ja tärkeitä kuvia todentamaan paikallista pitsikulttuuria. Ajankuvan lisäksi, erityisen ilahduttavia olivat juuri Heinämaan pitsille laaditut symbolit, kuten laatumerkki ja Rukoushuoneen alttaritaulu. Kuvallisen aineiston analyysi ja sanallistaminen on tehty tarkasti ja yrittäen tallentaa kaikki oleelliset ja tärkeät tiedot.

12 Pohdinta

Myöhäismoderni on synnyttänyt vahvan reflektoinnin tarpeen ja nostanut kulttuuritietoisuutta (Fornäs, 1998, 256). Tämäkin tutkimus on osa kulttuurillista reflektointia. Ei niinkään tutkijan omien identiteettityön tarpeiden lähtökohdista, vaan solidaarisuuden tunteesta heinämaalaisen pitsikulttuurin piirissä toimivia kohtaan. Tutkimuksen tavoitteena oli todentaa Heinämaalaisen pitsikulttuurin piirteet Fornäsin kulttuuriteoriaa apuna käyttäen. Jokaiselle teoriassa esitetyn kulttuurin tasolle löytyi mittavasti aineistoa. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta tutkimus vastasi tavoitetta. Toisena tutkimuskysymyksenä etsin alueellista identiteettiä. Tutkimuksen valossa voi kuvata paikallisen identiteettitunteen olevan todellinen. 78% kyselyyn vastanneista koki pitsinnypläyksen olevan heinämaalaisia yhdistävä ilmiö, kun sen sijaan vain 25% koki nypläyksen yhdistävän kaikkia orimattilalaisia.

Heinämaan pitsikulttuurilla on uhkakuvia. Aiemmissa tutkimuksissa esitetyt huolenaiheet ovat edelleen ajankohtaisia. Toisaalta, aiemmat tutkimukset ovat vuosikymmenten takaa, joten suurta muutosta ei ole tapahtunut, vaikka kulttuuri itsessään on muuttunut. Vahva yhdistys on suojelemassa pitsikulttuuria. Tekninen kehitys ja tietoliikenneyhteydet ovat mahdollistaneet työn tekemisen lähes missä tahansa, mutta yhteiskunnan ja osin Orimattilan kaupungin taholta ohjailaan muuttoliikettä suurempiin väestökeskittymiin. Heinämaa on vaarassa autoitua tulevien vuosikymmenten aikana väestön vanhetessa. Koulun

lakkautuessa vähennettiin lapsiperheiden aitoja muuttamismahdollisuuksia Heinämaalle. Tämä alueellinen päätös voi vaikuttaa kylän tulevaisuuden epävarmuuden myötä myös Heinämaan pitsikulttuurin tulevaisuuteen. Heinämaan pitsikulttuuri koetaan kuitenkin Orimattilassa tärkeäksi ja säilyttämisen arvoiseksi. Suurella osalla vastaajista oli myös muistoja liittyen Heinämaan pitsiin. Unescon elävän kulttuurin listalle pääseminen on osoittanut Heinämaan pitsikulttuurin elävän. Koen Heinämaan pitsikulttuurin olevan turvassa moderniteetin muutosten pyörteissä.

Pohdin, onko median luomalla mielikuvalla nuoruuden ihannoinnista vaikutusta jollakin tavoin nyplätyn pitsin muodikkuuden puutteeseen. Ohuet pitsikankaat ovat olleet muodissa, mutta nyplätyn kaltaiset pitsiyskityiskohdat eivät ole päässeet oikeuksiinsa. Joissakin vastauksissa esiin tullut vanhahtava mummokulttuuri oli etukäteen luomiini mielikuviin verrattuna ilahduttavan pienessä osassa. Kuvaus pitsien kauneudesta ja herkkyydestä nousivat aineistosta erityisesti, kun etsittiin pitsin tuottamia mielikuvia. Aineisto kertoi, että pitsituotteita pidetään hyvinä lahjatavaroina. Pitsituotteiden katsottiin edustavan Orimattilaa, mutta tuotteet ovat nimenomaan Heinämaan pitsiä.

Heinämaan pitsi kehittyy toimijoidensa ja tekijöidensä tarpeiden lähtökohdista ja tarpeiden mukaan. Olen havainnut Heinämaan pitsikulttuurissa ainutlaatuisuuteen pyrkimisen halun. Tämän uskon siivittävän paikallista pitsikulttuuria uusille aluevaltauksille. Heinämaan Pistinkutojat ry toimii toistaiseksi nykyisten henkilöiden voimin ja he tekevät yhdistyksen hyväksi arvokasta työtä sydämellä. Tulevaisuudessa toivoisi yhä uusien toimijoiden, niin heinämaalaisten kuin orimattilalaisten, löytävän pitsikulttuurin pariin. Monella ullakolla on sukulaisten vanhoja nyplästyynyjä, jotka ansaitisivat päästä jälleen eläväksi käsityövälineistöksi.

Heinämaan pitsikulttuuriin liittyvän identiteettikäsityksen voi varovaisesti pääteltynä sanoa levinneen Heinämaan lisäksi myös muualle Orimattilan alueelle. Tutkimuksen aineistosta heijasteli ylpeys paikallista erikoisuutta kohtaan. Myös henkilöt, jotka eivät nypläystä harrasta, tai eivät ole kiinnostuneet sen opettelusta, pitivät kulttuuria tärkeänä. Pitsikulttuurin voimistamiseksi ja säilyttämiseksi on pysyttävä ajan hermolla uudistuen ja muodistuen yhä

uudestaan. Perinteistä kiinni pitäminen on kuitenkin enemmän kuin tärkeää. Toivon Orimattilan kaupungin huomioivan ainutlaatuisen kulttuurin ja tukevan sen säilymistä arvostaen tätä erityistä ja niin kansallisesti kuin kansainvälisesti tunnettua käsityöläiskulttuuria.

Lähteet

- Alasuutari, P. (1996). Kulttuurintutkimus ja kulturalismi. Teoksessa: J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.) Kulttuurintutkimus, johdanto. (32-50) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Bauman, Z. (2002). Notkea moderni. Tampere: Vastapaino.
- Buzan, T. & Buzan, B. (1995). The Mind Map Book. London: BBC.
- Finni, U. & Kaukanen, S. (2007). Orimattilan Heinämaan pitsinnypläys: kotiteollisen ansiotoiminnan muutos harrastetoiminnaksi lehdistön kuvaamana. Savonlinnan: Joensuun yliopisto.
- Fornäs, J. (1998). Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia. Tampere: Vastapaino.
- Hall, S. (1999). Identiteetti. Tampere: Vastapaino.
- Hardén, A. (1923). Orimattilan pitäjä. Lahti: Etelä-Suomen Sanomain Kirjapaino O.Y.
- Heikkilä, J. (1968). Heinämaan pitsinnypläys – katoavaa kotiteollisuuttako. Sosiaalipolitiikan pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Heikkonen, R. (1978). Orimattilan Heinämaan pitsinnypläys. Tutkimuksia XII. Lahden museo- ja taidelautakunta.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2001). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2014). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2014). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hoell Major, C. & Savin-Baden, M. (2010). Qualitative research synthesis. The scholarship of integration in practice. Teoksessa: Maggi Savin-Baden & Claire Howell Major. New Approaches to Qualitative Research. Wisdom and uncertainty. (108-118) New York: Routledge.
- Honka-Hallila, H. (2016). Pitsit sukua keskenään. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Hosiaislouma-Karppinen, A. (1998). Heinämaan pitsiprinsessat. Orimattila: Heinämaan Pitsin Kutojat ry.
- Hosiaislouma-Karppinen, A. & Suutari, M. 1995. Opintieillä Orimattilassa 1800- ja 1900-luvulla. Orimattilan kaupunki.
- IBM Corp. Released 2017. IBM SPSS Statistics for Windows, version 25.0. Armonk, NY: IBM Corp.

- Ikonen, H.-M. Puhelinhaastattelu. (2017). s. 270-284 Teoksessa: Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander, & Johanna Ruusuvuori. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. (270-284) Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, T. Sisäpiirihaastattelu. (2017). Teoksessa: M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. (398-410) Tampere: Vastapaino.
- Kananen, J. (2017). Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 234.
- Kantola, I. (2008). Silloi Kantolan aikana. Orimattila: Heinämaa-Leitsamaan Maaseutuseura ry.
- Knuutila, S. Kaiken kattava kulttuuri? (1996). Teoksessa: J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.) Kulttuurintutkimus, johdanto. (3-31) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- KvantiMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Usean riippumattoman otoksen testit [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Luettu: 8.9.2019.
- Laine, T. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. (2018). Teoksessa: Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. (29-50) Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lehtonen, M. (2014). Maa-ilma. Materialistisen kulttuuriteorian lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.
- Linnove, A. (1947). Suomalaisen pitsinnypläyksen kehitysvaiheita. 1500-luvulta 1850-luvulle. Porvoo: WSOY.
- McDonald, J.H. (2014). Handbook of Biological Statistics (3rd ed.). Sparky House Publishing, Baltimore, Maryland. This web page contains the content of pages 77-85 in [the printed version](#).
- Metsämuuronen, J. Pienten aineistojen tilastollinen testaaminen. (2018). Teoksessa: Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. (276-297) Jyväskylä: PS-kustannus.
- Metsämuuronen, J. (2004). Pienten aineistojen analyysi. Parametrittomien menetelmien perusteet ihmistieteissä. Metodologia sarja 9. Helsinki: Gummerus.
- Moilanen, P. & Räihä, P. Merkitysrakenteiden tulkinta. (2018). Teoksessa: Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. (51-72) Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nevanlinna, L., Antikainen, I. & Polso, E. (1982). Heinämaan käsityöläiskylä. Selvityksiä ja kannanottoja XX. Lahden museolautakunta.
- Orimattilan Sanomat 23.1.2018. No 9.
- Pöysä, J. Nykyperinteen tutkimus. (1996). Teoksessa: J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.) Kulttuurintutkimus, johdanto. (226-248) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. (2017). Teoksessa: M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. (413-426) Tampere: Vastapaino.

Räsänen, M. Kaupunki ja kulttuurintutkimus: ihminen ja kaupunki. (1996). Teoksessa: J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.) Kulttuurintutkimus, johdanto. (184-204) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Silverman, D. (2011). Interpreting Qualitative Data. A Guide to the Principles of Qualitative Research. London: Sage.

Sirelius, U.T. (toim.) (1928). Kansankirjonta ja -pitsit. Käsiteollisuuskirjasto N:o 31. Helsinki: Otava.

Spencer-Oatey, H. (2012). What is Culture? A Compilation of Quotations. Londonf: GlobalPAD Core Concepts.

Söderholm, S. Antropologinen kulttuurintutkimus. (1996). Teoksessa: J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.) Kulttuurintutkimus, johdanto. (119-142) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Talve, I. (1980). Suomen kansankulttuuri. Historiallisia päälinjoja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 355.

Teräs, K. & Koivunen, P. Historiallinen muistitietohaastattelu. (2017). Teoksessa: M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. (193-213) Tampere: Vastapaino.

Tilastokeskus. Tilastokeskuksen PxWeb-tietokannat. Asukasrakenne 2017. Luettu: 22.8.2019 http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Postinumeroalueittainen_avoin_tieto/Postinumeroalueittainen_avoin_tieto_2019/paavo_1_he_2019.px/table/tableViewLayout1/

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Valli, R. (2018). Vastausten tulkinta määrällisessä tutkimuksessa. Teoksessa: Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. S. 261-275. Jyväskylä: PS-kustannus.

Wertz, F.J., Charmaz, K., McMullen, L.M., Josselson, R., Anderson, R. & McSpadden, E. (2011). Five Ways of Doing Qualitative Analysis. New York: Guilford Press.

Åhlberg, M. (2018). Käsitekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa: R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. (52-62) Jyväskylä: PS-kustannus.

Liitteet

Liite 1 Kyselylomake heinämaalaisille

KYSELY HEINÄMAALAISILLE

1. Vastaajan tiedot

Ikä _____ Sukupuoli _____

2. Kuinka kauan olet asunut Heinämaalla?

3. Osaatko nyplätä?

☐

Taitavasti

☐

Olen kokeillut

☐

Melko hyvin

☐

Hieman

☐

En osaa nyplätä

4. Harrastuneisuus

☐

Harrastan nypläystä
opettelemisesta

☐

Olen kiinnostunut nypläyksen

☐

Olen aiemmin harrastanut nypläystä

☐

En harrasta nypläystä

5. Millaisia mielikuvia Heinämaan pitsi herättää?

6. Heinämaalainen pitsinnypläys kulttuurisena ilmiönä asteikolla 1-5 (1 = ei lainkaan, 5 = kuvaa osuvasti) on:

☐ Käsityötekniikka☐ Nyplääjiä yhdistävä harrastus☐ Heinämaan kyläläisiä yhdistävä ilmiö☐ Orimattilalaisia yhdistävä ilmiö☐ Muu (mikä?) _____

7. Millä tavoin (esim. lapsuusmuistot, pitsiin liittyvät merkitykset ja tilanteet, nypläävät ihmiset) Heinämaan pitsi on liittynyt elämääsi?

8. Millä tavoin (konkreettisesti tai mielikuvatasolla) pitsinnypläys näkyy Heinämaalla tai laajemmin Orimattilassa?

9. Jos mielestäsi Heinämaan pitsin tulisi näkyä enemmän, kuinka ja/tai missä pitsikulttuuria voisi hyödyntää?

10. Kuinka tärkeänä pidät seuraavia Heinämaan pitsiin liittyviä seikkoja asteikolla 1-5 (1 = ei tärkeä, 5 = hyvin tärkeä)?

☐

Pitsiin liittyvä perinne

☐

Pitsitupa Orimattilan Kehräämöllä

☐

Pitsipäivät

☐

Pitsin näkyminen Heinämaan rukoushuoneella

☐

Nypläyskurssit

☐

Tyynykylä (nyplääjien vapaamuotoinen kokoontuminen)

☐

Heinämaan Pitsinkutojat ry:n toiminta

☐

Muu (mikä?) _____

KIITOKSET OSALLISTUMISESTA!

Liite 2 Kyselylomake orimattilalaisille

KYSELY ORIMATTILALAISILLE

1. Vastaajan tiedot

Ikä _____ Sukupuoli _____

2. Onko sinulla sukujuuria Heinämaalla? Tarkenna.

3. Osaatko nyplätä?

☐

Taitavasti

☐

Olen kokeillut

☐

Melko hyvin

☐

Hieman

☐

En osaa nyplätä

4. Harrastuneisuus

☐Harrastan nypläystä
opettelemisesta☐

Olen kiinnostunut nypläyksen

☐

Olen aiemmin harrastanut nypläystä

☐

En harrasta nypläystä

5. Millaisia mielikuvia Heinämaan pitsi herättää?

6. Heinämaalainen pitsinnypläys kulttuurisena ilmiönä asteikolla 1-5 (1 = ei lainkaan, 5 = kuvaa osuvasti) on:

☐

Käsityötekniikka

☐

Nyplääjiä yhdistävä harrastus

☐

Heinämaan kyläläisiä yhdistävä ilmiö

☐

Orimattilalaisia yhdistävä ilmiö

☐

Muu (mikä?)

7. Millä tavoin (esim. lapsuusmuistot, pitsiin liittyvät merkitykset ja tilanteet, nypläävät ihmiset) Heinämaan pitsi on liittynyt elämääsi?

8. Millä tavoin (konkreettisesti tai mielikuvatasolla) pitsinnypläys näkyy Heinämaalla tai laajemmin Orimattilassa?

9. Jos mielestäsi Heinämaan pitsin tulisi näkyä enemmän, kuinka ja/tai missä pitsikulttuuria voisi hyödyntää?

10. Kuinka tärkeänä pidät seuraavia Heinämaan pitsiin liittyviä seikkoja asteikolla 1-5 (1 = ei tärkeä, 5 = hyvin tärkeä)?

☐

Pitsiin liittyvä perinne

☐

Pitsitupa Orimattilan Kehräämöllä

☐

Pitsipäivät

☐

Pitsin näkyminen Heinämaan rukoushuoneella

☐

Nypläyskurssit

☐

Tyynykylä (nyplääjien vapaamuotoinen kokoontuminen)

☐

Heinämaan Pitsinkutojat ry:n toiminta

☐

Muu (mikä?) _____

KIITOKSET OSALLISTUMISESTA!

Liite 3

Nypläyssanastoa

mankelillinen – koristepohjainen, esim. umpimankeli = viisireikäisillä silmukoilla nyplätty koristepohja

pamppala – manteli

peroi – hämähäkki

nappula – nypylä

pankkapitsi – pitkää pitsiä, esim. 10 m

paksulanka – laanalanka

ripsu – silmu

vieripitsi – reunapitsi

pitsien nimiä ja niiden yhdistelmiä

Reuna- ja välipitsit

Raippa, kaksiratinen raippa

Tiuhalehtoi (vanha opettelupitsi, käytettiin nenäliinoissa)

Kilkatus (vanha opettelupitsi, käytettiin nenäliinoissa)

Pikkulehtoi

Kuurentoistaparin isolehtosta

Harvalehtosta

Viiden neulan lehtonen

Pikkutiuha

Tiuhat hertat nastan vieressä

Yksilaukkui (laukku = pyöreä reikä), Kolmelaukkui, Kolmelaukkust lehtosellist

Vuorolaukkui, Ratlaukkuist nyppypitsiä, Ratlaukkuist koukkunyyppyist

Koukkunyyppyist

Kuusharkkoist laukkupitsiä

Tuplaherttaist

Ristihertta

Peroi (perhonen), Koukkuperoi

Pitkänoukkai

Pitkälapai

Lohkoselliist

Lont/kervalakka = Lonkeri (koukkukuviosta), tunnettu myös kuulaukkuinen koukullinen

Tontunsilmä (Jenny Kantolan kehittämä)

Linnunsilmä, Iso linnunsilmä

Risa = Onnenkenkä (malli messuilta 1900-luvun vaihteessa Hilda Hakala)

Jäkälä (nykyään, tunnettiin alkujaan kahdeksansorkkaisena, mutta muutettiin presidentin rouvan pitsiksi)

Pikkujäkälä

Ruustinnan pitsi (Hanna Loimarannan mukaan nimetty)

Tuomarin rouvan pitsi (ensimmäisen ostajan, kihlakunnan tuomarin rouvan mukaan nimetty, suunnittelija Varma Ritala)

Tölkköi, tölkkisellist eli rappui, rappusellist

Neljäpamppalai, Kuuspamppalai, Mankelillist pamppalapitsii

Pohjantähti = kahdeksanpamppalainen

Päivänkakkara = 12-pamppalainen

Talvikukka (Anni Niemelän kokeilun tulos 1950-luvulla)

Lemmikki

Hämähäkki

Kissankäpälä

Leppäkerttu

Onnenkyyhky

Kukonharja = viistoraita

Metsäpolku

Hiirenpolku

Hyyttärin polku

Hyyttärin poimu (malli tuotu Viipurista 1930-luvulla)

Kirkon ovi

Kirkkotarhan aita

Kirkkopitsi (Varma Ritalan suunnittelema raumalaisen mallin pohjalta, Dora Jungin hyväksymä Orimattilan kirkon alttariliinaan)

Risti ja rakkaus

Ristitähti

Iltatähti

Häämarssi

Morsiuskukka

Pikkuprinsessa

Pitsinkutojan markat (Jenny Kantolan kehittämä)

Kukanoksa (Elvi Vallden)

Oksat päällä

Oksapitsi

Lehtipitsi

Kuusiaita

Perhosleikki (Elsa Sävel)

Perospitsi (perhonen)

Koukulle käyvät perokset

Sikolätin ikkuna

Köyhän pelto

Rikkaan pelto

Lennätin (Laitiskanpitsi)

Ventlan pitsi

Suorajuova, Suorajuova pamppalalla

Paksulankai (Hintrikka ja Hilda Hakalan Turusta tuomat uutuudet 1908: pamppala ja laanalanka. Ensimmäinen heinämaalainen pitsi, jossa käytettiin molempia.)

Kuuspitsi

Yötä ja päivää

Tikapuut

Myllynsiipi

Mankelpitsi (venäläinen verkkopohja heinämaalaisittain), Viistomankeli

Puuskaviuhka

Isoripsu

Lirukka

Ristikopeekka

Töyrylän harva (hyvin vanha pitsi)

Korupitsi, korupitsi pamppalalla

Ketjupitsi

Kahvelpitsi

Pyöräpitsi

Rengaspitsi = Elämänrengas, pikkurengas

Ruutupitsi

Ruusupitsi

Onnenapila

Pitsiliinoja

Aamukukka

Kehäkukka

Ketjupamppalai

Kehäkukka

Kukanoksa (Elvi Valldenin malli 1960-luvun alusta)

Neljäpamppalai

Onnenlehti

Oravantie

Orjanruusu

Pihlajanoksa

Pilkka

Rusetti

Sydänpitsi

Säde

Turuntähti (Vieno Mäenmaan ja Aino Olinin suunnittelema Turun messuilla 1975)

Tuuliviiri

Ulpukka

Uneton yö (Olga Männistön unettomana yönä aloittama uusi malli)

Vellamo